

РОЗДІЛ 1

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ І ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В АПК

УДК338.47:330.3

GLOBALIZACJA JAKO CZYNNIK AKTYWIZACJI WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ

*G. Czerewko, Prof., Dr hab.
Lwowski Narodowy Uniwersytet Agrarny
Uniwersytet Rzeszowski*

Określenie problemu. Idea współpracy lokalnych i regionalnych społeczności wykraczającej poza granice państwowe zrodziła się w Europie Zachodniej w latach pięćdziesiątych XX wieku [16]. Z płynem lat ta idea przetransformowała się w bardzo praktyczną realność i dziś stanowi dość ważny i znaczący kierunek polityki gospodarczej każdego państwa. W Ukrainie, mimo to, że jest ona uczestnikiem Euroregionów i Specjalnych Stref Ekonomicznych – na granicach Ukrainy funkcjonują euroregiony: Karpacki (ukraińsko-polsko-słowacko-rumuńsko-węgierski), Bug (ukraińsko-polsko-białoruski), Upper Prut i Lower Dunaj (ukraińsko-mołdawsko-rumuński) [16], Dnipro (ukraińsko-rosyjsko-białoruski), Donbas, Słobozanszczyzna, Jarosławna (ukraińsko-rosyjskie), Dniester (ukraińsko-mołdawski) Stowarzyszenie „Czarnomorski euroregion” (uczestniczą – Ukraina, Azerbajdżan, Albania, Bułgaria, Grecja, Gruzja, Mołdowa, Rosja, Rumunia, Serbia, Turcja) a także cały szereg specjalnych Wolnych Stref Ekonomicznych [18]), nie spostrzega się ostatnio jakiegось istotnej aktywizacji tej współpracy transgranicznej w sensie wpływu jej rezultatów na stan gospodarki kraju. Przy tym ogólne tendencje rozwoju światowego charakteryzują się nasileniem intensywności procesów globalizacji, w tym – i w strefie gospodarki. I problem polega na tym, że jest potrzeba w określeniu istoty, znaczenia, czynników i charakterystycznych cech tej globalizacji w celu możliwego jej uwzględnienia jako ważnego czynnika aktywizacji transgranicznej współpracy gospodarczej w warunkach Ukrainy.

Analiza najnowszych badań i publikacji. Badaniom współpracy transgranicznej w agrobiznesie poświęcili swoje pracę takie naukowcy jak A. Balan, P. Bieleńkyj, R. Dackiw, M. Dolisznij, W. Kopytko, W. Krawczenko, N. Mikuła, I. Mychasiuk, O. Osidach, Z. Petrenko, T. Tereszczenko, I. Studennikow i inni. Oni traktują współpracę transgraniczną bardzo po-różnemu. Naprzykład, P. Bieleńkyj i N. Mikuła patrzą na współpracę transgraniczną jak na specyficzną strefę zewnętrznoekonomicznej, politycznej, ekologicznej, kulturowo-edukacyjnej i innych rodzajów działalności międzynarodowej, odbywającej się na poziomie regionalnym [3]. R. Dackiw uważa, że współpraca transgraniczna – to specyficzna strefa zewnętrzno-ekonomicznej, politycznej, ekonomicznej, kulturowo-edukacyjnej i innych rodzajów działalności, które są realizowane

na międzyregionalnym poziomie i które, obejmując wszystkie ogólne ich formy, wyróżnia się koniecznością i możliwościami aktywniejszego ich wykorzystania [5, s. 206].

Określenie zadania. Celem artykułu jest przedstawienie głównych rezultatów badania istoty, znaczenia, czynników i charakterystycznych cech zachodzących procesów globalizacji w celu możliwego jej uwzględnienia jako ważnego czynnika aktywizacji transgranicznej współpracy gospodarczej w warunkach przygranicznych regionów Ukrainy.

Wykład głównych wyników. Współpraca transgraniczna – forma współpracy międzynarodowej, której zasadniczym celem jest zniesienie ograniczeń, wynikających z istnienia granic państwowych. Może ona przebiegać na wszystkich szczeblach samorządowych oraz pozarządowych, a także dotyczyć różnych dziedzin rozwoju społeczno-gospodarczego. W tzw. Konwencji Madryckiej pojęcie to jest określone jako każde wspólnie podjęte działanie, mające na celu umocnienie i dalszy rozwój sąsiedzkich kontaktów między wspólnotami i władzami terytorialnymi dwóch lub większej liczby umawiających się stron, jak również zawarcie porozumień i przyjęcie uzgodnień koniecznych do realizacji takich zamierzeń [17]. Współpraca transgraniczna jest jednym z trzech (obok współpracy transnarodowej i międzyregionalnej) programów, realizowanych w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej [17]. Współpraca transgraniczna jest czynnikiem, wspierającym integrację, jej rozwój z kolei sprzyja kontaktom na pograniczach. Na współpracę transgraniczną wpływają także inne, szersze zjawiska ... Zwiększony dostęp do informacji z całego świata, zmiany w technologii, gospodarce i wzrost konkurencji powodują nie tylko otwarcie na świat, lecz także chęć większej integracji na niższym poziomie – w swoim bliższym otoczeniu [14]. To znaczy, że zjawisko współpracy transgranicznej można postrzegać jako reakcję na proces globalizacji, który rozwija się coraz intensywniej i logicznie było by przypuszczać, że właśnie on stwarza coraz bardziej sprzyjające warunki dla intensyfikacji tej współpracy transgranicznej o charakterze gospodarczym.

Za początki globalizacji powszechnie przyjmuje się lata dziewięćdziesiąte XIX wieku. Związane było to z faktem, iż podczas intensywnego rozwoju kapitalizmu, kapitał nie natrafiał na spore ograniczenia. Ludzie mogli wtedy inwestować praktycznie na całym świecie, co wykorzystywali chcąc osiągnąć najwyższy poziom produkcji, przy minimalnych kosztach. Pionierami globalizacji są takie firmy jak: Ford, Singer, Gillette, National Cash Register [8]. Pierwsza faza globalizacji wynikała z potrzeby wzrostu korzyści skali w związku z zaistniałym w ówczesnym czasie postępowaniem technologicznym. Najważniejsze warunki do rozwoju globalizacji pojawiły się dopiero po zakończeniu II wojny światowej i zaliczyć do nich można: dynamiczne powstawanie nowych technologii, spadek kosztów transportu (statki kontenerowe, efektywne samoloty), łatwiejszy przepływ informacji i komunikacja w skali międzynarodowej, stopniowe ujednoczenie wymogów i potrzeb nabywców, powstawanie ugrupowań gospodarczych, liberalizacja gospodarek wielu krajów [8].

Powody, które miały wpływ na powstanie globalizacji, są bardzo złożone. Spajanie gospodarek spowodowane jest różnymi czynnikami o charakterze zarówno politycznym, ekonomicznym, technicznym jak i społecznym. Po zakończeniu II wojny światowej rozpoczął się proces znoszenia barier w handlu międzynarodowym, co związane było z

negocjacjami w ramach Układu Ogólnego w Sprawie Ceł i Handlu, a następnie za pośrednictwem Światowej Organizacji Handlu. Wpływ na to zjawisko odegrały także takie bloki handlowe jak Północnoamerykański Układ wolnego Handlu oraz Unia Europejska... Nie można pominąć jako determinantu globalizacji także sił społecznych oraz ekonomicznych. Zwiększająca się konkurencja na rynkach powoduje zwiększony popyt na produkty oraz usługi, to z kolei powoduje ujednoczenie gustów konsumenckich [12, s. 22–25].

Zjawisko globalizacji, odgrywające ogromną rolę w otaczającym nas świecie, trudno zdefiniować ze względu na swą wielowymiarowość, wieloaspektowość oraz złożoność. Najprawdopodobniej po raz pierwszy termin „globalizacja” pojawił się w 1961 r. w Słowniku Webstera. Jednak nasilenie badań dotyczących procesów globalizacji nastąpiło dopiero w latach dziewięćdziesiątych XX wieku [6].

Słusznie wskazuje się na trzy najważniejsze obszary globalizacji: obszar ekonomiczny, społeczny i kulturowy[7].

W obszarze ekonomicznym globalizacja wyraża się w rozwoju już nie tylko międzynarodowego, ale światowego rynku, globalnej ekonomii dominującej nad lokalnymi czy krajowymi rynkami, rozwojem i zwiększającym się zasięgiem działań światowych korporacji finansowych i przemysłowych [7]. Niewątpliwie bardzo istotne zmiany wywołuje globalizacja w świecie społecznym. Często uważa się je za szczególnie ważne, gdy że w konsekwencji ma ona prowadzić nie tylko do włączenia narodów świata w procesy integracyjne, ale tworzyć „jednoświatowe społeczeństwo globalne”[1]. Szczególnie istotne zmiany kreuje proces globalizacji w obszarze kulturowym. Twierdzi się nawet, że wymiar kulturowy jest konstytutywny dla całego procesu [7].

Globalizację jako proces, można opisać za pomocą następujących charakterystycznych cech: przełamywanie granic państwowych w sferze działań społecznych, politycznych i gospodarczych; integrowanie (scalanie gospodarek na różnych poziomach przez ścisłe łączenie funkcjonowania rozproszonych po całym świecie podmiotów, w ramach powiązań kooperacyjnych, handlowych, inwestycyjno-produkcyjnych); wielopoziomowość (skala świata, sektora, różnych rynków itp.); możliwość koordynacji międzynarodowych systemów; silny związek między postępem nauki, techniki i organizacji; kompresja czasu i przestrzeni (poprzez rozwój środków masowego przekazu); narastanie zjawiska migrującej ludności i wymykanie się go spod kontroli państw narodowych; złożoność i wielowątkowość (globalizacja rynków pieniężnych i kapitałowych, globalizacja przedsiębiorstw, technologii, rynków pracy, globalizacja stylów życia i modeli konsumpcji, globalny problem, dotyczący ekologii itp.) [2].

Globalizacja to upowszechnianie się pewnych procesów i zjawisk w skali światowej [10; 13]. Ale globalizacja to przede wszystkim gospodarka oraz rynek. Jej zadaniem jest ograniczenie, a także znoszenie barier w międzynarodowej wymianie gospodarczej, czyli pokonywanie barier fizycznych oraz naturalnych. W tym obszarze ważną rolę odgrywa postęp techniczny. Ale i on nie wystarczy, jeśli nie będzie spełniony drugi warunek, a mianowicie znoszenie barier politycznych stworzonych przez człowieka. Zatem globalizacja to historyczny oraz spontaniczny proces liberalizacji, a także postępującej wraz z nią integracji kapitału, rynków, siły roboczej, technologii oraz

informacji w jeden współzależny rynek światowy. Szczególną rolę odgrywają tutaj trzy słowa: liberalizacja, integracja oraz współzależność [6]. Na tym polega rola globalizacji jako czynnika aktywizacji rozwoju współpracy transgranicznej o charakterze gospodarczym bo właśnie ona obiektywnie stwarza dużo sprzyjających temu przesłanek.

Proces globalizacji kształtuje się pod wpływem wielu różnorodnych czynników. Czynniki te można zagregować w trzech zasadniczych grupach: postęp naukowo-techniczny; konkurencja międzynarodowa; polityka ekonomiczna państwa. Najsilniejsze i najbardziej wszechstronne działanie ma pierwszy z wymienionych czynników, który „napędza” proces globalizacji, ale jednocześnie jest „napędzany” przez globalizację. Postęp związany jest z rozpowszechnianiem technik informatycznych, który umożliwia ona szybki i tani przepływ informacji, tworząc dobre warunki dla procesu globalizacji na wszystkich rynkach [4].

Na procesy globalizacyjne niewątpliwie wpływ miały i mają organizacje międzynarodowe, takie jak: Bank Światowy, którego celem jest udzielanie pomocy w odbudowie i rozwoju krajów członkowskich. Międzynarodowy Fundusz Walutowy, utworzony w 1944 r. ma za zadanie koordynowanie polityki finansowej państw członkowskich. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) – założona w 1960r. w Paryżu, jej celem jest promowanie trwałego wzrostu gospodarczego, a także likwidacja barier protekcyjnych w handlu. Powyższe organizacje, jak również Światowa Organizacja Handlu, poprzez którą likwidowane są cła i utrwalane ułatwienia w handlu, przyczyniają się do powstawania procesów globalizacyjnych [8].

Podsumowując globalizacja jest historycznym procesem liberalizacji połączonej z integracją kapitałów, rynków, siły roboczej, informacji oraz technologii w jeden globalny rynek ponadkrajowy [9, s. 98].

Globalizacja stwarza zarówno zagrożenia, jak i szanse dla wszystkich z nas, którzy uczestniczą w tym procesie [11, s. 7].

Proces globalizacji wiąże ze sobą wiele zalet: tworzy warunki, sprzyjające kooperacji ludzi różnych społeczeństw w tworzeniu programów ekonomicznych i prawnych; wpływa na wydłużenie maksymalnej dożywalności na skutek umasowionej medycyny i profilaktyki, szybkiego rozprzestrzeniania się osiągnięć światowej kultury za pomocą elektronicznej sieci informatycznej; ułatwia rozwój wielkich korporacji gospodarczych międzynarodowych i międzykontynentalnych; daje szanse na nieograniczony transfer technologii i przepływ siły roboczej; prawdopodobieństwo na zwalczenie ubóstwa; promuje proces globalnego komunikowania poprzez telekomunikację, telewizję satelitarną i Internet; dzięki globalizacji świat jest zjednoczony [8].

Nie przez wszystkich globalizacja traktowana jest jako dobrodziejstwo i niejako środek na słabości społeczne i gospodarcze. Jej przeciwnicy formułują całą listę zagrożeń: prowokowanie buntów i rewolucji światowych – globalny terrorizm; narastanie nierówności społecznej wskutek nierównomiernej dystrybucji dóbr, usług i finansów; katastrofalne rozmiary zagrożeń środowiskowych w związku z rozwojem przemysłu i urbanizacji; realna możliwość katastrofy lub wojny nuklearnej; szerzenie demoralizacji, głównie przez wszechobecne mass media; ubezwłasnowolnienie narodów; niszczenie tradycji i religii – propagowanie „mieszanki” kulturowej; promowanie sztucznego

autorytetu „gwiazdy”, a nie prawdziwych wartości moralnych; dominacja społeczeństwa konsumpcyjnego nad twórczym; „zmniejszenie się świata” – likwidacja geografii świata[8]. Globalizacja prowadzi do zwiększania przepaści między bogatymi i biednymi – dziś własność 358 najbogatszych ludzi świata ma większą wartość niż dochód 45 % ludzkiej populacji. Prowadzi do absurdu sytuacji, kiedy produkty które przemierzyły tysiące kilometrów, są tańsze niż produkty lokalne. Roczna wartość ponadnarodowych operacji finansowych to 900 bilionów USD – kilkanaście razy więcej, niż łączny PKB wszystkich państw świata. Transakcje walutowe osiągają równowartość 1300 miliardów dolarów dziennie. Jest to niemal tyle, ile suma rezerw wszystkich banków narodowych świata, wynoszących łącznie ok. 1500 miliardów dolarów [8].

Z łatwym przemieszczaniem się ludzi i międzynarodowym handlem związane jest zagrożenie wszelkiego rodzaju chorób i epidemii, np. HIV, ptasia grypa, choroba szalonych krów czy grypa. Coraz trudniej jest wprowadzić kwarantannę, co byłoby najlepszym sposobem na zgaszenie ogniska choroby.

Wnioski i perspektywy dalszych badań. Globalizacja jako proces obejmuje wszystkie dziedziny egzystencji człowieka. Proces ten coraz dalej to silniej intensyfikuje się. Globalizacja jest procesem obiektywnym i nieodzownym, chcemy my tego czy nie. Globalizacja nie poddaje się jednoznacznym ocenom. Jako proces ma wiele zalet i wad, bo prowadzi tak do pozytywnych, jak i negatywnych skutków. Globalizacja może być wielką szansą dla rozwoju krajów i narodów, ale dążyć do niej bezmyślnie nie warto, bo to jest niebezpiecznie ze względu na możliwe negatywne skutki niepożądane. Jednak jako czynnik stwarzania sprzyjających warunków do aktywizacji współpracy transgranicznej w różnych jej formach jest bardzo ważny i obiektywnie musi być wykorzystany w praktyce działań różnych państw, szczególnie – geograficznie sąsiadujących między sobą. Nie wykorzystanie tego w e współczesnych czasach dla Ukrainy oznacza wiarygodność okazać się w ogonie nie tylko współpracy transgranicznej, a i całego postępu gospodarczego w ogóle. Tak że w najbliższej perspektywie najbardziej atrakcyjnym polem badań naukowych jest poszukiwanie i określenie warunków, w tym i instytucyjnych, niezbędnych dla realizacji możliwości wykorzystania zjawiska nasilania się procesów globalizacyjnych w celu aktywizacji współpracy transgranicznej.

Bibliografia

1. Albrow M. Globalization. Knowledge and Society / M.Albrow. – London, 1990 – 238 p.
2. Baylis J. Globalizacja polityki światowej / J.Baylis, S.Smith. – Kraków, 2008. – 248 s.
3. Bieleńkiy P. Zewnętrznoekonomiczna działalność regionów / P.Bieleńkiy, N.Mikuła // Regionalna polityka; metodologia, metody, praktyka / pod. red. M. Dolisznioho. – Lviv, 2001. – 719 s.
4. Dach Z. Globalizacja – wyzwania i zagrożenia/ Z.Dach, Kraków, 1995. – 168 s.
5. Dackiw R. Integracja Ukrainy w światową przestrzeń i współpraca transgraniczna / R. Dackiw // Społeczno-ekonomiczne badania w okresie przechodu/ pod. red. M. Dolisznioho. – Lviv,1997. – S.204–212.
6. Drelich-Skulska B. Specyfika biznesu międzynarodowego w Azji Wschodniej na tle procesów globalizacyjnych / B.Drelich-Skulska, P. Skulski // Determinanty i wyzwania gospodarki światowej /Poznań : Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, 2009 – S. 214–219.
7. Gilejko L. Globalizacja a zróżnicowanie społeczne we współczesnym świecie / L. Gilejko. – Warszawa, 2010. – 237 s.

8. Grzybowska A. Globalizacja – szanse i zagrożenia [Zasób electroniczny] / A. Grzybowska. – Białystok 2013. – Tryb dostępu : // http://www.ue.katowice.pl/uploads/media/1_A.Grzybowska_Globalizacja_szanse_i_zagrozenia.pdf.
9. Kołodko G., Wędrujący świat / A. Kołodko. – Warszawa, 2008. – 348 s.
10. Liberska B. Proces globalizacji i regionalizacji w gospodarce światowej / B. Liberska. – Warszawa : Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 1998. – 247 s.
11. Polak E. Globalizacja a zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne / E. Polak. – Warszawa, 2009. – 324 s.
12. Ślusarczyk B. Teoretyczno-praktyczne aspekty globalizacji gospodarczej / B. Ślusarczyk. – Częstochowa : Wydział Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, 2010. – 235 s.
13. Szymański Wł. Globalizacja – wyzwania i zagrożenia / Wł. Szymański. – Warszawa : PWE, 2001. – 236 s.
14. Żelazo A. Pojęcie współpracy transgranicznej samorządu terytorialnego / A. Żelazo. Pjecie współpracy transgranicznej samorządu terytorialnego // Biuletyn PISM – Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2004, nr 24 (212). – [Zasób electroniczny]. – Tryb dostępu: <http://www.pism.pl/index/?id=50c3d7614917b24303ee6a220679dab3>.
15. [Zasób electroniczny]. – Tryb dostępu : <http://www.pism.pl/index/?id=50c3d7614917b24303ee6a220679dab3>.
16. [Zasób electroniczny]. – Tryb dostępu : http://wroclaw.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/wroc/ASSETS_14-19.pdf.
17. [Zasób electroniczny]. – Tryb dostępu : http://pl.wikipedia.org/wiki/Wspolpraca_transgraniczna.
18. [Zasób electroniczny]. – Tryb dostępu : http://association.kharkov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=398:2012-04-05-07-43-53&catid=154:2012-07-03-15-21-21&Itemid=27.

Черевко Г. Глобалізація як чинник активізації транскордонного співробітництва

Глобалізація є об'єктивним процесом, який все більше інтенсифікується і певним чином впливає на світове економічне середовище. Передусім закономірним наслідком розвитку процесу глобалізації є активізація транскордонної співпраці. Однак глобалізація створює тільки можливості для цієї активізації. До основних з них слід віднести такі явища, як інтеграція, лібералізація, підвищення рівня співзалежності країн. Завданням кожної країни є створення умов для реального здійснення розвитку транскордонного співробітництва як вагомого чинника розвитку економіки взагалі. При цьому слід враховувати як позитивні, так і негативні можливі наслідки розвитку процесів глобалізації в частині економічної діяльності.

Ключові слова: транскордонна співпраця, економіка, глобалізація, позитивні і негативні сторони.

Cherevko G. Globalization as the factor of transborder cooperation

Globalization is the objective process, which is coming to be more and more intensive and makes some influence on world economical environmental. In the first lane some appropriate consequence of globalization process development is the activation of transborder cooperation. But globalization creates only some possibilities for such

activation. The main importance possibilities are such performances as the liberalization, integration and countries mutual dependence level enhancing. The task of each country is conditions creation for the real realization transborder cooperation development as the important factor of economy development in general. By that it is needed to take into account as positive so negative possible consequences of globalization processes development in the part of economical activity.

Key words: transborder cooperation, economy, globalization, positive and negative sides.

Черевко Г. Глобализация как фактор активизации трансграничного сотрудничества

Глобализация является объективным процессом, который все больше интенсифицируется и определенным образом влияет на мировую экономическую среду. Прежде всего закономерным следствием развития процесса глобализации является активизация трансграничного сотрудничества. Однако глобализация только создает возможности для этой активизации. К основным из них следует отнести такие явления, как интеграция, либерализация, повышение уровня созависимости стран. Задачей каждой страны является создание условий для реального осуществления развития трансграничного сотрудничества как весомого фактора развития экономики вообще. При этом следует учитывать как положительные, так и отрицательные последствия развития процессов глобализации в части экономической деятельности.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, экономика, глобализация, положительные и отрицательные стороны.

УДК 339.13:338.26

ВДОСКОНАЛЕННЯ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

*Ю. Губені, д. е. н., І. Костецька, к. е. н.
П. Оліщук, к. е. н., Ю. Коверко, ст. викладач Львівський
національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Успішне ведення підприємницької діяльності базується на чіткому розрахунку. Бізнес-планування засноване на оцінці інституційного середовища підприємства, тому на момент розробки бізнес-плану важливим є врахування стану інституцій формального та неформального характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема покращання бізнес-планування присвячені наукові праці багатьох учених. Різні аспекти розвитку методів планування досліджували П. Березівський, Ю. Губені, В. Дробот, П. Друкер, А. Линенко, В. Сизоненко.

Як стверджують деякі науковці, останнім часом у сільському господарстві посилилося застосування економіко-математичних методів та моделей на рівні

activation. The main importance possibilities are such performances as the liberalization, integration and countries mutual dependence level enhancing. The task of each country is conditions creation for the real realization transborder cooperation development as the important factor of economy development in general. By that it is needed to take into account as positive so negative possible consequences of globalization processes development in the part of economical activity.

Key words: transborder cooperation, economy, globalization, positive and negative sides.

Черевко Г. Глобализация как фактор активизации трансграничного сотрудничества

Глобализация является объективным процессом, который все больше интенсифицируется и определенным образом влияет на мировую экономическую среду. Прежде всего закономерным следствием развития процесса глобализации является активизация трансграничного сотрудничества. Однако глобализация только создает возможности для этой активизации. К основным из них следует отнести такие явления, как интеграция, либерализация, повышение уровня созависимости стран. Задачей каждой страны является создание условий для реального осуществления развития трансграничного сотрудничества как весомого фактора развития экономики вообще. При этом следует учитывать как положительные, так и отрицательные последствия развития процессов глобализации в части экономической деятельности.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, экономика, глобализация, положительные и отрицательные стороны.

УДК 339.13:338.26

ВДОСКОНАЛЕННЯ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

*Ю. Губені, д. е. н., І. Костецька, к. е. н.
П. Оліщук, к. е. н., Ю. Коверко, ст. викладач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Успішне ведення підприємницької діяльності базується на чіткому розрахунку. Бізнес-планування засноване на оцінці інституційного середовища підприємства, тому на момент розробки бізнес-плану важливим є врахування стану інституцій формального та неформального характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема покращання бізнес-планування присвячені наукові праці багатьох учених. Різні аспекти розвитку методів планування досліджували П. Березівський, Ю. Губені, В. Дробот, П. Друкер, А. Линенко, В. Сизоненко.

Як стверджують деякі науковці, останнім часом у сільському господарстві посилюється застосування економіко-математичних методів та моделей на рівні

підприємства для складання бізнес-планів, поточного планування, перспективного прогнозування [4, с. 26–27].

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є обґрунтування напрямів підвищення якості бізнес-планування у сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. У процесі прийняття ринкових рішень зіштовхуємося з єдиною спільною проблемою – з невідомістю завтрашнього дня, яка створює розпливчасті умови для інвестицій. Усі намагаються зробити цей світ передбачуванішим, що зумовлює потребу в плануванні, прогнозуванні й оцінці ринкового ризику. Формують план перспективного розвитку подій, пов'язаних зі зміною рівня цін, обсягів випуску і продажу сільськогосподарської продукції, зі зміною макропараметрів економічного середовища, а потім проводять аналіз плану. Оптимістичні плани поліпшують фінансовий стан підприємства і його становище на ринку.

Нині однією з невід'ємних складових діяльності підприємства є широке використання різних математичних методів і моделей. Їх активно застосовують в опрацюванні зібраної інформації, без якої важко уявити завдання планування, аналіз та прогнозування діяльності підприємства [2, с. 133–141].

У реальних умовах сучасного бізнесу застосування традиційних методів і моделей є проблематичним. Це пов'язано зі складністю побудови багатокритеріальних моделей, а також неможливістю визначення розподілу розглянутих показників [1, с. 159]. Фахівцям доводиться оперувати показниками, точне значення яких неможливо встановити. При цьому їх вплив буває дуже значним і його необхідно враховувати у разі прийняття тих чи інших управлінських рішень. Часто їх неможливо подати у чіткій, кількісній формі або вони взагалі не мають кількісних характеристик, тобто описують їх у якісному вигляді. Це може бути зумовлено як природою того чи іншого показника, так і труднощами внутрішньокорпоративного управління або недостатньо грамотною вибудованою системою управління підприємством.

Використання «традиційних» чітких числових значень для опису таких показників робить розрахунки і висновки «сухими», позбавляє результати гнучкості. Аналіз світового досвіду дає нам право стверджувати, що сьогодні чимало досліджень орієнтовані на детерміновані процеси, що не дає змоги повною мірою адекватно відображати їхню суть. Вагомим кроком для успішного виконання таких завдань є використання і моделювання нечітких даних. Застосування нечітких значень допомагає формалізувати широке коло завдань. У зв'язку з цим досить актуальним є завдання розробки теоретичних основ, нових методів і моделей аналізу й оцінки стану об'єктів за допомогою використання нечіткої логіки і знань експертів у галузі сільського господарства, що дає змогу розробити й реалізувати низку формальних критеріїв, які мають високі показники достовірності.

Моделюючи фінансову діяльність в умовах вагомої невизначеності, ми пропонуємо застосовувати у фінансовому аналізі за складання бізнес-плану сільськогосподарського підприємства формалізми теорії нечітких множин. Теорія ймовірностей значно програє цій теорії.

Сьогодні одним із найперспективніших напрямів наукових досліджень у галузі аналізу, прогнозування та моделювання економічних явищ і процесів є нечітка логіка (*fuzzy logic*). Нечітко-множинні моделі, часто представлені у вигляді програмного забезпечення для персональних комп'ютерів, які допомагають як менеджерам різного рівня, так і власникам підприємств приймати економічно обгрунтовані рішення.

Хоча вперше згадка про новий метод математичного моделювання з'явилася близько півстоліття тому, ця галузь наукових досліджень досі залишається малодослідженою. У 1965 р. Л. А. Заде, професор інформатики Каліфорнійського університету в Берклі, увів у науку поняття нечітких множин (*fuzzy set*), що дало назву однойменній теорії (*fuzzy logic*) [6].

Заслугою Л. Заде є те, що він розширив класичне поняття множини, допустивши, що характеристична функція (функція належності елемента безлічі) може набувати в інтервалі (0; 1) будь-які значення, а не лише значення 0 або 1. Такі безлічі було названо нечіткими (*fuzzy*). Учений визначив також низку операцій над нечіткими множинами. Він запропонував узагальнення відомих логічних методів виведення *modus ponens* і *modus tollens*. Увівши згодом поняття лінгвістичної змінної й допустивши, що її значеннями (термами) є нечіткі множини, Л. Заде розробив прилад для описання процесів інтелектуальної діяльності, долучивши нечіткість і невизначеність виразів [7].

Причини, які визначають рівень ефективності функціонування підприємства, частково є поза його межами і не підлягають тотальному контролю з його боку, що зумовлює феномен невизначеності.

Невизначеність, наявна у завданнях управління діяльністю будь-якого підприємства, характеризується розмитістю використовуваних думок і оцінок експертів, неповнотою й нечіткістю інформації про основні параметри та умови аналізованого завдання. Отже, невизначеність, що призводить до значного зростання складності завдань управління діяльністю підприємства, спричинена великою кількістю чинників. Поєднання цих чинників на практиці створює широкий спектр різних видів невизначеності.

У монографії О. Недосєкіна [5], присвяченій нечітким множинам, наведено класифікацію видів невизначеності. Якщо спроектувати цю класифікацію на специфіку прийняття рішень щодо управління економічною стратегією підприємства, можна виокремити два види невизначеності:

1. Невизначеність, тобто відсутність точного знання про майбутній стан прогнозованих параметрів економічних показників господарюючого суб'єкта;

2. Нечітка класифікація певних сторін у поточному фінансовому стані підприємства.

Невизначеність – це якість ринкового середовища, яку неможливо усунути. Вона пов'язана з впливом багатьох різноманітних чинників на ринкові умови, які не підлягають спільній оцінці. Але навіть якщо врахувати ринкові фактори, невизначеність все одно б збереглася, її неможливо усунути, враховуючи рушії реакції ринку на певні дії [5].

Потік публікацій щодо застосування нечітких множин в економічному аналізі зростає лавиноподібно. Міжнародна асоціація *International Association for Fuzzy-Set Management & Economy* (SIGEF) регулярно апробує нові результати у сфері нечітко-множинних економічних досліджень. Науковці видали сотні монографій з окресленої проблематики. Але в нашій країні цей процес тільки-но набирає обертів.

Вважаємо, що всі фінансові показники за низку років у бізнес-плані варто показувати у вигляді трикутно-нечітких послідовностей, які характеризують оптимістичні, песимістичні й найочікуваніші фінансові результати. Адже результуючі показники бізнес-плану за кілька років (NPV, EVA, IRR та ін.) можна отримати від постановки задачі за допомогою методу нечітких чисел [3, с. 90–93].

Одержаний результат для прийняття управлінських рішень можна використовувати у плануванні виробництва у сільськогосподарських підприємствах для визначення:

- шляхів оптимізації переліку сільськогосподарських культур на підприємстві, зокрема, які саме культури необхідно вирощувати для збереження і збільшення рентабельності;
- оптимальних обсягів реалізації сільськогосподарської продукції за прогнозованих цін;
- можливості перегляду асортименту виробництва промислової продукції у сільськогосподарських підприємствах.

Зазначене доводить, що нечіткі множини є найоптимальнішим інструментом для моделювання поведінки фінансових систем в умовах невизначеності. Суб'єктивні ймовірності використовують у менеджменті радше за інерцією, вони дедалі обмеженіші в інформаційному аспекті, недостатні й недостовірні. Ймовірним моделям дедалі важче описувати реалії ХХІ століття. Наукова парадигма фінансового менеджменту стрімко змінюється і ймовірні методи відстають.

Висновки. Отже, використання методу нечітких множин має низку переваг, оскільки дає змогу: залучати до аналізу якісні змінні, оперувати нечіткими вхідними даними і лінгвістичними критеріями, швидко моделювати складні динамічні системи і прирівнювати їх до заданої точності, долати недоліки й обмеження існуючих методів оцінки ризиків. Недоліками нечітких моделей є: суб'єктивність у виборі функцій належності й формуванні бази, відсутність інформації про метод, незначна увага професійних фінансових установ до використання методу, а також відсутність спеціального програмного забезпечення і фахівців, які могли б над цим працювати.

Незважаючи на недоліки й обмеження, метод нечітких множин визнано перспективним і таким, що дає достеменні результати для найбільших міжнародних компаній. Для українських ринків використання цього методу особливо перспективне: він не виключає застосування статистичних методів, а стає інструментом, коли інші підходи до оцінки ризиків непридатні.

Бібліографічний список

1. Алтунин А. Е. Модели и алгоритмы принятия решений в нечетких условиях : монография / А. Е. Алтунин, М. В. Семухин. – Тюмень : Тюменский государственный университет, 2000. – 352 с.

2. Гребенникова Е. В. Планирование рекламной деятельности и анализ ее эффективности в условиях нечеткой среды / Е. В. Гребенникова, В. В. Трофимов // Вестник Российского государственного торгово-экономического университета. – 2007. – № 4(20). – С. 133–141.
3. Губені Ю. Е. Сучасні методи у бізнес-плануванні / Ю. Е. Губені, І. І. Костецька // Економіка АПК. – 2011. – № 6. – С. 90–93.
4. Сявавко С. Нечітке моделювання систем АПК / С. Сявавко // Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу : тези міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Львівський держагроуніверситет, 1999. – С. 56–59.
5. Nedosekin A. FUZZY FINANCIAL MANAGEMENT[Electronic resource] / A. Nedosekin. – Moscow : AFA Library, 2003. – Mode of access :<http://sedok.narod.ru/index.html>.
6. Zadeh L. A. Fuzzy Sets as a Basis for a Theory of Possibility / Zadeh L. A. // Fuzzy Sets and Systems. – 1978. – Vol. 1, № 1, 89. – 100 p.
7. Zadeh L. A. Personal Internet homepage [Electronic resource] / Zadeh L. A. – Mode of access : <http://http.cs.berkeley.edu/People/Faculty/Homepages/zadeh.html>.

Губені Ю., Костецька І., Оліщук П., Коверко Ю. Вдосконалення бізнес-планування та підвищення його ефективності в сільськогосподарських підприємствах

За допомогою монографічного методу визначено переваги та можливості складання бізнес-плану за допомогою нечітких множин. За допомогою методів аналізу, синтезу, порівняння та абстракції визначено основні проблеми розвитку та впровадження методу в аграрні підприємства України. Розроблено рекомендації щодо створення сприятливих умов розвитку процесу бізнес-планування в Україні.

Ключові слова: бізнес-планування, трикутні числа, нечіткі множини.

Hubeni Yu., Kostetska I., Olishchuk P., Koverko Yu. Improvement business planning and improve its efficiency in agricultural enterprises

The study using monographic method defined benefits and opportunities of the business plan with the help of fuzzy sets. Using the methods of analysis, synthesis, comparison and abstraction, the basic problems of development and implementation of methods in agricultural enterprises of Ukraine are defined. Using these studies made it possible to develop recommendations for the creation of favorable conditions for development of business planning process in Ukraine.

Key words: business planning, triangular numbers, fuzzy sets.

Губени Ю., Костецка И., Олищук П., Коверко Ю. Совершенствование бизнес-планирования и повышение его эффективности в сельскохозяйственных предприятиях

В процессе исследования с помощью монографического метода определены преимущества и возможности составления бизнес-плана с помощью нечетких множеств. С помощью методов анализа, синтеза, сравнения и абстракции определены основные проблемы развития и внедрения метода в аграрные предприятия Украины. Использование данных исследования позволило разработать рекоменда-

ции по созданию благоприятных условий развития процесса бизнес-планирования в Украине.

Ключевые слова: бизнес-планирование, треугольные числа, нечеткие множества.

УДК 338.432:631.11

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

І. Сєвідова, докторант

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

Постановка проблеми. У сучасних умовах вимагають глибокого наукового дослідження та практичного вирішення питання формування регіональних овочевих ринків. Ринок овочевої продукції є одним із найважливіших сільськогосподарських ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування та розвитку сучасних сільськогосподарських ринків присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Важливі теоретичні та методологічні питання викладені в наукових працях видатних учених сучасної економічної та сільськогосподарської науки: Ю. Агірбова, А. Алтухова, В. Набокова, П. Саблука та ін.

Постановка завдання. Нашою метою було вивчення сучасних трансформаційних процесів на сільськогосподарському ринку України.

Виклад основного матеріалу. Обсяг виробництва валової продукції сільськогосподарськими підприємствами Харківської області знизився порівняно з 1990 р. майже на 60 % [9]. За період перетворень аграрного сектору в багатьох сільськогосподарських підприємствах скоротилися обсяги виробництва і площі посіву більшості сільськогосподарських культур, у тому числі й овочів, споживання яких у теперішній час удвічі менше від науково обґрунтованої норми. На думку Ю. Агірбова, «переміщення виробництва в ОСГ, незважаючи на вищу врожайність у них плодів і овочів, стабілізуючої ролі не відіграло, оскільки ці господарства також піддаються впливу негативних чинників ринкових відносин. Хоча нині вирощуються значні обсяги овочів і плодів, але переважно це чисто натуральне виробництво з величезними витратами людської праці. Значну частину вирощеної продукції споживають виробники та їхні сім'ї і для реалізації не використовують. Ця тенденція звужує ринок споживача, сировинну базу плодоовочевої промисловості [1, с. 20] (тут і далі переклад наш – І. С.).

Основною причиною відставання виробництва овочевої продукції від зростаючих у ній потреб населення є трансформація галузі, яка проявилася в порушенні сівозмін, різкому зменшенні обсягів внесення органічних і мінеральних добрив, зношеності наявної техніки. Більшість овочевих підприємств не в змозі застосов-

ции по созданию благоприятных условий развития процесса бизнес-планирования в Украине.

Ключевые слова: бизнес-планирование, треугольные числа, нечеткие множества.

УДК 338.432:631.11

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

І. Сєвідова, докторант

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

Постановка проблеми. У сучасних умовах вимагають глибокого наукового дослідження та практичного вирішення питання формування регіональних овочевих ринків. Ринок овочевої продукції є одним із найважливіших сільськогосподарських ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування та розвитку сучасних сільськогосподарських ринків присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Важливі теоретичні та методологічні питання викладені в наукових працях видатних учених сучасної економічної та сільськогосподарської науки: Ю. Агірбова, А. Алтухова, В. Набокова, П. Саблука та ін.

Постановка завдання. Нашою метою було вивчення сучасних трансформаційних процесів на сільськогосподарському ринку України.

Виклад основного матеріалу. Обсяг виробництва валової продукції сільськогосподарськими підприємствами Харківської області знизився порівняно з 1990 р. майже на 60 % [9]. За період перетворень аграрного сектору в багатьох сільськогосподарських підприємствах скоротилися обсяги виробництва і площі посіву більшості сільськогосподарських культур, у тому числі й овочів, споживання яких у теперішній час удвічі менше від науково обґрунтованої норми. На думку Ю. Агірбова, «переміщення виробництва в ОСГ, незважаючи на вищу врожайність у них плодів і овочів, стабілізуючої ролі не відіграло, оскільки ці господарства також піддаються впливу негативних чинників ринкових відносин. Хоча нині вирощуються значні обсяги овочів і плодів, але переважно це чисто натуральне виробництво з величезними витратами людської праці. Значну частину вирощеної продукції споживають виробники та їхні сім'ї і для реалізації не використовують. Ця тенденція звужує ринок споживача, сировинну базу плодоовочевої промисловості [1, с. 20] (тут і далі переклад наш – І. С.).

Основною причиною відставання виробництва овочевої продукції від зростаючих у ній потреб населення є трансформація галузі, яка проявилася в порушенні сівозмін, різкому зменшенні обсягів внесення органічних і мінеральних добрив, зношеності наявної техніки. Більшість овочевих підприємств не в змозі застосову-

вати інтенсивні технології вирощування овочевих культур і впроваджувати досягнення НТП.

Основними чинниками успіху підприємства в конкурентній боротьбі є завоювання й утримання конкурентних переваг, що означає потенційну можливість їх продукції бути успішно реалізованою на ринку. В умовах посилення конкуренції ця проблема на окремих ринках особливо загострюється. Виробники продукції та послуг змушені постійно відстежувати зміни попиту, вартості сировини та ін. [4].

За останнє десятиріччя склалися нові умови ведення господарської діяльності. Зростаюча конкуренція привела до насичення вітчизняного овочевого ринку продукцією. Це ставить перед регіональними виробниками завдання зберегти ринок збуту і, по можливості, його розширити, збільшити власну ринкову частку або знайти нову нішу. В умовах конкуренції змінюється підхід до ціноутворення, гостро постають питання планування товарного асортименту. Змінилася система товарору-ху овочевої продукції за рахунок перетворення колишніх і появи нових суб'єктів господарської діяльності на шляху товару від виробника до кінцевого споживача, що сприяє формуванню нових каналів збуту, перерозподілу їх за значущістю для підприємств.

На сучасному етапі розвитку економіки України актуальним питанням є пошук шляхів ефективного функціонування її аграрного сектору, зокрема й продовольчого ринку, що істотно впливає на забезпеченість населення продуктами харчування й зміцнення продовольчої незалежності країни.

Система механізмів державної підтримки аграрної сфери в розвинених країнах характеризується не стільки стимулюванням виробництва (хоча, наприклад, податки виступають як механізм стимулювання сільськогосподарського виробництва або його обмеження, а зниження податкового тиску дає змогу на макроекономічному рівні підвищити стабільність функціонування господарського механізму фермерського виробництва, збільшити обсяги оборотних засобів і підняти рівень самофінансування), скільки виконанням соціальних завдань: підтримка рівня доходів фермерів, розвиток сільської інфраструктури й природоохоронні заходи. Що стосується державної політики підтримки аграрного сектору в Україні, то вона повинна в сучасних умовах стосуватися насамперед стимулювання вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції та реалізації експорто-орієнтованої стратегії його розвитку, що слугуватиме поштовхом для зростання всієї економіки країни і на цій основі підвищення рівня життя населення.

Для подолання труднощів, пов'язаних із розвитком агропромислового комплексу, необхідно створити механізми активізації інноваційної політики, в основу яких покладена підтримка оптового продовольчого ринку зі своєю системою державних гарантій.

Процес державного регулювання складають правила, які державні органи вводять для заохочення або обмеження економічної діяльності, через встановлення цін, призначення стандартів продукції і регламентацію умов, за яких нові фірми можуть увійти в галузь, а також комплекс заходів, що забезпечують їх виконання. Отже, держава, впливаючи на економічні суб'єкти, заміщує тим самим координацію економіки за допомогою ринку координацією за допомогою держави [6]. До методів

впливу органів державного управління на систему оптових продовольчих ринків можна віднести створення державних організацій і фірм, підтримку кооперації науки та бізнесу [2; 3].

У процесі формування та функціонування овочевого ринку склалися диспропорції, які знайшли своє відображення у відсутності цілорічного надходження в продаж овочів, через недовироблення і нерозвиненість інфраструктури.

Як вважає В. Набоков зі співавторами, до сучасної системи управління агропромисловим комплексом належить висувати такі вимоги: гнучкість до динамічного ринку, оперативність застосування управлінських рішень, забезпечення впровадження нових технологій у виробництво з урахуванням досить складних технологічних процесів у галузях сільського господарства. Розробка та впровадження на підприємствах агропромислового комплексу нововведень можуть істотно перерозподілити сили компаній на ринку, внести новий елемент у їх суперництво за покупця [7].

Серед економічних причин, що стримують розвиток овочівництва, основними є руйнування системи матеріально-технічного забезпечення галузі, диспаритет цін, панування на ринку монополізму та відсутність здорової конкуренції між різними типами господарюючих суб'єктів-виробників, а також відсутність державного впливу на процеси ціноутворення. Структура потреб населення погано ув'язана зі структурою виробництва продукції овочівництва, низьким є рівень маркетингових досліджень цих потреб і переваг, а також форм збуту готової продукції.

На відміну від багатьох зарубіжних країн у нас поширена досить проста з позицій організаційно-технічного рівня форма торгівлі сільськогосподарською продукцією на продовольчих ринках населених пунктів [8].

Висновки. Дослідження теоретичних і практичних питань формування та розвитку овочевого ринку з огляду на продовольче забезпечення населення є актуальним як на державному, так і регіональному рівні. Водночас вивчення ринку закладає основу для оцінки перспектив його розвитку, дає змогу розробити обґрунтовану програму економічного розвитку окремого підприємства, орієнтовану на потреби ринку і тому здатну створити підґрунтя для ефективного ведення господарської діяльності. Крім практичного значення, інформація про стан і розвиток ринку відіграє вирішальну роль у становленні сучасної економічної науки.

Бібліографічний список

1. Агирбов Ю.И. Формирование и развитие регионального плодоовощного подкомплекса / Ю. И. Агирбов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 1997. – № 8. – С. 20–22.
2. Алтухов А.И. Инновационно-информационное обеспечение развития сельхозпроизводства / А. И. Алтухов, А. Л. Эйдис, И. М. Кузнецов // Экономика, труд, управление в сельском хозяйстве. – 2012. – № 2. – С. 2–6.
3. Алтухов А.И. Совершенствование государственного управления агропромышленным комплексом / А. И. Алтухов, Х. Адуков // Менеджмент и бизнес-администрирование. – 2007. – № 1. – С. 40–54.
4. Бочарова О.Н. Модернизационные и инновационные подходы в управлении АПК / О. Н. Бочарова // Социально-экономические явления и процессы. – 2013. – № 7(053). – С. 19–23.

5. Дьякова Н.В. Государственноерегулирование инновационной деятельности организаций АПК / Н. В. Дьякова, В. И. Набоков, К. В. Некрасов // Аграрный вестник Урала. – 2012. – № 11(103). – С. 76–78.
6. Куницька-Гляш М.В. Європейський досвід державного регулювання та підтримки розвитку аграрного сектору економіки та можливості його застосування в Україні / М. В. Куницька-Гляш // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Ґжицького. – 2011. – Т. 13, № 4(5). – С. 135–144.
7. Набоков В.И. Совершенствование распределительно-сбытовой деятельности организаций АПК / В.И. Набоков, К.В. Некрасов, В. К. Чашин // Аграрный вестник Урала. – 2012. – № 11(106), т. 2. – С.76–78.
8. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 4–12.
9. Статистичний бюлетень «Валова продукція сільського господарства України» за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroua.net/statistics/>.

Сєвідова І. Сучасні трансформаційні процеси на сільськогосподарському ринку України

Розглянуто стан та розвиток сучасних сільськогосподарських ринків України. Встановлено, що причиною сформованого відставання виробництва овочевої продукції від зростаючих у ній потреб населення є трансформація галузі. Виявлені методи впливу органів державного управління на систему оптових продовольчих ринків. Зазначено, що інформація про стан і розвиток ринку відіграє вирішальну роль у становленні сучасної економічної науки.

Ключові слова: сільськогосподарські ринки, овочева продукція, трансформація, державне регулювання.

Sevidova I. Modern processes of transformation in the agricultural market of Ukraine

The state and development of modern agricultural market of Ukraine. It was established that the cause of the prevailing backlog of products from the production of vegetable growing needs of the population it is the transformation of vegetable. Identified methods of government influence on the system of wholesale food markets. It is concluded that information on the status and development of the market plays a crucial role in the development of modern economic science.

Key words: agricultural markets, vegetable production, transformation, government regulation.

Сєвидова І. Современные трансформационные процессы на сельскохозяйственном рынке Украины

Рассмотрено состояние и развитие современных сельскохозяйственных рынков Украины. Установлено, что причиной сложившегося отставания производства овощной продукции от растущих в ней потребностей населения является трансформация отрасли. Выявлены методы воздействия органов государственного управления на систему оптовых продовольственных рынков. Указано, что инфор-

мация о состоянии и развитии рынка играет решающую роль в становлении современной экономической науки.

Ключевые слова: сільськогосподарські ринки, овочна продукція, трансформація, державне регулювання.

УДК 338.43.01/.02

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ОСНОВА АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

І. Дроздяк, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Вивчення досвіду трансформацій в більшості країн Центральної та Східної Європи показало, що формування ефективніших господарських систем – процес поступовий, органічно пов'язаний з відповідним нарощуванням реального капіталу й інвестицій в структурне та якісне оновлення приватизованих об'єктів. Однією з основних помилок у цих країнах була думка про те, що аграрна реформа полягає, головним чином, у простому розподілі та наданні землі. На жаль, ця помилка повторена і в Україні – створення власника землі не перетворилось автоматично на створення господаря на ній. У результаті рівень аграрної економіки й стан сільських територій в країні вкрай незадовільні, хоча сільське господарство та переробка його продукції як сировини дають основну частину експортних надходжень. Це свідчить лише про набагато гірший стан справ в інших галузях національної економіки і про недостатню обґрунтованість її державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи стан і тенденції розвитку аграрного сектору економіки в ринкових умовах, вчені-економісти завжди наголошували на необхідності докорінних змін у державному регулюванні виробничого процесу і водночас послабленні державного втручання у виробничо-господарські функції сільськогосподарських підприємств. Окреслене коло проблем ґрунтовно висвітлене у працях П. Саблука, П. Гайдуцького, І. Кириленка, М. Маліка, В. Мессель-Веселяка, В. Андрійчука, Г. Черевка та ін. Ми поділяємо думку науковців, які вважають, що державна економічна політика є основою державного регулювання економіки [3]. Державне регулювання аграрної сфери економіки становить собою процес впливу на її розвиток доповненням стимулів ринкового механізму і створенням за рахунок цього можливості суб'єктам господарювання здійснювати прибуткову діяльність, поліпшувати свої конкурентні позиції [1, с. 119]. Однак нинішня ситуація в аграрному секторі, яка опосередковується ринками різних видів продукції, вимагає нових підходів з боку державних структур до вирішення проблеми забезпечення населення продуктами харчування згідно з науково обґрунтованими нормами. Залишаються невирішеними питання врегулювання взаємовигідних відносин як у самій сфері АПК, так і між ним та галузями народного господарства країни, які причетні до розвитку аграрного сектору, що також вимагає

мация о состоянии и развитии рынка играет решающую роль в становлении современной экономической науки.

Ключевые слова: сельскохозяйственные рынки, овощная продукция, трансформация, государственное регулирование.

УДК 338.43.01/.02

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ОСНОВА АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

І. Дроздяк, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Вивчення досвіду трансформацій в більшості країн Центральної та Східної Європи показало, що формування ефективніших господарських систем – процес поступовий, органічно пов'язаний з відповідним нарощуванням реального капіталу й інвестицій в структурне та якісне оновлення приватизованих об'єктів. Однією з основних помилок у цих країнах була думка про те, що аграрна реформа полягає, головним чином, у простому розподілі та наданні землі. На жаль, ця помилка повторена і в Україні – створення власника землі не перетворилось автоматично на створення господаря на ній. У результаті рівень аграрної економіки й стан сільських територій в країні вкрай незадовільні, хоча сільське господарство та переробка його продукції як сировини дають основну частину експортних надходжень. Це свідчить лише про набагато гірший стан справ в інших галузях національної економіки і про недостатню обґрунтованість її державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи стан і тенденції розвитку аграрного сектору економіки в ринкових умовах, вчені-економісти завжди наголошували на необхідності докорінних змін у державному регулюванні виробничого процесу і водночас послабленні державного втручання у виробничо-господарські функції сільськогосподарських підприємств. Окреслене коло проблем ґрунтовно висвітлене у працях П. Саблука, П. Гайдуцького, І. Кириленка, М. Малика, В. Мессель-Веселяка, В. Андрійчука, Г. Черевка та ін. Ми поділяємо думку науковців, які вважають, що державна економічна політика є основою державного регулювання економіки [3]. Державне регулювання аграрної сфери економіки становить собою процес впливу на її розвиток доповненням стимулів ринкового механізму і створенням за рахунок цього можливості суб'єктам господарювання здійснювати прибуткову діяльність, поліпшувати свої конкурентні позиції [1, с. 119]. Однак нинішня ситуація в аграрному секторі, яка опосередковується ринками різних видів продукції, вимагає нових підходів з боку державних структур до вирішення проблеми забезпечення населення продуктами харчування згідно з науково обґрунтованими нормами. Залишаються невирішеними питання врегулювання взаємовигідних відносин як у самій сфері АПК, так і між нею та галузями народного господарства країни, які причетні до розвитку аграрного сектору, що також вимагає

відповідного державного регулювання і тим самим формує широке поле для подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Ми ставили завдання визначити основні характерні риси існуючої на сьогодні системи державного регулювання розвитку аграрної сфери економіки України та окреслити основні напрями його удосконалення як одного з найважливіших структурних елементів державної аграрної політики.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан АПК України є незадовільним, оскільки не забезпечує навіть мінімального рівня раціонального харчування і загалом продовольчої безпеки, а отже, й економічної незалежності країни [4, с. 10]. Основна причина – ігнорування об'єктивних економічних законів розвитку суспільства і господарства, практична відсутність наукового обґрунтування формування нових господарських структур в аграрній сфері економіки і цілісного бачення розвитку як аграрної економіки, так і села загалом [6, с. 49]. Якщо порівнювати нинішній стан сільськогосподарського виробництва із базовим 1990 р. – найбільш сприятливим за колишньої системи господарювання та загального соціально-політичного укладу, – слід мати на увазі, що в ті часи добра третина бюджету держави була спрямовувана саме у сільське господарство. Рівень рентабельності молока становив 32,5 %, м'яса – 20,2 %, а без дотацій виробництво було б збитковим (відповідно -8,1 % та -8,8 %). За наявності загальнодержавного механізму центрального планування держава пропонувала такі ціни та заохочувальні надбавки, за яких переважна більшість господарств на селі мала достатній рівень доходів і для ведення розширеного виробництва, і для вирішення соціально-побутових питань.

Безперечно, в сучасних ринкових умовах господарювання, особливо на селі, держава вже не повернеться до величезних обсягів тотального держзамовлення, не виділятимуться й такі значні кошти у вигляді субсидій, дотацій, «списання боргів» тощо. Водночас частка бюджетних коштів, виділених на підтримку сільського господарства останніми роками, є мізерною і недостатньою для того, щоб хоча б якимось чином впливати на розвиток аграрної сфери економіки країни та її сільських територій.

Об'єктивна необхідність існування державного регулювання ринковою економікою зумовлена двома групами чинників. По-перше, ринок як саморегулюючий економічний механізм позбавлений елементів соціальної справедливості – в умовах «чистого» ринку ідеальний варіант конкуренції забезпечує можливість виживання лише сильнішому, в результаті чого значну масу населення чекає розорення і зuboжіння, а конкуренція в такому разі переростає у свого антипода – монополізм, що ще більше загострює соціальні та економічні проблеми. По-друге, існує ціла низка матеріальних і духовних благ, які називаються «вільні блага» і які потрібні загалом кожному члену суспільства, але за які жоден із членів суспільства не погодиться платити з власних коштів [8, с. 141]. Вирішення екологічних проблем також практично не піддається регулюванню безпосередньо ринком. Сутність державного регулювання ринкової економіки повніше розкривається в тих функціях держави, які вона при цьому виконує. Їх здійснення спрямоване на впорядкування та вдосконалення суспільної, колективної та приватної сфер життєдіяльності людей. І якщо політична й соціальна функції впливають в основному на функціонування

розвиток економічної системи переважно опосередковано, то економічні функції мають безпосередній вплив на цю систему [10].

Розвинена ринкова економіка не означає якоїсь «абсолютної свободи» і «вільної гри» економічних сил, що спрямовуються «невидимою рукою» саморегульованої конкуренції, як вважалося на ранніх етапах розвитку товарного виробництва і формування ринкових відносин. В умовах високорозвиненої ринкової економіки, яка характеризується наявністю значної кількості не лише дрібних і середніх підприємств, а й великих виробничих комплексів, про «вільну гру» економічних сил не йдеться [12]. Сучасна великомасштабна й багатofакторна економічна система просто не може ефективно функціонувати без суттєвого доповнення ринкового механізму механізмом державного регулювання [9]. Для сучасних умов характерні переплетення ринкових із державними методами регулювання та їх поєднання. Кожен із них має свою сферу застосування й відповідає певним інтересам суб'єктів власності та господарювання. Проте вони збігаються в тому, що і держава, і ринок приводять у відповідність часткові плановірності, властиві окремим господарським одиницям. У більшості країн ринкової економіки державі належить близько третини національного багатства, вона перерозподіляє через бюджет половину валового національного продукту, здійснює до 20 % капіталовкладень в економіку [9].

Практикою функціонування сільськогосподарських підприємств і всього аграрного виробництва доведено, що без активної участі держави в освоєнні ринкових відносин і підтримки сільськогосподарських товаровиробників розвиток аграрного ринку є не лише безперспективним, а й практично не реальним. Звідси підтримку державою сільськогосподарських товаровиробників належить розглядати у контексті регулювання нею аграрного ринку [7].

Шлях до ефективного регулювання економіки досить складний. Передусім держава повинна зосередити наявні ресурси навколо тих завдань (насамперед фундаментальних), які може і повинна виконати. З огляду на природничо-ресурсні та економічні умови, а також історично-соціальні традиції Україна має виражений аграрний характер виробництва. Аграрний сектор є особливою галуззю економіки держави, тому що його розвиток визначально впливає на рівень життя українського народу [11]. Тому саме сільське господарство і технологічно пов'язані з ним галузі народного господарства об'єктивно повинні і можуть стати ключовими у виході країни з глибокого кризового стану.

Наразі рівень розвитку аграрної економіки і сільських територій залишає бажати кращого. Основною причиною того, що аграрні реформування все ще не дали належної соціально-економічної віддачі, була відсутність чіткої і надійної стратегії розвитку аграрного сектору економіки. Не було і немає жодного нормативного документа, який би визначав мету реформи, термін, на який вона розрахована, її етапи, тактику, механізм економічного забезпечення. Усі кроки з реформування і трансформації відбувалися практично без чіткого розуміння суті кінцевої мети цих процесів.

В Україні залишається невирішеною проблема структуризації і персоналізації продуктивних ринків як складових аграрного ринку та їх інституційного

забезпечення, внаслідок чого він практично позбавлений організованості, прогнозованості й керованості. Завдання персоніфікації продуктових ринків в рамках аграрного ринку на державному рівні навіть не ставили. Практично ніхто не займається узгодженням міжгалузевих інтересів.

Для науково обґрунтованого і практично виваженого регулювання аграрного ринку та його складових – продуктових ринків потрібні відповідні структури, як це має місце, знову ж таки, в розвинених країнах, та й навіть у наших сусідів – у Польщі, де цю роль виконує Агентство сільськогосподарського ринку, створене ще у 1990 році. Створений в Україні у 2005 р. так званий Аграрний фонд (замість пропонуваного Державного агентства з регулювання аграрного ринку), на думку самих же урядовців, сформовано із запізненням і не так, як запропоновано [2, с. 8]. Та й функції цієї структури є набагато обмеженішими, ніж мало б бути і структурних інституцій недостатньо.

Яскравим прикладом некоректності регулятивної урядової політики у сфері іноземного інвестування АПК є анулювання свого часу пільг в оподаткуванні спільних підприємств, високі ставки митного оподаткування іноземних інвестицій, ліквідація у 2005 р. всіх пільг з оподаткування у вільних економічних зонах тощо.

Специфічною особливістю розвитку сільського господарства і відповідної аграрної політики є необхідність комплексного врахування пов'язаного з ним широкого спектра проблем соціального, економічного та екологічного характеру відповідно до відомої Концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів. Це вимагає виокремлення двох основних напрямів державної аграрної політики: сприяння створенню умов для розвитку сільського господарства як чинника розвитку сільських територій; сприяння створенню умов для комплексного розвитку села як основи сільськогосподарського виробництва.

Вирішення першого блоку проблем потребує: розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування; налагодження необхідного кредитного і банківського обслуговування; вдосконалення системи оподаткування; створення умов для розвитку всіх видів кооперації та інтеграції в аграрній сфері економіки; сприяння диверсифікації підприємницької діяльності на селі; створення державної системи реального страхування; розробки системи державного регулювання аграрного ринку та її відповідних органів і механізму функціонування; максимального спрощення системи звітності.

Вирішення другого блоку проблем повинно враховувати економічні, підприємницькі, екологічні, демографічні, соціальні, культурні, психологічні та інші інтереси населення сільських регіонів. Тому виконання відповідних завдань є можливим на основі реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів, яка передбачає комплексне врахування цих інтересів. Відповідно реалізація аграрної політики має здійснюватися в багатьох напрямках: економічному, соціальному, структурному, регіональному, науково-технічному, екологічному, демографічному, технологічному і зовнішньоекономічному. З огляду на це основними напрямками забезпечення подальшої трансформації аграрної сфери економіки повинні бути перетворення існуючих суб'єктів агробізнесу на економічно і соціально ефективні організаційно-правові форми господарювання та відповідне вдосконалення системи

економічних взаємовідносин між ними й створення на цій основі усебічно гармонізованого соціально-економічного укладу в сільських регіонах у контексті їх зрівноваженого розвитку, концепція якого передбачає комплексний збалансований розвиток соціальної, економічної та екологічної їх сфер [7]. Сучасна ситуація свідчить, що рівень розвитку земельних відносин в Україні також ще не відповідає ринковим умовам господарювання [5, с. 35].

Крім того, подальший розвиток аграрної економіки України об'єктивно повинен здійснюватися через оптимальне поєднання напрямів аграрної політики в контексті реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів з урахуванням існуючих на сьогодні основних демографічних, соціальних та господарсько-економічних проблем українського села, наявних вже тепер його сильних сторін та перспективних параметрів.

Висновки. Проведені дослідження дають підстави для висновку про те, що державне регулювання розвитку аграрного сектору економіки є основою державної аграрної політики та безпосереднім інструментом її реалізації. Основні напрями сучасної аграрної політики як об'єкт державного регулювання повинні стосуватися як сприяння інтенсифікації розвитку безпосередньо аграрної економіки, так і розвитку сільських територій, оскільки сільське господарство та переробка його продукції залишаються основними формами реального підприємництва на селі, а отже, основним чинником розвитку цих територій. З іншого боку, успішний розвиток сільських територій є важливим чинником розвитку сільської економіки, оскільки від рівня життя на селі залежать якість і кількість трудових ресурсів, що працюють у сільському господарстві. Тільки в такому симбіозі можна очікувати належної ефективності реалізації державної аграрної політики у формі державного регулювання функціонування об'єктів і суб'єктів аграрної економіки.

Бібліографічний список

1. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / О.М. Могильний. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – 430 с.
2. Мельник Ю. Аграрна політика обов'язково має спиратись на ґрунтовний аналіз, прогноз і план дій / Ю. Мельник // Пропозиція. – 2006. – № 1. – С. 8–11.
3. Романець О.А. Сутність та зміст державного регулювання аграрної сфери економіки [Електронний ресурс] / О.А. Романець // Державне управління: удосконалення та розвиток. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=480>.
4. Черевко Г. Аграрна економіка країн Вишеградської групи в умовах їх членства в ЄС : досвід і значення для України / Г. Черевко, І. Черевко // Аграрна економіка. – 2015. – Т. 8, № 1-2. – С. 3–12.
5. Черевко Г. Земельні відносини як чинник ефективності використання землі / Г. Черевко, Г. Земляна // Аграрна економіка. – 2010. – Т. 3, № 1-2. – С. 32–38.
6. Черевко Г. Напрями і умови реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів / Г. Черевко, І. Корчинський, І. Рудинська // Аграрна економіка. – 2009. – Т. 2, № 3-4. – С. 47–54.
7. Черевко Г. Пріоритетні напрями регіональної аграрної політики / Г. Черевко // Вісник ЛДАУ : економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 3–8.
8. Черевко Г. Роль державного регулювання у підвищенні ефективності АПК / Г. Черевко // Вісник ЛДАУ : економіка АПК. – 2002. – № 9. – С. 140–148.

9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/30758/>.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/15140205/politekonomiya/funktsiyi_formi_metodi_derzhavnogo_regulyuvannya_rinkovoyi_ekonomiki.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://referat-ok.com.ua/politichna-ekonomika/derzhavne-regulyuvannya-ekonomichnih-procesiv-apk>.
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.textreferat.com/referat-4956.html>.

Дроздяк І. Державне регулювання аграрної економіки як основа аграр-ної політики

Розглядається проблема державного регулювання аграрної економіки як основи державної аграрної політики. Визначені основні завдання державної аграрної політики: сприяння створенню умов для розвитку сільського господарства як чинника розвитку сільських територій; сприяння створенню умов для комплексного розвитку села як основи сільськогосподарського виробництва. Встановлено, що подальший розвиток аграрної економіки України об'єктивно повинен здійснюватися через оптимальне поєднання напрямів аграрної політики в контексті реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів з урахуванням існуючих на сьогодні основних демографічних, соціальних і господарсько-економічних проблем українського села, наявних вже тепер його сильних сторін і перспективних параметрів.

Ключові слова: аграрна економіка, аграрна політика, державне регулювання.

Drozdiak I. Governmental regulation of the agrarian economy as the base of agrarian policy

The problem of governmental regulation of the agrarian economy as the base of agrarian policy is examined. The main tasks of governmental agrarian policy are determined: the assistance for agriculture as the factor of rural areas development conditions creation; the assistance for rural areas development as the factor of agriculture conditions creation. It is identified that futural development of agrarian economy in Ukraine objectively shell to be realized due to the way of optimal combination of the agrarian policy directions in the context of sustainable development of rural areas conception realization with taking into account existing up today main demographical, social and economical problems of Ukrainian villages as well as existing contemporary strong sides of those villages and its perspective parameters.

Key words: agrarian economy, agrarian policy, governmentae regulation.

Дроздяк І. Государственное регулирование аграрной экономики как основа аграрной политики

Рассматривается проблема государственного регулирования аграрной экономики как основы аграрной политики. Определены основные задачи государственной аграрной политики: содействие созданию условий для развития сельского хозяйства как фактора развития сельских территорий; содействие созданию условий для комплексного развития села как основы сельскохозяйственного производства.

Установлено, что дальнейшее развитие аграрной экономики Украины объективно должно осуществляться путем оптимального сочетания направлений аграрной политики в контексте реализации концепции уравновешенного развития сельских регионов с учетом существующих на сегодня основных демографических, социальных и хозяйственно-экономических проблем украинского села, имеющихся его сильных сторон и перспективных параметров.

Ключевые слова: аграрная экономика, аграрная политика, государственное регулирование.

УДК 631.115.1

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ФЕРМЕРСТВА

Л. Гнатишин, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Українське фермерство – це переважно соціальна проблема і спосіб багатьох селян прогнати себе й свою родину. Невеликі фермерські господарства відчувають фінансові труднощі, не мають усієї інформації про ринки, їм потрібно передбачати виробничі ризики. Виходячи з реалій сьогодення, котрі окреслені соціальним та економічним бажанням держави розвивати ті види діяльності, які забезпечують продукцію з високою доданою вартістю й мають високопродуктивні робочі місця, у теоретиків та практиків повинно сформуватися чітке уявлення і розуміння подальшої місії фермерських господарств в умовах світової економічної кризи та національного відродження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням теорії і практики фермерства, його суспільної і виробничої специфіки присвячено низку наукових праць. Зокрема особливу увагу приділено визначенню місця фермерських господарств у структурі аграрного виробництва [2], їх соціально-економічному розвитку [3], механізмам державної підтримки фермерів [4; 6], системі ресурсного забезпечення господарств тощо [7]. Водночас потребують додаткового вивчення питання розвитку вітчизняного фермерства за сучасної економічної та політичної ситуації в Україні.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є окреслення проблем фермерських господарств України та пріоритетів їх розвитку в сучасних політико-економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринку не можна беззаперечно стверджувати, що ефективність виробництва – це функція розміру підприємства. Маємо достатньо прикладів, які підтверджують, що й дрібні структури можуть працювати достатньо ефективно. У дрібних господарств є величезна перевага перед великими. Вони динамічніші, мають змогу швидше переорієнтуватися відповідно до тенденцій ринку, інвестувати менші суми для цих процесів, використовувати переваги мікрорегіону, в якому розташовані, запроваджувати у виробництво інтенсивні технології. Дрібні ферми конкурентоспроможніші з погляду реагування на

Установлено, что дальнейшее развитие аграрной экономики Украины объективно должно осуществляться путем оптимального сочетания направлений аграрной политики в контексте реализации концепции уравнившегося развития сельских регионов с учетом существующих на сегодня основных демографических, социальных и хозяйственно-экономических проблем украинского села, имеющих его сильных сторон и перспективных параметров.

Ключевые слова: аграрная экономика, аграрная политика, государственное регулирование.

УДК 631.115.1

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ФЕРМЕРСТВА

Л. Гнатишин, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Українське фермерство – це переважно соціальна проблема і спосіб багатьох селян прогнати себе й свою родину. Невеликі фермерські господарства відчують фінансові труднощі, не мають усієї інформації про ринки, їм потрібно передбачати виробничі ризики. Виходячи з реалій сьогодення, котрі окреслені соціальним та економічним бажанням держави розвивати ті види діяльності, які забезпечують продукцію з високою доданою вартістю й мають високопродуктивні робочі місця, у теоретиків та практиків повинно сформуватися чітке уявлення і розуміння подальшої місії фермерських господарств в умовах світової економічної кризи та національного відродження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням теорії і практики фермерства, його суспільної і виробничої специфіки присвячено низку наукових праць. Зокрема особливу увагу приділено визначенню місця фермерських господарств у структурі аграрного виробництва [2], їх соціально-економічному розвитку [3], механізмам державної підтримки фермерів [4; 6], системі ресурсного забезпечення господарств тощо [7]. Водночас потребують додаткового вивчення питання розвитку вітчизняного фермерства за сучасної економічної та політичної ситуації в Україні.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є окреслення проблем фермерських господарств України та пріоритетів їх розвитку в сучасних політико-економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринку не можна беззаперечно стверджувати, що ефективність виробництва – це функція розміру підприємства. Маємо достатньо прикладів, які підтверджують, що й дрібні структури можуть працювати достатньо ефективно. У дрібних господарств є величезна перевага перед великими. Вони динамічніші, мають змогу швидше переорієнтуватися відповідно до тенденцій ринку, інвестувати менші суми для цих процесів, використовувати переваги мікрорегіону, в якому розташовані, запроваджувати у виробництво інтенсивні технології. Дрібні ферми конкурентоспроможніші з погляду реагування на

зміну кон'юнктури ринку, фінансової та цінової політики держави, управління виробничими й збутовими процесами. Однак вони не сприяють ефективному використанню технічних засобів, оскільки не реалізується ефект масштабу виробництва. Ці проблеми допомагає вирішити кооперація. Для прикладу, у Голландії 60 % агропромислової продукції виробляють саме кооперативи [1].

Основою сільського господарства США є грамотна політика держави щодо поєднання сімейного й кооперативного бізнесу. Тут ферми істотно різняться одна від одної за розміром та іншими характеристиками. Так, ферми у США варіюють від дуже маленького сегмента і так званих пенсійних господарств до підприємств з обсягом продажу в мільйони доларів. Дослідження профільного міністерства США показує, що сімейні ферми тут залишаються невід'ємною рисою сільського господарства. Сімейні ферми різних типів разом складають 99 % господарств загалом і 90 % виробництва у сільськогосподарському секторі. Більшість господарств у США маленькі, проте саме вони обробляють близько половини сільськогосподарських угідь країни, водночас їх продуктивність – лише 22 % виробництва продукції. На середнього розміру і великі сімейні ферми припадає 68 % виробництва. На господарства, що не належать до сімейних, припадає 1 % серед інших ферм та 10 % виробництва продукції. Не знайдеться іншої сфери виробництва у США, в якій сімейний бізнес настільки б домінував, як у сільському господарстві. Невеликі сімейні ферми переважають за кількістю, а середні і великі – за обсягом виробництва. Отже, розмаїтість американських сімейних ферм показує, що тепер і в майбутньому центральне місце в агроекономіці займатиме саме родинний бізнес [8].

Додаткові перспективи та шанси для вітчизняних фермерів з'явилися на початку 2016 року. А вже 1 січня 2016 р. вступив у силу Договір про вільну торгівлю між ЄС та Україною, який дає змогу мільйонам тонн українського зерна безперешкодно виходити на ринок ЄС. Експерти аграрного ринку прогнозують ріст попиту на органічну сільськогосподарську продукцію на європейському ринку. Вона вже стала трендом, навіть за умови, що фермери нічого не роблять для її популяризації. Проте перешкодою на цьому шляху стає незмога, з низки причин, українських фермерів управляти фінансовими ризиками, з якими зіштовхуються їхні господарства. Переважно фермери змушені продавати товар на місці або намагаються перевезти зерно з ферми туди, де є залізничні колії, що збільшує його вартість. Тому казати про конкуренцію українських фермерів на міжнародному ринку ще зарано, оскільки зарубіжні аграрії перебувають у набагато кращому фінансовому становищі й можуть застрахувати свої ставки на ринку ф'ючерсів. Водночас перспективи й можливості у цій сфері повинні бути стимулом та орієнтиром для фермерства. Населення України, як і в інших пострадянських країнах, є відносно стабільним з чітко вираженим зменшенням кількості, тож внутрішнє споживання продукції найближчими роками не перевищить 30 млн тонн. Звідси: потенціал українського експорту сільськогосподарської продукції складає близько 70 млн т (сьогодні рівень експорту з України – 30 млн т). Тож 40 млн т – це той додатковий обсяг, який може вийти на світовий ринок протягом найближчих 10–15 років [5].

Як показує досвід, визначальною особливістю українських фермерів є розуміння змінних чинників та вміння їх поєднувати задля кращого результату. Як

правило, великі та середні фермерські господарства вже є модернізованими. На тлі бюрократизму, корупції, важкої фінансово-економічної ситуації, постійної невизначеності ринку їм все-таки вдалося адаптуватися до розмаїтих технічних нововведень. Тому, крім експортної діяльності, співпраця з фермерами є бажаною і в інших напрямках, зокрема для вітчизняних рестораторів. Стрімкий розвиток ресторанної галузі, який спостерігаємо останніми роками, дає нові шанси для фермерських господарств. Ресторани закупають все більше сировини і все більше звертають увагу на співпрацю з невеликими господарствами та індивідуальними виробниками сільськогосподарської продукції. Зараз дуже важливим трендом стала її адресність. Відвідувачі закладів харчування починають вимагати інформацію, звідки і від якого фермера отримана сировина. І, якщо така інформація є, продажі стрімко зростають. Це у свою чергу змушує ресторани створювати нові сторінки у меню: фермерське, органічне, здорова їжа тощо. Однак поки що механізм співпраці фермерів та рестораторів невідпрацьований достатньою мірою. Фермерам не завжди вдається подолати сезонність виробництва. Це, зокрема, стосується свіжих овочів, салатів. Часто поставки продукції є неритмічними із порушенням домовленостей, що спричинено неможливістю якісно зберегти зібраний врожай. Ресторатори наголошують, що фермери байдужі до конкуренції між собою у завоюванні цієї ніші. За умови, що ресторан готовий платити дорожче за якісний товар, фермер часто надає перевагу збуту продукції на ринку.

Учасники аграрного ринку вважають, що фермер у свою ціну хоче закласти неефективність роботи – те, що він може, для прикладу, півроку працювати, а півроку сидіти без роботи. Власне, розвиток фермерства, грамотна державна політика та лояльне фінансове і податкове ставлення до фермерських господарств спонукає конкуренцію між ними у напрямі формування ринкових цін.

Особливі вимоги у ресторанного бізнесу не лише до якості, а й до інших характеристик товару. Зокрема, що стосується м'ясо-молочної сировини, то ресторани готові брати лише готові продукти. Якщо це м'ясо, то воно має бути розроблене, а не туша чи жива тварина. Якщо молочна продукція – це сир та інші кисло-молочні продукти. На нашу думку, у подоланні фермерами цих бар'єрів може бути закладена визначальна риса, яка забезпечить додаткові характеристики товару. Так, на основі кооперації фермерам доцільно знайти можливості задовольняти потреби закладів громадського харчування за технологіями, які використовувалися і характерні для окремих сіл, регіонів, адже споживача завжди цікавить щось особливе.

Висновки. Дослідження проблем сучасного етапу розвитку фермерства в Україні дає підстави для таких висновків.

1. Основне завдання фермера в умовах сьогодення – зробити свій бізнес максимально прибутковим, а продукцію – затребуваною на ринку. З огляду на це кожне окреме фермерське господарство повинно сконцентруватися на особистій продуктивності і саморозвитку, а не на конкурентах.

2. Невеликим сімейним фермам доцільно зосередити своє виробництво на нішевих продуктах, що допоможе уникнути конкуренції та перенасичення ринку, а також забезпечить прибуток. Споживачі сьогодні більше цікавляться походженням

та якістю їжі, що є пріоритетом у виробництві нішевих продуктів невеликими фермами.

3. Політика держави щодо розвитку фермерства повинна бути орієнтована на підвищення технологічності та інноваційності виробничого процесу.

Бібліографічний список

1. Без кооперативів розвиток дрібного фермерства неможливий – експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kurkul.com/news/2692-bez-kooperativiv-rozvitok-dribnogo-fermerstva-nemojliviy--ekspert>.
2. Гнатишин Л. Б. Фермерські господарства в організаційній системі сільськогосподарського виробництва / Л. Б. Гнатишин // Аграрна економіка. – 2012. – Т. 5, № 1–2. – С. 26–31.
3. Гнатишин Л. Б. Загальні тенденції розвитку та перспективи фермерських господарств Карпатського регіону / Л. Б. Гнатишин, О. С. Прокопишин // Аграрна економіка. – 2014. – Т. 7, № 3–4. – С. 29–36.
4. Горьовий В. П. Фермерство України: теорія, методологія, практика : монографія / В. П. Горьовий. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 540 с.
5. Ерве Ж.-Ж. Пшениця: вплив України на світовий ринок [Електронний ресурс] / Жан-Жак Ерве. – Режим доступу : <http://kurkul.com/interview/4-pshenitsya-vpliv-ukrayini-na-svitoviy-rinok--jan-jak-erve>.
6. Липчук В. В. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку : монографія / В. В. Липчук, Л. Б. Гнатишин, О. М. Кордоба. – Львів : Магнолія-2006, 2010. – 236 с.
7. Мармуль Л. О. Ефективність підприємницької діяльності фермерських господарств : монографія / Л. О. Мармуль, О. Л. Гальцова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2006. – 204 с.
8. Сімейні ферми в США: класифікація та особливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kurkul.com/blog/107-simeyni-fermi-v-ssha-klasifikatsiya-ta-osoblivosti>.

Гнатишин Л. Тенденції розвитку українського фермерства

Визначено невирішені питання розвитку фермерства, котрі зумовлені особливостями сучасної економічної та політичної ситуації в Україні. Окреслено переваги ферм над великими формами господарювання. Досліджено політику зарубіжних країн щодо поєднання сімейного і кооперативного бізнесу в агроекономіці. Обґрунтовано перспективи виходу українських фермерів на міжнародний ринок. Запропоновано шляхи подальшого розвитку фермерства, які базуються на індивідуальному саморозвитку, кооперації, високій технологічності та інноваційності виробничого процесу в аграрній сфері.

Ключові слова: фермерські господарства, сільське господарство, ефективність, європейський ринок, політика держави, кооперація.

Hnatyshyn L. Development trends of Ukrainian farmers

In this article were determined unresolved issues of farming, which due to peculiarities of the modern economic and political situation in Ukraine. Advantages over large farms forms of management were outlined. Politics of foreign countries regarding the combination of family and cooperative business in the agricultural economics was studied. Perspectives of Ukrainian farmers enter the international market were explained. Ways of further development of farming based on the individual self-development, the cooperation, the high technology and the innovative production process in agriculture.

Key words: farms, agriculture, efficiency, European market, government policy, cooperation.

Гнатъшин Л. Тенденции развития украинского фермерства

Определены нерешенные вопросы развития фермерства, которые обусловлены особенностями современной экономической и политической ситуации в Украине. Указаны преимущества ферм над крупными формами хозяйствования. Исследована политика зарубежных государств относительно совместимости семейного и кооперативного бизнеса в агроэкономике. Обосновано перспективы выхода украинских фермеров на международный рынок. Предложены пути дальнейшего развития фермерства, основанные на индивидуальном саморазвитии, кооперации, высокой технологичности и инновационности производственного процесса в аграрной сфере.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, сельское хозяйство, эффективность, европейский рынок, политика государства, кооперация.

УДК 38.633

ОЦІНКА БІОЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОСЛИННИХ ВІДХОДІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І. Костирко, д. е. н., К. Сиротюк, аспірант Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Україна належить до країн, що не мають значних власних паливно-енергетичних ресурсів, але вона володіє надзвичайно сприятливими природно-економічними умовами та потенціалом для розвитку біоенергетики, яка заснована на використанні енергії біомаси. Джерелом великого обсягу біомаси різного виду для використання на енергетичні потреби є сільське господарство (відходи продукції рослинництва і тваринництва, енергетичні сільськогосподарські культури). Використання біомаси з енергетичною метою допоможе вирішити проблему не тільки економічної стабільності держави сьогодні, а й пошуку альтернативних джерел енергії на далеку перспективу. Тому вважаємо за доцільне провести оцінку потенціалу біомаси сільськогосподарського походження. Особливо актуальною є проблема ефективної оцінки енергетичного потенціалу окремого регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потенціал біомаси в Україні вивчали Г. Гелетуха, Г. Голуб, С. Кудря, П. Кучерук, Н. Міщенко, В. Калініченко, В. Дубровін, Є. Сухін та ін. Проте більшість досліджень енергетичного потенціалу біомаси виконано переважно в масштабах країни, тоді як детальна оцінка потенціалу окремого регіону дасть змогу сформулювати регіональний сектор біоенергетики на локальному рівні. Розрахунок наявного потенціалу Львівської області допоможе оцінити можливості аграрних підприємств як потенційних постачальників на ринку енергоресурсів.

Key words: farms, agriculture, efficiency, European market, government policy, cooperation.

Гнатышин Л. Тенденции развития украинского фермерства

Определены нерешенные вопросы развития фермерства, которые обусловлены особенностями современной экономической и политической ситуации в Украине. Указаны преимущества ферм над крупными формами хозяйствования. Исследована политика зарубежных государств относительно совместимости семейного и кооперативного бизнеса в агроэкономике. Обосновано перспективы выхода украинских фермеров на международный рынок. Предложены пути дальнейшего развития фермерства, основанные на индивидуальном саморазвитии, кооперации, высокой технологичности и инновационности производственного процесса в аграрной сфере.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, сельское хозяйство, эффективность, европейский рынок, политика государства, кооперация.

УДК 38.633

**ОЦІНКА БІОЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОСЛИННИХ ВІДХОДІВ
У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

*І. Костирко, д. е. н., К. Сиротюк, аспірант
Львівський національний аграрний
університет*

Постановка проблеми. Україна належить до країн, що не мають значних власних паливно-енергетичних ресурсів, але вона володіє надзвичайно сприятливими природно-економічними умовами та потенціалом для розвитку біоенергетики, яка заснована на використанні енергії біомаси. Джерелом великого обсягу біомаси різного виду для використання на енергетичні потреби є сільське господарство (відходи продукції рослинництва і тваринництва, енергетичні сільськогосподарські культури). Використання біомаси з енергетичною метою допоможе вирішити проблему не тільки економічної стабільності держави сьогодні, а й пошуку альтернативних джерел енергії на далеку перспективу. Тому вважаємо за доцільне провести оцінку потенціалу біомаси сільськогосподарського походження. Особливо актуальною є проблема ефективної оцінки енергетичного потенціалу окремого регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потенціал біомаси в Україні вивчали Г. Гелетуша, Г. Голуб, С. Кудря, П. Кучерук, Н. Міщенко, В. Калініченко, В. Дубровін, Є. Сухін та ін. Проте більшість досліджень енергетичного потенціалу біомаси виконано переважно в масштабах країни, тоді як детальна оцінка потенціалу окремого регіону дасть змогу сформулювати регіональний сектор біоенергетики на локальному рівні. Розрахунок наявного потенціалу Львівської області допоможе оцінити можливості аграрних підприємств як потенційних постачальників на ринку енергоресурсів.

Постановка завдання. Ми ставили завдання оцінити біоенергетичний потенціал біомаси рослинного походження, наявної у Львівській області, яка може бути використана на енергетичні цілі.

Виклад основного матеріалу. В Україні існує достатній енергетичний потенціал практично всіх видів біомаси. Показники енергетичного потенціалу біомаси різняться від показників потенціалу інших відновлюваних джерел енергії тим, що, окрім кліматичних умов, залежать від рівня господарської діяльності.

Розрізняють три основні види потенціалу біомаси: теоретично можливий (теоретичний), технічно доступний (технічний) та економічно доцільний (економічний) [1].

Теоретичний потенціал – загальний максимальний обсяг наземної біомаси, теоретично доступної для виробництва енергії у фундаментальних біофізичних межах. Коли йдеться про біомасу сільськогосподарських та енергетичних культур і лісів, то теоретичний потенціал становить собою максимальну продуктивність за теоретично оптимального менеджменту з урахуванням обмежень, що впливають з температури, сонячної радіації та опадів. Щодо відходів та залишків різного виду теоретичний потенціал дорівнює максимально утвореному обсягу останніх.

Технічний потенціал – частка теоретичного потенціалу, доступна за певних технічно-структурних умов і поточних технологічних можливостей. Крім того, беруться до уваги просторові обмеження, пов'язані з конкуренцією між різними користувачами землі, а також деякі екологічні та інші нетехнічні обмеження.

Економічний потенціал – частка технічного потенціалу, що відповідає критеріям економічної доцільності за певних умов.

Європейські експерти з питань біоенергетики виокремлюють два основні підходи до оцінки потенціалу біомаси: ресурсно орієнтований та орієнтований на енергетичні потреби [1]. За першого підходу досліджують ресурсну базу та питання конкурентного використання біомаси різними кінцевими споживачами, тобто енергетичне та неенергетичне використання; за другого – оцінюють конкурентоспроможність різних технологій виробництва енергії з біомаси порівняно з іншими видами відновлюваних джерел енергії й традиційним паливом з погляду якнайефективнішого задоволення енергетичних потреб.

Ресурсно орієнтований підхід передбачає статистичні й просторові методи оцінки потенціалу біомаси. Простий статистичний метод дає результат оцінки тільки для країни загалом, тоді як просторовий (поглиблений статистичний) – для окремих адміністративних одиниць. У підході, орієнтованому на енергетичні потреби, використовують методи енергетичного та економічного моделювання з урахуванням вартості постачання палива. Цей підхід є набагато складнішим, ніж ресурсно орієнтований, оскільки моделювання вимагає великої кількості вихідних даних, проте отримані результати можуть відображати не тільки поточний потенціал біомаси, а й прогнозувати його зміну в майбутньому.

Протягом 2010–2014 рр. спостерігали позитивну динаміку зростання виробництва та урожайності основних сільськогосподарських культур у Львівській області (табл. 1). Збереження такої тенденції в майбутньому гарантує утворення великої кількості відходів, придатних для використання на енергетичні цілі.

Таблиця 1

Динаміка показників виробництва продукції рослинництва
у Львівській області*

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Виробництво, тис.т.	х	х	х	х	х
Зернових і зернобобових культур, в тому числі	х	х	х	х	х
пшениця	308,8	452,6	490,5	525,4	639,5
ячмінь	17,2	30,2	44,1	60,1	96,7
кукурудза	139,1	252,8	305,4	393,1	434,1
Соняшнику	0,2	1,8	4,8	18,5	28,9
Ріпаку	97,2	86,3	122,4	153,4	157,2
Посівна площа, тис. га	х	х	х	х	х
Зернових і зернобобових культур, в тому числі	х	х	х	х	х
пшениця	143,1	153,5	158,5	163,1	161,4
ячмінь	37,4	33,4	37,2	40,4	46,3
кукурудза	28,3	39,7	50,1	62,4	62,3
Соняшник	0,1	1,2	2,6	8,1	14,4
Ріпак	43,9	38,9	46,3	56,1	52,1
Урожайність, ц/га	х	х	х	х	х
Зернових і зернобобових культур, в тому числі	х	х	х	х	х
пшениця	25,3	34,9	35,7	36,1	45,4
ячмінь	20,0	29,8	31,7	33,1	39,0
кукурудза	52,1	63,9	61,7	64,2	69,7
Соняшнику	16,8	15,3	18,6	22,7	20,3
Ріпаку	23,0	23,4	26,8	27,5	30,4

*Складено на основі [2; 3].

Частина потенціалу соломи та інших рослинних відходів сільськогосподарського виробництва можна використати на виробництво енергії.

В Європейському Союзі та й загалом у світі найбільший досвід з енергетичного використання соломи має Данія, де на енергетичні потреби йде 27 % цих відходів (у Польщі – 20 %) [4].

В Україні, за оцінками БАУ (Біоенергетичної асоціації України), виконани-

ми для 2012 р., у виробництво енергії й твердого біопалива залучають 0,6 % зібраного обсягу соломи. Вважаємо, що це мізерний показник, оскільки маємо ширші

можливості для використання як соломи, так і інших рослинних решток на енергетичні потреби. Для оцінки потенціалу рослинних відходів у Львівській області можна скористатися методикою БАУ. Ключовим моментом оцінки є визначення коефіцієнта відходів для кожної культури і частки загального обсягу відходів, яку можна використати на енергетичні цілі. Коефіцієнт відходів – це відношення сухої маси наземних решток до маси зібраного з польовою вологістю врожаю.

Щодо зернових культур, то наземними рештками є солома, а врожаєм – зерно. Для розрахунку потенціалу соломи та інших рослинних решток використовуємо такі коефіцієнти відходів, що відповідають консервативній оцінці: пшениця – 1; ячмінь – 0,8; інші зернові – 1,0; кукурудза на зерно – 1,3; соняшник – 1,9; ріпак – 1,8 [4]. За даними БАУ, для виробництва енергії можна задіювати до 30 % теоретичного потенціалу соломи зернових культур і до 40 % відходів виробництва кукурудзи на зерно, соняшнику, соломи ріпаку.

Потенціал відходів суттєво залежатиме від урожайності сільськогосподарських культур. Розрахунок кількості основних первинних рослинних відходів, отриманих у сільському господарстві Львівської області, наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Енергетичний потенціал біомаси окремих видів сільськогосподарських культур Львівської області, 2014 р.

Вид біомаси	Валовий збір, тис. т	Коефіцієнт відходів	Загальна кількість біомаси, тис. т	Частка біомаси, тис.т (%)	Енергетичний потенціал біомаси, тис. т.у.п.
Пшениця	639,5	1,0	639,5	30	191,9
Ячмінь	96,7	0,8	77,4	30	23,2
Кукурудза на зерно	434,1	1,3	564,3	40	225,7
Соняшник	28,9	1,9	54,9	40	22,0
Ріпак	157,2	1,8	183,0	40	73,2

Як бачимо, найбільше відходів у сільському господарстві Львівської області отримують від виробництва кукурудзи на зерно та зернових культур. Варто зазначити, що використання частини отриманих рослинних решток щороку на енерге-

тичні цілі принесло б додаткові доходи аграрним підприємствам.

Висновки. Отож, нині біоенергетика стає перспективним напрямом сільськогосподарського виробництва внаслідок поєднання економічної, екологічної і соціальної ефективності вирощування енергетичних сільськогосподарських культур. І хоча використання біомаси на енергетичні потреби ще обмежене, у найближчому майбутньому варто прогнозувати добрі перспективи.

Достовірна оцінка енергетичного потенціалу Львівської області дасть змогу ефективніше використовувати місцеві види палива для забезпечення власних потреб в електричній і тепловій енергії.

Бібліографічний список

1. Harmonization of biomass resource assessments. Volume I : Bestpractices and methods handbook. Report on WP5 of the EC FP7 Project «Biomass Energy Europe», 2010. BTG Biomass Technology Group B.V., the Netherlands. Internet [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.eu-bee.com>.
2. Сільське господарство України 2014 [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К., 2015. – 379 с. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.
3. Сільське господарство Львівської області : стат. зб. / Головне управління статистики у Львівській області. – Львів : [б. в.], 2015. – 248 с.
4. Перспективи використання відходів сільського господарства для виробництва енергії в Україні : аналітична записка Біоенергетичної асоціації України № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uabio.org/img/files/docs/position-paper-uabio-7-ukr-draft.pdf>.

Костирко І., Сиротюк К. Оцінка енергетичного потенціалу рослинних відходів у сільському господарстві Львівської області

Розглянуто підходи до оцінки потенціалу біомаси: ресурсно орієнтований та орієнтований на енергетичні потреби. Проведено оцінку ресурсного та енергетичного потенціалу біомаси рослинного походження Львівської області.

Ключові слова: біоенергетика, біомаса, рослинні відходи, оцінка енергетичного потенціалу.

Kostyrko I., Syrotiuk K. Assessment of the bioenergy potential of crop residues in agriculture of Lviv region

The approaches to assessing the potential of biomass, resource-oriented and oriented on energy needs are considered in the article. The estimation of resources and energy potential of biomass plant origin Lviv region is conducted.

Key words: bioenergy, biomass, crop residues, assessment of energy potential.

Костырко И., Сиротюк Е. Оценка энергетического потенциала растительных отходов в сельском хозяйстве Львовской области

Рассмотрены подходы к оценке потенциала биомассы: ресурсно ориентированный и ориентированный на энергетические нужды. Проведена оценка ресурсного и энергетического потенциала биомассы растительного происхождения Львовской области.

Ключевые слова: биоэнергетика, биомасса, растительные отходы, оценка энергетического потенциала.

УДК 631.11(477.83)

РІВЕНЬ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Н. Райтер, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Одну з найважливіших ролей у питанні підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, а з тим і зростання його конкурентоспроможності відіграє зростання продуктивності праці, основні резерви якого найчастіше пов'язані з удосконаленням параметрів спеціалізації сільськогосподарських підприємств. Спеціалізація виробництва в сільському господарстві поруч з іншими чинниками дасть змогу забезпечити впровадження нових науково-технічних розробок стосовно механізації та автоматизації виробничих процесів у сфері захисту рослин і тварин, а також максимально використовувати інструменти контролю якості продукції.

Спеціалізація сільського господарства – це одна з форм суспільного поділу праці, безперервний динамічний процес зосередження виробничого потенціалу товаровиробників на виробництві одного або декількох видів продукції відповідно до природно-кліматичних умов та ринкової кон'юнктури з метою підвищення ефективності їх господарської діяльності за мінімального рівня підприємницького ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі спеціалізацію сільськогосподарських підприємств трактують як одну з організаційно-економічних форм реалізації суспільного поділу праці, який дає змогу зосереджуватися на виробництві одного або декількох видів продукції, для яких склалися найкращі умови.

Основні постулати спеціалізації сільськогосподарських підприємств описані в працях В. Амбросова, В. Андрійчука, М. Зубця, Ш. Ібатулліна, П. Канінського, П. Саблука та ін. Основну увагу науковці приділяли розробці теоретичних, методологічних і практичних засад спеціалізації сільськогосподарських підприємств, визначенню впливу рівня спеціалізації на економічну ефективність аграрної сфери. Проте динамічна зміна умов господарювання в сільському господарстві та необхідність формування оптимальної структури сільськогосподарського виробництва вимагає глибшого й комплексного дослідження рівня спеціалізації сільськогосподарських підприємств Львівської області як загалом, так і в розрізі окремих галузей.

Постановка завдання. Нашою метою було дослідження рівня спеціалізації сільськогосподарських підприємств Львівської області, вивчення їх виробничого напрямку, а також оцінка відповідності виробничої структури наявному виробничому потенціалу сільськогосподарських підприємств й стратегії розвитку сільського господарства Львівщини.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство Львівщини характеризується універсальною формою організації виробництва, яка визначається бага-

тогалузевістю. Виробничий напрям сільського господарства області за структурою товарної продукції у 2014 р. був зерно-ріпаковий із розвинутим м'ясним птахівництвом.

Зауважимо, що впродовж останніх років він значно змінився. У 2000 р. виробничий напрям був зерно-яловичий з розвинутим молочним скотарством, у 2005 р. – зерно-ріпаковий із розвинутим м'ясним птахівництвом, у 2010 р. – ріпаком-м'ясоптахівничий із розвинутим зерновиробництвом, у 2013 р. – зерно-м'ясоптахівничий із розвинутим ріпаківництвом. При цьому сільськогосподарські підприємства північно-східних районів спеціалізуються на зерновиробництві, а південно-західних – на вирощуванні свиней та птиці.

Що стосується рівня спеціалізації сільськогосподарських підприємств, то на відміну від виробничого напрямку, який концентрує увагу лише на основних товарних галузях, він дає змогу дослідити процес спеціалізації підприємства ширше з урахуванням усього спектра товарної продукції [1, с. 389].

Рівень спеціалізації сільськогосподарських підприємств визначається на основі коефіцієнта спеціалізації за формулою:

$$K_c = \frac{100}{\sum \sqrt{m} \times (2m - 1)},$$

де K_c – коефіцієнт спеціалізації;

m – частка окремих галузей, %;

H – порядковий номер галузі за часткою кожного виду продукції в ранжированому ряді [3, с.14].

Прийнято вважати, що підприємство характеризується слабким рівнем спеціалізації, коли цей коефіцієнт не перевищує 0,35; середнім – у межах 0,35 – 0,50; вищим від середнього – у межах 0,51 – 0,60; високим – у межах 0,61 – 0,85 і глибоким – понад 0,85 [2, с. 42]. Окрім того, ми виділили групу сільськогосподарських підприємств, у яких коефіцієнт спеціалізації дорівнює 1. Підприємства, які входять до цієї групи, є вузькоспеціалізованими і займаються виробництвом лише одного виду сільськогосподарської продукції.

У результаті аналізу ми встановили, що середнє значення коефіцієнта становить 0,626, отже, сільськогосподарські підприємства Львівщини характеризуються високим рівнем спеціалізації.

Причому, як показує таблиця, частка підприємств із високим і вищим від середнього рівнем спеціалізації становить 28,9%. Близько чверті підприємств мають рівень спеціалізації, нижчий від середнього, а 17,2% є низькоспеціалізованими зі середнім коефіцієнтом спеціалізації 0,283.

Цікавим є те, що найбільшу частку продукції (39,9%) у 2014 р. реалізували підприємства з глибоким рівнем спеціалізації, хоча ця група є найменшою. У найчисленнішій групі підприємств – зі середнім рівнем спеціалізації – частка виручки в загальній вартості товарної продукції склала лише 8,4%, що майже у п'ятеро менше порівняно з групою підприємств із глибоким рівнем спеціалізації.

Зауважимо, що зі 163 сільськогосподарських підприємств Львівської області, які ведуть повноцінний бухгалтерський облік і здають статистичну форму № 50 с. г., у 2014 р. у 32 суб'єктів господарювання рівень спеціалізації дорівнював

одиниці. Це означає, що згадані підприємства виробляють і реалізують лише один вид продукції, виручка від реалізації якого становить 100 % загального обсягу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції.

Таблиця

Групування сільськогосподарських підприємств Львівської області
за рівнем спеціалізації

Група сільськогосподарських підприємств за коефіцієнтом спеціалізації	Кількість підприємств у групі	Структура розподілу підприємств за групами, %	Середнє значення коефіцієнта спеціалізації	Частка у загальній виручці від реалізації продукції, %
I група (до 0,35)	28	17,2	0,283	24,1
II група (0,35 – 0,50)	40	24,5	0,432	8,4
III група (0,51 – 0,60)	24	14,7	0,560	7,1
IV група (0,61 – 0,85)	23	14,2	0,711	13,8
V група (понад 0,85)	16	9,8	0,946	39,9
VI група (1,0)	32	19,6	1,0	6,7
Разом у Львівській області	163	100,0	0,626	100,0

*Розраховано за даними джерела [4].

Серед вузькоспеціалізованих підприємств Львівської області окремо слід виділити 11, які займаються вирощуванням зернових і зернобобових культур. Такі підприємства зазвичай характеризуються низьким рівнем землекористування. Однак сюди входять і два підприємства з площею землекористування понад 1200 га, які вирощують лише кукурудзу на зерно.

Крім підприємств, які займаються вирощуванням зернових, серед вузькоспеціалізованих сільськогосподарських підприємств рослинницького напрямку два підприємства займаються вирощуванням овочів закритого ґрунту. Одне підприємство на площі 1664 га вирощує соняшник, а інше на площі 756 га – озимий ріпак. Що стосується вузькоспеціалізованих підприємств тваринницького напрямку, то серед них чотири спеціалізуються на свинарстві, три – на м'ясному птахівництві, одне – на молочному скотарстві. Решта господарств із рівнем спеціалізації, що дорівнює 1, займається реалізацією іншої продукції рослинництва й тваринництва, яка не розшифровується детально у формі № 50 с. г. Це підприємства насінневого, племінного спрямування, розсадники плодкових і садових дерев тощо. Два підприємства не займаються безпосередньо виробництвом сільськогосподарської продукції, а лише виконують роботи й надають послуги.

Рівень спеціалізації сільськогосподарських підприємств Львівської області значно диференціюється залежно від галузі. Так, у сільськогосподарських підприємствах, які займаються виробництвом лише продукції рослинництва, середнє значення коефіцієнта спеціалізації становить 0,658, що на 0,212 менше, ніж аналогічне значення цього показника (0,870) в підприємствах, які займаються

виробництвом лише продукції тваринництва. Логічно, що підприємства, які займаються виробництвом як продукції рослинництва, так і продукції тваринництва, характеризуються значно нижчим рівнем спеціалізації. Так, значення коефіцієнта спеціалізації в таких сільськогосподарських підприємствах становить 0,435, що на 33,9 % менше порівняно з підприємствами рослинницького спрямування та на 50 % менше порівняно з підприємствами тваринницького спрямування.

Аналіз розподілу сільськогосподарських підприємств галузі рослинництва за рівнем спеціалізації (див. рис.), показав, що найбільша частка – 31,4 % – характеризується середнім рівнем зі середнім значенням коефіцієнта спеціалізації 0,436.

Серед сільськогосподарських підприємств, які виробляють лише продукцію тваринництва, 40,0 % – підприємства. При цьому серед таких підприємств відсутні господарства зі слабким і середнім рівнем спеціалізації.

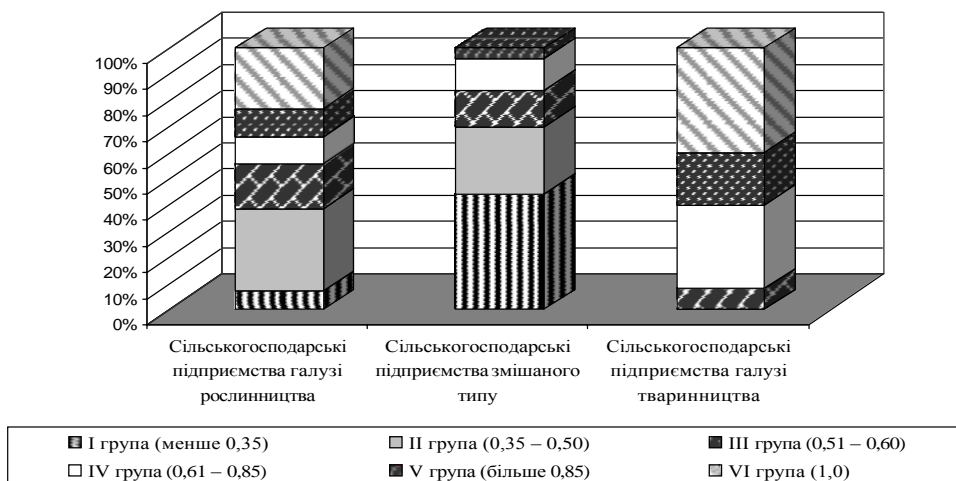

Рис. Розподіл сільськогосподарських підприємств за рівнем спеціалізації в галузях рослинництва й тваринництва.

Зазначимо, що серед господарств зі слабким рівнем спеціалізації основну частину складають сільськогосподарські підприємства змішаного типу, які займаються виробництвом як продукції рослинництва, так і продукції тваринництва. Частка таких підприємств у першій групі становить 78,5 %.

Рівень спеціалізації підприємств диференціюється також залежно від розміру землекористування. Так, у господарствах із великими розмірами землекористування спостерігається здебільшого низький або середній рівень спеціалізації, а у сільськогосподарських підприємствах малих розмірів навпаки – рівень спеціалізації високий. Така ситуація є оптимальною, оскільки доведено, що існує зворотний зв'язок між рівнем спеціалізації сільськогосподарських підприємств і розмірами їх землекористування.

Висновки. Досвід господарювання й світові тенденції свідчать, що перевагу в результатах діяльності мають спеціалізовані підприємства. Наше дослідження показало, що сільськогосподарські підприємства Львівської області характеризу-

ються порівняно високим рівнем спеціалізації, який диференціюється залежно від галузі та розмірів землекористування.

Основним напрямом покращання спеціалізації виробництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області є перехід до стратегічного управління в усіх ланках виробництва та реалізації продукції. Процес спеціалізації у сільському господарстві повинен регулюватися не спонтанно чи хаотично, виходячи з мінливої ситуації на ринку, а стабільно, на основі природно-кліматичних умов та завдань, які ставить перед собою підприємство.

Бібліографічний список

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. – К. : ІЗМН, 1996. – 512 с.
2. Канінський П. К. Спеціалізація сільськогосподарських підприємств : монографія / П. К. Канінський. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 348 с.
3. Коваль О. М. Спеціалізація сільськогосподарських підприємств природно-економічної зони лісостепу [Електронний ресурс] / О. М. Коваль // Економіка та держава. – 2011. – № 5. – С. 41–43. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_5_13.
4. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівської області у 2014 році : стат. бюл. / Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2015. – 26 с.

Райтер Н. Рівень спеціалізації сільськогосподарських підприємств Львівської області

Проаналізовано рівень спеціалізації сільськогосподарських підприємств Львівської області. Встановлено, що виробничий напрям сільськогосподарських підприємств Львівської області є зерно-ріпаковий з розвинутим м'ясним птахівництвом. Визначено коефіцієнт спеціалізації сільськогосподарських підприємств. Описано диференціацію рівня спеціалізації сільськогосподарських підприємств залежно від галузі їх діяльності, розташування та розмірів.

Ключові слова: спеціалізація виробництва, виробничий напрям, рівень спеціалізації, коефіцієнт спеціалізації.

Raiter N. Level of specialization of agricultural enterprises in Lviv region

The level of specialization of agricultural enterprises in Lviv region are analyzed in this article. It is established that the production line of agricultural enterprises in Lviv region are grain growing and rape growing with developed poultry breeding. The coefficient of specialization of agricultural enterprises has been defined. We describe the differentiation of level of specialization of agricultural enterprises according to their branches, locations and sizes.

Key words: specialization of production, direction of production, level of specialization, coefficient of specialization.

Райтер Н. Уровень специализации сельскохозяйственных предприятий Львовской области

Проведен анализ уровня специализации сельскохозяйственных предприятий Львовской области. Установлено производственное направление сельскохозяйст-

венных предприятий Львовской области как зерно-рапсовое с развитым мясным птицеводством. Определен коэффициент специализации сельскохозяйственных предприятий. Описана дифференциация уровня специализации сельскохозяйственных предприятий в зависимости от отрасли их деятельности, расположения и размеров.

Ключевые слова: специализация производства, производственное направление, уровень специализации, коэффициент специализации.

УДК 35.075.1(477)

ОСОБЛИВОСТІ ДОРАДНИЦТВА В УКРАЇНІ

О. Брух, к. е. н., І. Бернацька, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Х. Мітюшкіна, к. е. н.

Маріупольський державний університет

Постановка проблеми. Дорадча діяльність є одним із найважливіших інструментів підтримки та розвитку аграрної сфери країни, підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарського виробництва, зростання рівня та якості життя на селі, зменшення соціальної напруги через організацію альтернативних видів діяльності та покращання зайнятості сільських жителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дорадництва, а також ролі держави у прийнятті відповідних рішень щодо розвитку сільського господарства присвячені праці таких вітчизняних учених, як М. Кропивко, Т. Кальна-Дубінюк, М. Безкровний, І. Криворучко, а також іноземних науковців, серед яких В. Кошелєв, В. Маковецький, Д. Алексанов. Проте дорадництво – динамічне явище, яке увесь час вдосконалюється, тому вимагає додаткових досліджень.

Постановка завдання. З'ясування стану дорадницької діяльності в Україні з огляду на вагомість його у забезпеченні ефективного виробництва сільськогосподарської продукції стало метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні можна стверджувати, що сільськогосподарське дорадництво в Україні розвивається швидкими темпами і є політичним та економічним явищем. Зокрема, 74 сільськогосподарські дорадчі служби функціонують у 25 областях нашої держави станом на 2015 рік як незалежні неурядові структури. Вони об'єдналися у всеукраїнську громадську організацію – Національну асоціацію сільськогосподарських дорадчих служб України [3].

Водночас слід розуміти, що в процесі реалізації проектів міжнародної технічної допомоги неможливо копіювати моделі дорадчих служб, які функціонують в конкретних соціально-економічних умовах та історично сформованої ментальності суспільства тієї чи іншої країни-донора. Скажімо, сільськогосподарські дорадчі служби у США функціонують при університетах і фінансуються за рахунок бюджетів федерального уряду, урядів штатів. В Україні, як відомо, державний і

венных предприятий Львовской области как зерно-рапсовое с развитым мясным птицеводством. Определен коэффициент специализации сельскохозяйственных предприятий. Описана дифференциация уровня специализации сельскохозяйственных предприятий в зависимости от отрасли их деятельности, расположения и размеров.

Ключевые слова: специализация производства, производственное направление, уровень специализации, коэффициент специализации.

УДК 35.075.1(477)

ОСОБЛИВОСТІ ДОРАДНИЦТВА В УКРАЇНІ

О. Брух, к. е. н., І. Бернацька, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Х. Мітюшкіна, к. е. н.

Маріупольський державний університет

Постановка проблеми. Дорадча діяльність є одним із найважливіших інструментів підтримки та розвитку аграрної сфери країни, підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарського виробництва, зростання рівня та якості життя на селі, зменшення соціальної напруги через організацію альтернативних видів діяльності та покращання зайнятості сільських жителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дорадництва, а також ролі держави у прийнятті відповідних рішень щодо розвитку сільського господарства присвячені праці таких вітчизняних учених, як М. Кропивко, Т. Кальна-Дубінюк, М. Безкровний, І. Криворучко, а також іноземних науковців, серед яких В. Кошелєв, В. Маковецький, Д. Алексанов. Проте дорадництво – динамічне явище, яке увесь час вдосконалюється, тому вимагає додаткових досліджень.

Постановка завдання. З'ясування стану дорадницької діяльності в Україні з огляду на вагомість його у забезпеченні ефективного виробництва сільськогосподарської продукції стало метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні можна стверджувати, що сільськогосподарське дорадництво в Україні розвивається швидкими темпами і є політичним та економічним явищем. Зокрема, 74 сільськогосподарські дорадчі служби функціонують у 25 областях нашої держави станом на 2015 рік як незалежні неурядові структури. Вони об'єдналися у всеукраїнську громадську організацію – Національну асоціацію сільськогосподарських дорадчих служб України [3].

Водночас слід розуміти, що в процесі реалізації проектів міжнародної технічної допомоги неможливо копіювати моделі дорадчих служб, які функціонують в конкретних соціально-економічних умовах та історично сформованої ментальності суспільства тієї чи іншої країни-донора. Скажімо, сільськогосподарські дорадчі служби у США функціонують при університетах і фінансуються за рахунок бюджетів федерального уряду, урядів штатів. В Україні, як відомо, державний і

місцеві бюджети вкрай напружені і, зрозуміло, не можуть у повному обсязі фінансувати сільськогосподарську дорадчу діяльність.

Основною метою сільськогосподарських дорадчих служб України, як і в інших країнах, є поширення та впровадження у виробництво сучасних досягнень науки, техніки і технологій, надання сільськогосподарським товаровиробникам і сільському населенню дорадчих послуг з питань менеджменту, маркетингу, застосування сучасних технологій та розвитку соціальної сфери села, підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового господарювання сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення [1]. Проте особливість діяльності дорадчих служб на сучасному етапі полягає у вирішенні не лише цих проблем. Передусім йдеться про створення інфраструктури аграрного ринку, формування маркетингової мережі збуту сільськогосподарської продукції від товаровиробника до споживача через сільські кооперативи, районні кооперативні агроторгові доми, оптові ринки (плодоовочеві, продовольчі), аукціони живої худоби і птиці, товарні і ф'ючерсні біржі, переробні підприємства, роздрібну торгівлю, заклади харчування тощо. Ще одним важливим напрямом їх діяльності є сприяння товаровиробникам, особливо селянським і фермерським господарствам, у доступі до кредитних ресурсів, у тому числі через створення кредитних спілок та кооперативних банків. Великі сільськогосподарські підприємства також потребують порад у підготовці бізнес-планів для отримання кредитів у комерційних банках.

Набуває актуальності ринкова система дорадчої діяльності через поширення сільськогосподарських знань та інформації з використанням усього ресурсного потенціалу країни, включаючи наукові, освітні, виробничі, фінансові та інші можливості. Розвиток дорадництва в Україні пов'язаний з особливостями його створення та фінансування на різних рівнях управління – у складі Міністерства аграрної політики та продовольства України, при НААН України, вищих навчальних закладах, асоціаціях і комерційних структурах. Формування мережі сільськогосподарських дорадчих служб в Україні є пріоритетним напрямом державної аграрної політики. Це зумовлено кардинальними змінами в аграрному секторі економіки, що відбулися останніми роками в рамках здійснення земельної та аграрної реформ [2]. Це далеко не всі проблемні реалії сьогодення українського села і в цьому якраз полягає особливість діяльності українських сільськогосподарських дорадчих служб у процесі здійснення аграрної реформи.

Отож, за підтримки різноманітних донорських проектів було створено низку обласних аграрних дорадчих служб, що охоплюють своєю діяльністю цілі області. Досвід їх роботи показує вагомий попит на дорадчі послуги, а також важливу роль, яку вони відіграють у розвитку ринкових відносин в аграрній сфері, підвищенні рівня життя сільського населення та відродженні соціальної інфраструктури села [5].

На нашу думку, для удосконалення організації дорадчої діяльності необхідно:

- ✓ спростити механізм одержання бюджетних коштів на здійснення дорадчої діяльності;
- ✓ розширити перелік послуг, які можуть надаватися за бюджетні кошти;

- ✓ запровадити системний моніторинг потреб у дорадчій діяльності, її стану, якості й ефективності;
- ✓ створити розгалуженішу мережу дорадчих служб у районах, сільських громадах;
- ✓ підвищити рівень поінформованості сільськогосподарських товаровиробників та населення щодо діяльності дорадчих структур.

Необхідно також створити сайти для інвестиційної, інформаційно-консультаційної підтримки сільськогосподарських підприємств, фермерських та особистих селянських господарств, на яких висвітлюватиметься важлива для користувачів інформація. До дорадчої діяльності варто залучати студентів аграрних ВНЗ під час проходження ними виробничих практик. Це дасть змогу надавати дорадчі послуги на безоплатній основі, сприятиме підвищенню фаховості бакалаврів і магістрів як майбутніх провідних спеціалістів аграрного виробництва та організації сільських територій [4].

Висновки. Для забезпечення ефективної дорадчої діяльності необхідно:

- завершити формування мережі сільськогосподарських дорадчих служб на обласному і районному рівнях із представництвами у сільських (селищних) радах;
- збільшити обсяги надання соціально спрямованих дорадчих послуг;
- розробити системи сільськогосподарського дистанційного навчання та дорадництва;
- на державному рівні підтримувати сільськогосподарську дорадчу діяльність, зокрема через виділення коштів із державного та місцевих бюджетів.

Важливу роль у розвитку дорадчої діяльності відіграє державна підтримка, в тому числі фінансова, уніфікація та контроль її якості, інтегрованість з освітньою мережею та використання інфраструктури й кадрового потенціалу аграрних університетів.

Бібліографічний список

1. Бородіна О.М. Дорадництво як основа розвитку підприємництва у сільському господарстві / О. М. Бородіна ; [за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева]. – К. : ІАЕ, 2013. – С. 808–810.
2. Гладій М. Національна сільськогосподарська дорадча служба в Україні – проблеми і нагальність / М. Гладій. – К. : М-во Великобританії у справах міжнародного розвитку, 2011. – 102 с.
3. Грачов О. Д. Формування масиву інформаційних матеріалів для консультаційного забезпечення підприємств АПК / О. Д. Грачов // Економіка України. – 2014. – № 2. – С. 86–87.
4. Кальна-Дубінюк Т. П. Особливості створення та функціонування сільськогосподарської дорадчої служби – Екстеншн / Т. П. Кальна-Дубінюк // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 69–78.
5. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення АПК України / [П. Т. Саблук, Б. К. Скірта, В. М. Скупий та ін.]. – К. : ІАЕ УААН, 2013. – 440 с.

Брух О., Бернацька І., Мітюшкіна Х. Особливості дорадництва в Україні

У сучасних умовах господарювання актуальним питанням для сільськогосподарських товаровиробників є підвищення рівня знань та удосконалення прак-

тичних навичок прибутковості підприємства тощо. Розглянуто особливості становлення сільськогосподарського дорадництва в Україні та проблеми, що пов'язані з цим.

Ключові слова: дорадча діяльність, дорадча служба, дорадництво.

Bruk O., Bernatska I., Mityushkina C. Features of advisory services in Ukraine

The increase of knowledge level and the improvement of practical profitable skills are the topical issues for agricultural producers in the current economic conditions etc. The peculiarities of agricultural advisory services in Ukraine and the problems associated with it are discussed in the article.

Key words: advisory activity, advisory services, counseling.

Брух О., Бернацька І., Митюшкіна К. Особенности консультирования в Украине

В современных условиях хозяйствования актуальным вопросом для сельскохозяйственных товаропроизводителей является повышение уровня знаний и совершенствование практических навыков прибыльности предприятия и т.п. Рассмотрены особенности становления сельскохозяйственного консультирования в Украине и проблемы, связанные с этим.

Ключевые слова: консультативная деятельность, консультативная служба, консультирование.

УДК631.115. (477.83)

**СУЧАСНИЙ СТАН І ФУНКЦІОНУВАННЯ
ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЛЬВІВЩИНИ**

*В. Ковалів, к. е. н., Я. Дудар, аспірант
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Сучасний економічний розвиток України ставить на порядок денний проблему пошуку нових форм господарювання. Однією з таких форм є мале підприємництво, яке вирізняється винятковою гнучкістю й адаптацією до змін економічних умов та кон'юнктури ринку. Розвиток малого підприємництва в сільському господарстві – один з основних шляхів становлення та зміцнення ринкової економіки, формування конкурентного середовища в Україні.

Ґрунтово-кліматичні умови нашої країни сприяють розвитку малих підприємств у сільському господарстві. Однак на їх діяльність значною мірою впливає складна економічна та нестабільна політична ситуація. З огляду на це існує ще багато невирішених проблем, які потребують невідкладного дослідження. Звідси вивчення стану та функціонування малих сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах набуває особливої актуальності.

тичних навичок прибутковості підприємства тощо. Розглянуто особливості становлення сільськогосподарського дорадництва в Україні та проблеми, що пов'язані з цим.

Ключові слова: дорадча діяльність, дорадча служба, дорадництво.

Brukh O., Bernatska I., Mityushkina C. Features of advisory services in Ukraine

The increase of knowledge level and the improvement of practical profitable skills are the topical issues for agricultural producers in the current economic conditions etc. The peculiarities of agricultural advisory services in Ukraine and the problems associated with it are discussed in the article.

Key words: advisory activity, advisory services, counseling.

Брух О., Бернацька І., Митюшкіна К. Особенности консультирования в Украине

В современных условиях хозяйствования актуальным вопросом для сельскохозяйственных товаропроизводителей является повышение уровня знаний и совершенствование практических навыков прибыльности предприятия и т.п. Рассмотрены особенности становления сельскохозяйственного консультирования в Украине и проблемы, связанные с этим.

Ключевые слова: консультативная деятельность, консультативная служба, консультирование.

УДК631.115. (477.83)

**СУЧАСНИЙ СТАН І ФУНКЦІОНУВАННЯ
ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЛЬВІВЩИНИ**

*В. Ковалів, к. е. н., Я. Дудар, аспірант
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Сучасний економічний розвиток України ставить на порядок денний проблему пошуку нових форм господарювання. Однією з таких форм є мале підприємництво, яке вирізняється винятковою гнучкістю й адаптацією до змін економічних умов та кон'юнктури ринку. Розвиток малого підприємництва в сільському господарстві – один з основних шляхів становлення та зміцнення ринкової економіки, формування конкурентного середовища в Україні.

Ґрунтово-кліматичні умови нашої країни сприяють розвитку малих підприємств у сільському господарстві. Однак на їх діяльність значною мірою впливає складна економічна та нестабільна політична ситуація. З огляду на це існує ще багато невирішених проблем, які потребують невідкладного дослідження. Звідси вивчення стану та функціонування малих сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Малий бізнес у ринковій економіці – провідний сектор, що визначає темпи економічного зростання, структуру та якість валового національного продукту. У всіх розвинутих країнах на частку малого підприємництва припадає 60–70 % ВВП [6]. Теоретичним і практичним питанням розвитку малих підприємств в Україні приділяли увагу у своїх працях такі вчені, як В. Горьовий [1], В. Збарський [2], В. Липчук [3], П. Макаренко [4]. Водночас зміни економічних відносин у сільському господарстві вимагають дослідження впливу соціально-економічних особливостей на перспективи подальшого розвитку відповідних суб'єктів у конкретних умовах господарювання.

Постановка завдання. Нашим завданням була оцінка стану та ефективності господарювання малих підприємств сільського господарства Львівської області та виявлення впливу основних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Кількість малих сільськогосподарських підприємств, що функціонують у Львівській області, не є сталою, а змінюється під впливом різних чинників. Саме питання розвитку цих підприємств на перспективу залишається недостатньо вивченим.

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності і згідно з класифікацією Господарського кодексу України належить до малого підприємництва. Воно передбачає створення юридичної особи громадянами, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до Закону України «Про фермерське господарство» [5].

Дослідження показало, що кількість фермерських господарств у Львівській області має тенденцію до збільшення, хоча темпи цього процесу останніми роками різко сповільнилися. Так, кількість фермерських господарств збільшилася з 956 (2010 р.) до 1028 (2014 р.). Варто зауважити, що у 2014 році кількість їх зростає лише на 3 господарства порівняно з попереднім 2013 роком. Попри все така форма підприємницької діяльності на Львівщині розвивається і набирає досконаліших обрисів. Для ведення фермерського господарства надана площа сільськогосподарських угідь коливалася від 50 (2014 р.) до 55 га (2010 р.) з розрахунку на одне господарство.

У середньому за чотири роки найбільша кількість фермерських господарств зареєстрована в Пустомитівському районі (109) (див. табл.). Кількість їх коливалася від 104 у 2011 р. до 113 у 2014 році. Багато таких підприємств було у Жовківському (96), Мостиському (94), Сокальському (94) районах, найменше – у Турківському (1) та Сколівському (4). Небагато фермерських господарств і у Дрогобицькому (20), Перемишлянському (25), Миколаївському (27), Старосамбірському (35) районах.

У загальній кількості фермерських господарств найбільша їх частка припадала на Пустомитівський (11 %) та Жовківський (10 %) райони, найменша – на Сколівський і Турківський.

Аналіз показників показує, що у районах області не відбуваються суттєві зміни кількості фермерських господарств. З 2011 до 2014 р. спостерігаємо позитивну динаміку збільшення кількості фермерських господарств загалом в області.

Однакгірські райони Львівщини (Сколівський і Турківський) кардинально вирізняються на загальнообласному тлі за розподілом фермерських господарств.

Таблиця

Динаміка розвитку фермерських господарств у районах Львівщини

Район	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Середн є за 4 роки	До загальної кількості в області, %
Міста обласного значення	3	2	2	2	2	0
Бродівський	25	26	25	24	25	2
Буський	47	51	52	52	51	5
Городоцький	40	43	42	43	42	4
Дрогобицький	14	22	23	22	20	2
Жидачівський	79	81	83	85	82	8
Жовківський	94	96	97	95	96	10
Золочівський	48	48	48	47	48	5
Кам'янка-Бузький	40	44	44	44	43	4
Миколаївський	23	27	27	29	27	3
Мостиський	92	95	95	94	94	9
Перемишлянський	20	25	27	27	25	2
Пустомитівський	104	107	113	113	109	11
Радехівський	41	44	45	47	44	4
Самбірський	45	53	55	55	52	5
Сколівський	4	4	4	4	4	0
Сокальський	92	96	93	93	94	9
Старосамбірський	31	34	37	37	35	3
Стрийський	50	56	58	58	56	6
Турківський	1	1	1	1	1	0
Яворівський	52	54	54	56	54	5
Всього	945	1009	1025	1028	1002	100

Основною перешкодою для розвитку фермерських господарств в Українських Карпатах є невеликі земельні наділи, значна частка низькопродуктивних земель, несприятливі кліматичні умови, ускладнений механізований обробіток ґрунту й неналежна інфраструктура ринку.

Усе це – результат низької ефективності всього сільськогосподарського виробництва, що не дає підстав вважати фермерські господарства основною і перспективною формою господарювання у гірській місцевості.

Очевидно, розвиток малого бізнесу в гірських районах Львівської області можливий у разі ефективного державного регулювання, стимулювання та бюджетної підтримки діяльності, що активізує створення нових фермерських структур.

Зростання кількості фермерських господарств та їх розвиток сприятиме відтворенню села, збереженню традицій та культури, створенню додаткових робочих місць у сільській місцевості; вирішенню соціальних проблем села.

У рамках дослідження діяльності фермерських господарств Львівської області проведено аналіз грошових надходжень від реалізації виробленої продукції. Встановлено, що найбільшу кількість продукції отримано у 2013 р. (618,9 млн грн), а найменшу – у 2011 р. (502,2 млн грн).

Для продуктивного ведення фермерського господарства необхідне оптимальне поєднання тваринництва і рослинництва. За статистичними даними (див. рис.), найбільше вироблено валової продукції рослинництва у 2014 р. – на 237,8 млн грн, а продукції тваринництва у 2013 р. – на 416,1 млн грн.

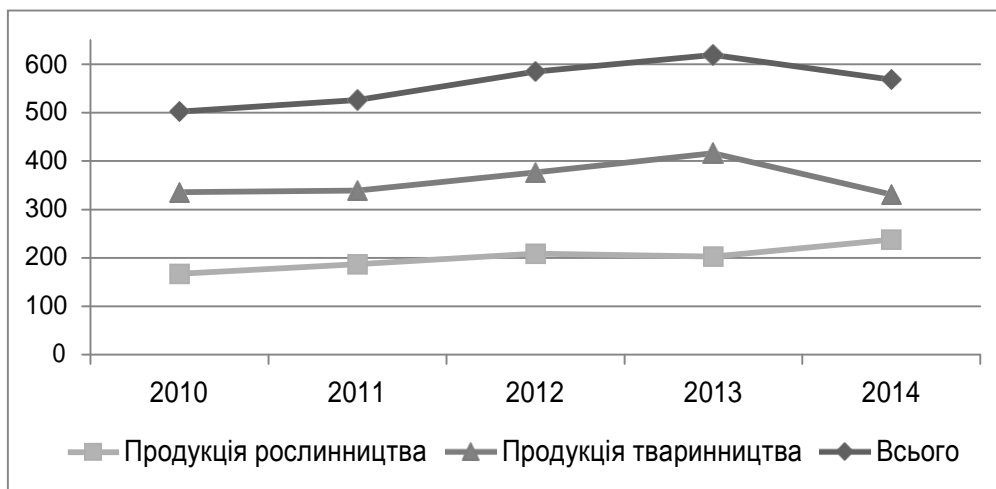

Рис. 1. Виробництво сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами Львівської області(у постійних цінах 2010 р.), млн грн.

Як бачимо, у сільськогосподарській діяльності фермерів значно переважає продукція тваринництва, на яку припадає 64,2 % валової продукції.

На кінець 2014 р. у фермерів налічувалося 7,9 тис. голів великої рогатої худоби, у тому числі 3,1 тис. голів корів, 18,6 тис. голів свиней, 3,4 тис. голів овець та кіз, 0,2 тис. голів коней та 1747,4 тис. голів птиці усіх видів. Порівняно з попереднім 2013 р. у фермерських господарствах спостерігалось зменшення поголів'я великої рогатої худоби – на 0,5 тис. голів, або 6,0 %, свиней – на 3,2 тис. голів, або 14,7 %, та птиці – на 208,5 тис. голів, або 10,7 відсотка.

У 2014 р. фермерські господарства виробили 25,3 тис. т м'яса усіх видів (у забійній вазі), 4,9 тис. т молока, 19,4 млн шт. яєць, що відповідно на 8,3 тис. т менше, 0,1 тис. т більше та 0,7 млн шт. менше порівняно з попереднім роком. У 2014 р. фермери області виростили зернових культур 99,6 тис. т, цукрового буряку – 33,4 тис. т, ріпаку – 16,5 тис. т, картоплі – 10,9 тис. т, овочів – 12,3 тис. т, плодів та ягід – 1,1 тис. тонн.

Урожайність сільськогосподарських культур у фермерських господарствах області є ще недостатньо високою: зернові (у вазі після доробки) – 33,9 ц/га, цукровий буряк – 502 ц/га, ріпак – 30,4 ц/га, картопля – 189 ц/га, овочі – 261 ц/га.

Основна проблема розвитку фермерського господарства – відставання від сучасних технологій виробництва сільськогосподарської продукції. Нові технології й технічне забезпечення виробничих процесів є недоступними для більшості фермерів через їх дорожнечу.

Висновки. Фермерський сектор Львівщини функціонує і забезпечує продуктами харчування населення. Однак частка його у виробництві валової продукції сільського господарства незначна. Кількість фермерських господарств у Львівській області має тенденцію до збільшення, хоча темпи його останніми роками різко знизилися. Нерівномірний розподіл фермерських господарств в області пов'язаний зі специфікою ґрунтово-кліматичних умов. Розвиток малого бізнесу тут можливий за рахунок ефективного державного регулювання, стимулювання та бюджетної їх підтримки, особливо в гірських районах.

Бібліографічний список

1. Горьовий В. П. Аграрна політика у розвитку фермерства в Україні / В. П. Горьовий, Л.В. Прудивус // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 10–17.
2. Збарський В.К. Вклад фермерських господарств у розвиток економіки сільських регіонів / В.К. Збарський, А.В. Збарська // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2013. – № 6. – С. 33–38.
3. Липчук В. В. Фермерські господарства : стан, проблеми та стратегії розвитку : монографія / В. В. Липчук, Л. Б. Гнатишин, О. М. Кордоба. – Львів, 2012. – 236 с.
4. Макаренко П. М. Фермерські господарства України – до 20-річного ювілею / П. М. Макаренко, Л.Л. Мельник // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 16–24.
5. Про фермерське господарство : Закон України // Земельне законодавство України. – К. : Істина, 2010. – С. 218.
6. Слав'юк Р.А. Асоційовані форми аграрного бізнесу : особливості утворення, практика функціонування, перспективи регулювання / Р. А. Слав'юк. – Луцьк : Вежа, 2000. – 242 с.

Ковалів В., Дудар Я. Сучасний стан і функціонування фермерських господарств Львівщини

Розглянуто стан і функціонування фермерських господарств Львівської області. Здійснено аналіз динаміки кількості фермерських господарств, виробництва ними рослинницької і тваринницької продукції. Запропоновано заходи для підвищення ефективності функціонування фермерських господарств.

Ключові слова: фермерські господарства, аграрний сектор, економіка, продукція сільського господарства.

Kovaliv V., Dudar Ya. Current conditions and operation of farms in Lviv region

The article describes conditions and operation of farms in Lviv region. The author make analysis of dynamics of a number of farms, their production of crop and animal products. The work proposes measures on increase of efficiency of farms operation.

Key words: farms, agrarian sector, economy, agricultural production.

Ковалив В., Дудар Я. Современное состояние и функционирование фермерских хозяйств Львовщины

Рассмотрены состояние и функционирование фермерских хозяйств Львовской области. Проведен анализ динамики количества фермерских хозяйств, производства ими растениеводческой и животноводческой продукции. Предложены меры по повышению эффективности функционирования фермерских хозяйств.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, аграрный сектор, экономика, продукция сельского хозяйства.

УДК 334.722:631.15

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Н. Михалюк, к. е. н., Л. Балаш, к. е. н., Л. Войничка, к. е. н.
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Сьогодні організаційно-економічний механізм розглядають як механізм, який забезпечує економічну безпеку підприємства і становить собою сукупність організаційних заходів, спрямованих на дотримання та ефективне використання економічних законів та важелів для досягнення поставленої мети. Економічний механізм приватних підприємств – основа протекціонізму, спрямованого на захист вітчизняного виробника від вітчизняної та іноземної конкуренції, розширення внутрішніх і зовнішніх ринків, для заохочення розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні та прикладні аспекти окресленої проблеми набули значного розвитку у працях вітчизняних науковців [2; 5–8]. Зокрема З. Манів визначив основну мету економічної ефективності роботи економічного механізму підприємства, зазначивши, що вона полягає в гарантії його стабільного і максимально-ефективного функціонування та перспективі розвитку [4, с. 52]; Л. Романова пише: «Оцінювання економічного механізму суб'єктів господарювання полягає в тому, щоб визначити ступінь можливого ризику господарської діяльності та вжити таких заходів, які б гарантували ефективність діяльності підприємства, його стабільну роботу і випуск необхідної продукції» [3, с. 29]. Проте низка актуальних питань вимагає ґрунтовнішого дослідження. Наприклад, більшої уваги потребує

Kovaliv V., Dudar Ya. Current conditions and operation of farms in Lviv region

The article describes conditions and operation of farms in Lviv region. The authors make analysis of dynamics of a number of farms, their production of crop and animal products. The work proposes measures on increase of efficiency of farms operation.

Key words: farms, agrarian sector, economy, agricultural production.

Ковалив В., Дудар Я. Современное состояние и функционирование фермерских хозяйств Львовщины

Рассмотрены состояние и функционирование фермерских хозяйств Львовской области. Проведен анализ динамики количества фермерских хозяйств, производства ими растениеводческой и животноводческой продукции. Предложены меры по повышению эффективности функционирования фермерских хозяйств.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, аграрный сектор, экономика, продукция сельского хозяйства.

УДК 334.722:631.15

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Н. Михалюк, к. е. н., Л. Балаш, к. е. н., Л. Войничка, к. е. н.
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Сьогодні організаційно-економічний механізм розглядають як механізм, який забезпечує економічну безпеку підприємства і становить собою сукупність організаційних заходів, спрямованих на дотримання та ефективне використання економічних законів та важелів для досягнення поставленої мети. Економічний механізм приватних підприємств – основа протекціонізму, спрямованого на захист вітчизняного виробника від вітчизняної та іноземної конкуренції, розширення внутрішніх і зовнішніх ринків, для заохочення розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні та прикладні аспекти окресленої проблеми набули значного розвитку у працях вітчизняних науковців [2; 5–8]. Зокрема З. Манів визначив основну мету економічної ефективності роботи економічного механізму підприємства, зазначивши, що вона полягає в гарантії його стабільного і максимально-ефективного функціонування та перспективі розвитку [4, с. 52]; Л. Романова пише: «Оцінювання економічного механізму суб'єктів господарювання полягає в тому, щоб визначити ступінь можливого ризику господарської діяльності та вжити таких заходів, які б гарантували ефективність діяльності підприємства, його стабільну роботу і випуск необхідної продукції» [3, с. 29]. Проте низка актуальних питань вимагає ґрунтовнішого дослідження. Наприклад, більшої уваги потребує економічний механізм розвитку приватних підприємств.

Постановка завдання. Основним завданням нашого дослідження є систематизація чинників впливу на роботу економічного механізму приватних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Економічний механізм приватного підприємства – результат впливу внутрішніх і зовнішніх чинників функціонування та розвитку підприємства, в якому відображається складна система різноманітних економічних відносин. Водночас зі свого якісного боку він виступає і визначальним чинником успішності цього підприємства як інструмент досягнення поставленої мети. Інакше кажучи, економічний механізм є сукупністю економічних інструментів управління виробництвом: ціни і тарифи, кредити, податки, дотації, асигнування з бюджету, страхування, стимулювання праці.

Загалом це економічні методи (способи, прийоми) управління приватним підприємством на основі всебічного використання економічних важелів (ціна, прибуток, кредит, відсоток, санкції тощо). У практичному аспекті економічний механізм не використовується в чистому вигляді. Він обов'язково доповнюється адміністративно-правовим регулюванням корпоративних відносин.

Поєднання різних за цільовим призначенням компонентів (див. табл.) дає змогу у міжгалузевих відносинах приватних підприємств запровадити найважливіші вимоги менеджменту [1, с. 155].

Таблиця

Складові економічного механізму приватних підприємств

Укрупнені компоненти економічного механізму	Складові та елементи компонентів
Економічні важелі та стимули	Ціни на продукцію та ресурси. Надбавки за високу якість продукції (робіт). Пільгові кредити. Механізм оподаткування. Дотації, субсидії, асигнування, інвестиції. Механізм взаєморозрахунків.
Економічні санкції	Пені та штрафи за порушення договірної дисципліни. Зниження ціни за неякісну продукцію (послуги).
Організаційно-правові заходи	Укладання договорів і угод. Опрацювання системи санкцій. Стандартизація продукції, ресурсів, робіт і послуг. Інформаційне забезпечення. Контроль (адміністративний).

Сформувати економічний механізм приватних підприємств без визначення в ньому ролі управління й усієї системи менеджменту складно, оскільки його особливостями є:

наявність особливого технологічного процесу та обумовленого ним агропромислового циклу одержання кінцевого продукту, який в результаті поглиблення суспільного поділу праці ускладнюється, набуває нових ознак, потребує нових

засобів виробництва, новітніх технологій одержання сировини та кінцевого продукту. Для цього їй потрібні чітка координація та взаємодія всіх ланок;

факт існування нового виду виробництва – агропромислового – висуває завдання гарантування необхідних організаційних умов замкнутості виробничого циклу, технологічної єдності аграрного і промислового циклів як основи функціонування інтегрованого виробництва;

наявність і пряма чи опосередкована дія об'єктивних чинників, що визначають вектори розвитку приватних підприємств, країни та окремих регіонів. До цих чинників слід віднести адміністративно-територіальний поділ, досить відчутну диференціацію природного ареалу, особливості харчового раціону і формування продовольчого фонду, співвідношення сільського і міського населення, його віковий склад та ін. Ігнорувати ці чинники означає не спрямувати розвиток приватних підприємств на задоволення конкретних потреб;

рівень платоспроможності населення, ступінь гостроти продовольчої проблеми та сучасні світові тенденції формування продовольчого фонду і харчових раціонів. Якщо не брати до уваги платоспроможний попит, то програма розвитку приватних підприємств передчасно буде приречена на невиконання;

полівекторність агропромислової інтеграції та глобальних завдань приватних підприємств вимагають не рівного підходу, а виділення основної ланки, орієнтації всієї системи на пріоритетні напрями, які можуть забезпечити прискорення очікуваного результату.

Основними причинами виникнення внутрішніх негативних впливів можуть бути: низька кваліфікація працівників юридичної служби відповідного суб'єкта господарювання та помилки у підборі персоналу цієї служби; недостатнє фінансування юридичного забезпечення підприємницької або іншої діяльності [1, с. 73].

Причини виникнення зовнішніх негативних впливів на економічний механізм здебільшого мають подвійний характер: небажання чи нездатність підприємства активно впливати на зовнішнє політико-правове середовище його діяльності: політичний; законодавчо-правовий.

Щоб економічний механізм підприємств запрацював на повну потужність, необхідно на рівні держави вжити низку невідкладних заходів (див. рис.). Серед них на особливу роль заслуговують такі: державні управлінські структури та господарські органи мають забезпечити і гарантувати однакові правила ринкової поведінки передусім на міжгалузевому та міжрегіональному рівнях; макроекономічне забезпечення правил гри з урахуванням еквівалентності, міжгалузевого обміну дасть змогу підпорядкувати інтересам інтегрованого виробництва внутрігалузеві і внутрігосподарські відносини; має набути вагомого значення фінансово-кредитна підтримка підприємств, як через створення спеціального кредитного фонду, так і за рахунок здешевлення кредитів й перетворення їх на доступний та вигідний механізм фінансування; цінова політика має гарантувати еквівалентний міжгалузевий обмін, а це потребує на рівні держави опрацювання механізму підтримки цін і доходів аграрних підприємств, запровадження цінової підтримки відродження та розвитку пріоритетних галузей; досить важливо посилити антимонопольний контроль за цінами на матеріально-технічні ресурси, виробничі послуги та енергоносії для

сільського господарства; держава має врегулювати механізм цін на сільсько-господарську продукцію, що надходить на промислову переробку; потребує підтримки та гарантій система формування в аграрних підприємствах фінансових джерел розширеного відтворення.

Рис. Державні важелі впливу на економічний механізм.

До інших державних регуляторів економічного механізму слід віднести:

- підтримку абсолютного паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію;
- дотування аграрників при сплаті податків і відсотків за кредит; фінансову підтримку наукового забезпечення інвестування цільових програм підтримки підприємств чи галузей та ін.

Основною функцією економічного механізму є створення всіх необхідних умов для нормального відтворювального процесу. У структурній побудові закладено діалектику протиріччя, суть якої зводиться до такого: наявність трьох сфер основного виробництва, виробничої і соціальної інфраструктури, їх співвідношення та форми взаємозв'язку між ними є внутрішньою природою, змінити їх зсередини неможливо.

Економічний механізм для сприяння формуванню передумов відтворювального процесу повинен:

- забезпечити ліквідацію монополізму промисловості щодо сільського господарства;
- викоринити безгосподарність і сформувати систему противитратних заходів;
- створити економічну базу для всебічного розвитку господарської ініціативи, впровадження інновацій, поліпшення маркетингової та менеджментської діяльності.

На розвиток економічного механізму впливають зрушення в продуктивних силах і виробничих відносинах, які домінують у цьому міжгалузевому формуванні [4, с. 230]. Тому, крім врахування загальноприйнятих глобальних внутрікомплексних пропорцій, у формуванні економічного механізму слід брати до уваги й усі інші можливі прояви збалансованості економічних інтересів.

Для формування нового економічного механізму доцільно враховувати досвід агропромислових підприємств, які мають незаперечні переваги, зумовлені саме тим, що в цих структурах верх беруть не вузькогалузеві, а корпоративні інтереси. У загальних рисах ці переваги можна звести до такого: створюються реальні умови для формування і використання фінансових ресурсів, необхідних не лише для здійснення оперативних витрат, а й для забезпечення інвестиційного процесу, відтворення виробничого циклу загалом; маневрування фінансовими ресурсами дає змогу забезпечити виробничий процес необхідними компонентами, підпорядковувати його вимогам ринку, збалансувати виробничі потужності та сировинну базу, сформувані потужний інноваційний потенціал, освоювати нові технології, виробництво нових видів продукції, налагодити маркетингову діяльність, визначити власну товарну позицію як на внутрішньому, так і зовнішньому ринку; досягається вища продуктивність суспільної праці, соціальна однорідність різних груп зайнятого населення, набагато легше вирішуються складні соціальні проблеми, забезпечується реальний синергетичний ефект інтегрованого виробництва.

З усього викладеного можна запропонувати такі кроки на шляху зміцнення економічної безпеки українських підприємств: у рамках технологічної безпеки – закриття низькорентабельних і збиткових підприємств; зміна системи оплати праці наукових кадрів; створення нових організаційно-виробничих структур; використання лізингу; активна участь у міжнародних виставках, семінарах; у рамках ресурсної безпеки – удосконалення системи розрахунків; підвищення продуктивності праці; збільшення капіталовкладень у ресурсозбереження; стимулювання «ресурсного напрямку»; у рамках фінансової безпеки – застосування принципу дотримання критичних термінів кредитування; створення інформаційного центру, щоб постійно мати інформацію про борги підприємства і перекрити канали її витоків (створення в структурі інформаційного центру спеціальної групи фінансових працівників, яка б перевіряла податкові та інші обов'язкові платежі для виявлення можливої переоплати й надавала дані про маловикористовувані основні виробничі фонди з метою їхнього можливого продажу; використання нових форм партнерських зв'язків; у рамках соціальної безпеки – наближення рівня оплати праці до показників розвинутих країн, залучення працівників до управлінських функцій; підвищення кваліфікації працівників; зацікавленість адміністрації підприємства в працевлаштуванні безробітних; розвиток соціальної інфраструктури підприємства; підвищення матеріальної відповідальності робітників за результати своєї праці. У сучасних умовах складовою комплексу заходів повинна стати програма конкретних дій, спрямованих на створення надійної економічної безпеки підприємства.

Висновки. Для підвищення ефективності роботи економічного механізму необхідно підприємствам спеціалізуватися на виробництві трудомістких видів продукції, де чинник концентрації не має вирішального значення; об'єднуватися між

собою, створювати кооперативи; інтегруватися з фермерськими господарствами, приватними та сільськогосподарськими підприємствами колективних форм організації праці; трансформуватися у фермерські та приватні господарства. При цьому державі потрібно створити сприятливі умови для нормального функціонування товарних особистих селянських господарств. Насамперед це стосується агрохімічного, зоотехнічного, ветеринарного й агросервісного обслуговування, консультацій з різних питань сільськогосподарського виробництва, закупівлі та реалізації продукції на основі кооперування.

Бібліографічний список

1. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 528 с.
2. Економіка підприємства : навч. посіб. / за ред. А.В. Шегди. – К. : Знання – Прес, 2001. – 335 с.
3. Романова Л.В. Становлення підприємництва в сільському господарстві / Л. В. Романова. – К. : АЕ, 2007. – 272 с.
4. Манів З.О. Економіка підприємства : навч. посіб. / З. О. Манів, І. М. Луцький. – К. : Знання, 2004. – 580 с.
5. Підприємництво: основи, особливості, механізм / за ред. Ю. Е. Губені. – К. : Знання ; Львів : ЛНУ, 2000. – 369 с.
6. Сизоненко В. Підприємництво / Сизоненко В. – К. : Вікар, 1999. – 438 с.
7. Чухно А. А. Господарський механізм та шляхи його вдосконалення на сучасному етапі / А. А. Чухно // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 60–67.

Михалюк Н., Балаш Л., Войнич Л. Економічний механізм розвитку приватних підприємств

Формування ефективного економічного механізму підприємства є однією з умов подолання кризових явищ в економіці. Економічний механізм повинен сприяти максимальному використанню людського капіталу, забезпечувати багаторазове підвищення ефективності економічної діяльності підприємств. Методичну базу створення організаційно-економічного механізму формують знання тенденцій розвитку економіки, сутності і механізмів дії економічних законів, вміння їх використовувати на практиці в процесі діяльності підприємства.

Ключові слова: механізм, приватні підприємства, економічний розвиток, чинники розвитку, підприємство.

Mykhalyuk N., Balash L., Voynicha L. The economic mechanism of development of private enterprises

Forming of effective economic mechanism of enterprise is one of terms of overcoming of the crisis phenomena in an economy. An economic mechanism must assist the maximal use of human capital, to provide the frequent increase of efficiency of economic activity of enterprises. The methodical base of creation of organizationally-economic mechanism is formed by knowledge of progress of economy, essence and mechanisms of action of economic laws, ability of them trends to use in practice in the process of activity of enterprise.

Key words: mechanism, private enterprises, economic development, factors of development, enterprise.

Михалюк Н., Балаш Л., Войнич Л. Экономический механизм развития частных предприятий

Формирование эффективного экономического механизма предприятия является одним из условий преодоления кризисных явлений в экономике. Экономический механизм должен способствовать максимальному использованию человеческого капитала, обеспечивать многократное повышение эффективности экономической деятельности предприятий. Методическую базу создания организационно-экономического механизма формируют знания тенденций развития экономики, сущности и механизмов действия экономических законов, умения их использовать на практике в процессе деятельности предприятия.

Ключевые слова: механизм, частные предприятия, экономическое развитие, факторы развития, предприятие.

УДК 339.187.62

**ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КОНТРОЛІНГУ
В СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА**

*І. Більський, к. е. н., Р. Дудяк, к. е. н.
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Забезпечення економічного зростання аграрного виробництва району залежить від наявності достатнього обсягу інвестицій. Коли бракує власних фінансових ресурсів, у виробників виникає потреба в залученні їх з боку. Але для цього необхідно бути інвестиційно привабливим, тобто відповідати низці характеристик.

Залучення інвестицій є важливим питанням упродовж усього періоду функціонування агропідприємств, що вимагає від керівництва постійного удосконалення господарської діяльності та підвищення рівня інвестиційних переваг порівняно з іншими виробничими підрозділами. В управлінні стратегією розвитку аграрного виробництва система контролінгу, на жаль, ще не набула відповідного поширення. Причинами є небажання керівництв залучати елементи контролінгу у виробничу діяльність підприємства і дефіцит відповідних кадрів[1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам контролінгу в стратегії розвитку аграрної діяльності присвячені численні праці як зарубіжних (С. Майєр, Р. Манн, Д. Хан, А. Дайле, К. Друрі), так і вітчизняних (М. Чумаченко, М. Пушкар, Л. Сухарева, С. Петренко та ін.) учених-економістів.

З урахуванням результатів досліджень цих та інших авторів склалося уявлення про контролінг, під яким розуміємо систему саморегулювання управління будь-яким суб'єктом господарювання, яка через синтез елементів обліку, аналізу,

Key words: mechanism, private enterprises, economic development, factors of development, enterprise.

Михалюк Н., Балаш Л., Войнич Л. Экономический механизм развития частных предприятий

Формирование эффективного экономического механизма предприятия является одним из условий преодоления кризисных явлений в экономике. Экономический механизм должен способствовать максимальному использованию человеческого капитала, обеспечивать многократное повышение эффективности экономической деятельности предприятий. Методическую базу создания организационно-экономического механизма формируют знания тенденций развития экономики, сущности и механизмов действия экономических законов, умения их использовать на практике в процессе деятельности предприятия.

Ключевые слова: механизм, частные предприятия, экономическое развитие, факторы развития, предприятие.

УДК 339.187.62

**ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КОНТРОЛІНГУ
В СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА**

*І. Більський, к. е. н., Р. Дудяк, к. е. н.
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Забезпечення економічного зростання аграрного виробництва району залежить від наявності достатнього обсягу інвестицій. Коли бракує власних фінансових ресурсів, у виробників виникає потреба в залученні їх з боку. Але для цього необхідно бути інвестиційно привабливим, тобто відповідати низці характеристик.

Залучення інвестицій є важливим питанням упродовж усього періоду функціонування агропідприємств, що вимагає від керівництва постійного удосконалення господарської діяльності та підвищення рівня інвестиційних переваг порівняно з іншими виробничими підрозділами. В управлінні стратегією розвитку аграрного виробництва система контролінгу, на жаль, ще не набула відповідного поширення. Причинами є небажання керівництв залучати елементи контролінгу у виробничу діяльність підприємства і дефіцит відповідних кадрів[1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам контролінгу в стратегії розвитку аграрної діяльності присвячені численні праці як зарубіжних (Є. Майєр, Р. Манн, Д. Хан, А. Дайле, К. Друрі), так і вітчизняних (М. Чумаченко, М. Пушкар, Л. Сухарева, С. Петренко та ін.) учених-економістів.

З урахуванням результатів досліджень цих та інших авторів склалося уявлення про контролінг, під яким розуміємо систему саморегулювання управління будь-яким суб'єктом господарювання, яка через синтез елементів обліку, аналізу,

планування і контролю покликана забезпечувати відповідні цілі суб'єкта господарювання.

Питання стратегічного забезпечення реальними інвестиціями, ефективного їх використання, формування та обґрунтування напрямів і джерел залучення, а також раціонального використання у сільськогосподарських підприємствах вимагають поглибленого вивчення контролінгу як ефективного інструменту управління.

Постановка завдання. Сільське господарство, як відомо, потребує значних коштів на структурну перебудову, освоєння нових технологій, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції тощо. Необхідною умовою розвитку аграрних підприємств є розроблення відповідної стратегії розвитку і залучення елементів контролінгу у виробничий управлінський процес, від якого значною мірою залежить відродження галузі. З огляду на це перед нами стояло завдання з'ясувати, як використовуються елементи в реальних умовах.

Виклад основного матеріалу. Інвестиційна стратегія становить собою систему довгострокових цілей інвестиційної діяльності господарства, які визначаються загальними завданнями його розвитку та інвестиційною ідеологією, а також вибором найефективніших засобів їх досягнення.

Інвестиційну стратегію можна представити як генеральний план дій у сфері інвестиційної діяльності господарства, що визначає пріоритети її напрямів і форм, характер формування інвестиційних ресурсів і послідовність етапів реалізації довгострокових інвестиційних цілей.

Розробка інвестиційної стратегії – процес, що складається з декількох послідовних етапів [4, с. 49]. На першому етапі здійснюють аналіз та оцінку зовнішнього й внутрішнього середовища господарства, формують інвестиційну стратегію. Передусім визначають основні елементи зовнішнього середовища, виділяють із-поміж них ті, які дійсно мають значення для інвестиційної діяльності, збирають інформацію про стан і розвиток цих елементів. Відтак керівник господарства аналізує й оцінює своє внутрішнє середовище, тобто складає уявлення про стан і розвиток внутрішніх систем. Результатом є інформація про інвестиційний клімат держави, інвестиційну привабливість в регіоні і галузях економіки, в рамках яких працює господарство, а також інформація про рівень їх розвитку. Для цього застосовують SWOT-аналіз, який означає порівняння параметрів виробничої діяльності [3, с. 105]. На перетинах окремих складових груп факторів формуються поля, для яких характерні певні комбінації, що їх треба враховувати надалі в ході розробки стратегій певного типу.

Враховуючи основні проблеми залучення інвестицій в економіку району, визначимо, які фактори впливають на розвиток її аграрного сектору. Для діагностики середовища непрямого впливу потрібно оцінити та проаналізувати економічні, технологічні, соціальні, політичні, ринкові та міжнародні чинники, які впливають на залучення інвестицій в аграрний сектор економіки. Для цього скористаємося методом PEST-аналізу [5, с. 69].

Простежити співвідношення факторів зовнішнього та внутрішнього середовища можна за допомогою матриці (див. табл.).

Таблиця

Аналіз аграрного сектору виробництва
Кам'янка-Бузького району Львівської області

Внутрішнє середовище	
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови. 2. Вирощування високоякісних сортів. 3. Вигідне географічне розташування. 4. Широкий асортимент продукції. 5. Сприятливий мікроклімат підприємств. 6. Потенціал розвитку галузі. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність досвіду у здійсненні ЗЕД. 2. Слабка матеріально-технічна база. 3. Неналагоджена маркетингова, збутова та цінова політика. 4. Відсутність підтримки з боку держави. 5. Некваліфіковані працівники 6. Відсутність служби маркетингу. 7. Неоперативність митного оформлення товарів.
Зовнішнє середовище	
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Залучення іноземних інвесторів. 2. Захоплення певної ринкової ніші. 3. Отримання досвіду у здійсненні ЗЕД. 4. Розширення ринків збуту. 5. Підписання вигідних угод. 6. Пошук партнерів. 7. Зміцнення матеріально-технічної бази. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Втрата позицій на внутрішньому ринку. 2. Зменшення ціни на зернову продукцію. 3. Втрата якості продукції під час транспортування. 4. Неефективний канал реалізації.

Для оцінки макросередовища задіюють такі показники: умови для економічних контактів з іноземними партнерами; нестабільність законодавчої бази; рівень правового та судового захисту прав іноземних інвесторів; негативний інвестиційний імідж; відсутність координаційного державного центру з питань сприяння залученню іноземних інвестицій; відсутність інформації про інвестиційне середовище; контроль за дотриманням стандартів якості та безпеки товарів; розробка та впровадження державних програм; бюджетне фінансування; податкова політика; кредитна політика; інвестиційна політика; падіння темпів виробництва; високий науково-технічний потенціал; впровадження нових технологій; зношеність матеріально-технічної бази; природні ресурси та географічне положення.

Оцінивши політичне та правове середовище, в якому діють аграрні підприємства в районі, зауважимо що умови для економічних контактів з іноземними партнерами зараз сприятливі.

Природні ресурси та географічне положення – найсприятливіші для ведення сільського господарства, а сам аграрний сектор потребує значних іноземних інвес-

тицій. Іноземні інвестори не бажають вкладати свої кошти в цей сектор економіки через великий ризик їх неповернення, тому слід звернути увагу саме на зменшення таких ризиків.

Серед різних форм господарювання (селянські спілки, сільськогосподарські виробничі кооперативи, приватно-орендні агрофірми, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю) найкраще адаптованими до ринкових умов у досліджуваній зоні є приватно-орендні агрофірми й товариства з обмеженою відповідальністю, які функціонують на приватно-орендних засадах, удосконалили господарський механізм та розвинули підприємницьку діяльність [2].

З 2011 до 2013 р. галузь зерновиробництва у Кам'янка-Бузькому районі Львівської області очолювали ТзОВ «Агро ЛВ Лімітед» (38 %) та ТзОВ «Агро МаркЮкей» (28 %), які з року в рік нарощують його обсяги. У 2013 р. порівняно з 2011 р. ТзОВ «Агро ЛВ Лімітед» реалізувало пшениці за кордон на 49,8 % більше. За досліджуваний період на 45,5 % зріс експорт пшениці у Велику Британію, на 72,3 % – у Польщу, на 69,7 % – у Казахстан, на 34,7 % – у Росію. Найбільший обсяг експорту пшениці підприємство скерує у Росію [6, с. 90].

Протягом досліджуваного періоду експортні операції у ТзОВ «Агро ЛВ Лімітед» є ефективними, оскільки, незважаючи на меншу собівартість реалізованої продукції на внутрішньому ринку, отримана виручка від реалізації на зовнішньому перевищує всі витрати господарства і приносить значно вищі доходи, ніж реалізація зерна на внутрішньому ринку. Тому з кожним роком експортний потенціал господарства зростає.

Висновки. Значення контролінгу в сучасних умовах постійно зростає, оскільки управлінський процес щоразу є водночас комунікаційно-інформаційним процесом. Без контролінгових служб досить важко утримати під контролем процеси, що належать управлінню, і забезпечити здійснення універсальних управлінських функцій у процесі виробництва. Підвищення інвестиційної привабливості виробництва продукції сільського господарства стає можливим за умови використання зовнішніх і внутрішніх резервів. Проте низький рівень привабливості галузей аграрного сектору для інвесторів не дає змоги в повному обсязі використовувати чинники зовнішнього середовища.

Основними чинниками стратегії розвитку аграрного виробництва на основі залучення елементів контролінгу в Кам'янка-Бузькому районі Львівської області є значний ресурсний потенціал, дешева та готова до відповідної праці робоча сила, значна площа вільної території для розташування підприємств, сприятливе для інвестиційних проектів виробничо-господарське середовище тощо.

Бібліографічний список

1. Адаменко М. П. Перспективи використання системи контролінгу на підприємствах України / М. Адаменко // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. – 2008. – № 10. – С. 138–140.
2. Інвестиційна привабливість підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : uave@lv.ukrstat.gov.ua.
3. Лихочвор В. Сільськогосподарське дорадництво (Інформаційно-консультаційне забезпечення в АПК) / В. Лихочвор, І. Городецький, Г. Черевко. – Львів, 2007. – 126 с.

4. Удалих О. Управління інвестиційною діяльністю підприємства / О. Удалих. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 292 с.
5. Шершньов З. Стратегічне управління / З. Шершньов. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.
6. Янишин Я. Експортно-імпортні можливості зерновиробництва в агропідприємствах Кам'янка-Бузького району Львівської області / Я. Янишин // Аграрна економіка. – 2014. – Т. 7, № 1-2. – С. 87–92.

Більський І., Дудяк Р. Використання елементів контролінгу в стратегії розвитку аграрного виробництва

Незважаючи на спроби активізувати інвестиційну діяльність аграрного сектору економіки, позитивні зміни ще не набули сталого характеру. Як відомо, ринкова організація економічної діяльності побудована на вільному розподілі інвестицій з властивими їй регіональними та галузевими особливостями умов інвестування. З огляду на це набуває актуальності проблема покращання інвестиційного клімату та підвищення привабливості залучення іноземного капіталу у вітчизняні сільськогосподарські підприємства.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, інвестиції, інвестиційний клімат, ефективність, виробництво, контролінг.

Bilskiy I., Dudyak R. The use of elements of controlling in the strategy of development of agricultural production

Despite attempts to stimulate investment agricultural sector, positive changes are not yet sustainable. In addition, the market organization of economic activity is based on the free distribution of investment inherent with characteristic its regional and sectoral investment conditions. In this regard, the topicality becomes the problem of improving the investment climate and increases the attractiveness of foreign capital in domestic agriculture.

Key words: activation, agriculture, investment, investment climate, efficiency, production, controlling.

Бильский И., Дудяк Р. Использование элементов контролинга в стратегии развития аграрного производства

Несмотря на попытки активизации инвестиционной деятельности аграрного сектора экономики, позитивные изменения еще не получили устойчивый характер. Как известно, рыночная организация экономической деятельности построена на свободном распределении инвестиций с присущими ей региональными и отраслевыми особенностями условий инвестирования. В связи с этим приобретает актуальность проблема улучшения инвестиционного климата и повышения привлекательности привлечения иностранного капитала в отечественных сельскохозяйственных предприятиях с использованием элементов контролинга.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, инвестиции, инвестиционный климат, эффективность, производство, контролинг.

УДК 332(477) (075.8)

ПРОГНОСТИЧНІ ВИМІРИ ФІЗИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ І ГЛОБАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

*О. Василина, к. е. н., А. Нестерович, к. е. н.
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Глобальні екологічні та економічні кризи, які охопили цивілізацію на початку ХХІ ст., змушують людину, наукову спільноту не лише шукати пояснення цьому, а й знайти реальні, практичні шляхи виходу зі ситуації. Ситуація, що склалася сьогодні у світі, – це ще одне підтвердження пророчого наукового передбачення, яке зробив на початку попереднього століття В. Вернадський, про вступ людства в еру співрозмірності його впливу на загальнопланетарну картину еволюції життя на Землі із впливом геокосмічних процесів. Сучасний світ переживає системну, багатомірну кризу, складовими якої є екологічна, демографічна, продовольча, енергетична, валютно-фінансова та інші кризи, в основі яких і закладено глобальні протиріччя. Основні з них такі: протиріччя між просторовою обмеженістю Землі, її ресурсів і необхідністю збереження розвитку людства в необхідній перспективі; протиріччя між смертністю індивідуума і геологічною вічністю явищ життя; протиріччя між випереджальним ростом використання природних ресурсів та обмеженим відтворенням корисної потужності біосфери Землі; розрив між реальною потужністю виробленого суспільством валового продукту і спекулятивним капіталом, який не забезпечений реальною потужністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроба розкрити потенціал фізичної економії як необхідного підґрунтя прогностичних ідей, а також виявити зміст прогностичних концепцій С. Подолинського, В. Вернадського та М. Руденка належить науковцям Ю. Лупенкові, В. Жуку, В. Шевчуку, В. Трегобчуку, О. Ходаківській та ін.

Постановка завдання. Ми ставили такі завдання: обґрунтування фізико-економічного осягнення місії України; визначення стратегій розвитку фізичної економії у контексті перспектив України за умов глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Вчені, аналізуючи причини, які зумовили глобальну антропогенну кризу, серед найважливіших називають нехтування закономірностями зв'язків суспільства і природи. Розуміння небезпечних економічних, соціальних, екологічних та інших загроз для життєдіяльності нинішніх поколінь та існування нащадків привело світове співтовариство до необхідності зміни існуючої парадигми цивілізаційного розвитку. Явно чи неявно, свідомо чи підсвідомо, але воно присутнє у ментальності, мисленні та бутті нації й конституїоване в українській економіко-філософській культурі. Йдеться про нову парадигму теоретичного обґрунтування суспільного розвитку, яка базується на поєднанні фізичного та економічного [5].

«Щорічний додаток сонячної енергії, що має місце виключно у хлібо-робстві, – писав М. Руденко, – ... здійснюючи кругообіг в економіці, стає додатковою

вартістю» [4, с. 369]. Її фізичний аналог він іменував енергією прогресу. Такий підхід дав змогу мислителю сформулювати думку про можливість побудувати енергетичну модель нашої цивілізації. Ключовою біоенергетичною складовою цієї моделі є зерно. Розгляд його як безальтернативного ресурсу, який нічим замінити, допомагає зрозуміти: зерно належить до сукупності невід'ємних одне від одного абсолютних благ. Складовими цієї сукупності є також земля, солома, худоба і гній – теж безальтернативні і нічим незамінимі. Зanedbanня будь-якого з них, особливо погіршення родючості землі, – неприпустима катастрофа, спроможна унеможливити життєдіяльність людства.

З огляду на це, а передусім з огляду на континентальну та глобальну фінансово-економічну кризу, якою охоплені Європа і світ, не можна оминати запропонованого М. Руденком тлумачення грошей як «міри життя». Мислитель довів, що «еталоном вартості найдоцільніше зробити тонну або центнер пшениці. Якби це справді сталося, сотні мільйонів землян були б врятовані від голодної смерті» [3, с. 78]. Місія України, її активна участь у вирішенні глобальної проблеми формування стратегічних запасів продовольства могла б зробити нашу державу провідником новаторських, гуманістичних ініціатив. Саме на фізико-економічній основі належить ґрунтувати принципово нову, адекватну викликам ХХІ століття Національну стратегію європейської інтеграції України [3].

Концепція сталого розвитку економіки визнана світовою спільнотою народів домінантною ідеологією розвитку людської цивілізації у ХХІ ст., стратегічним напрямом забезпечення матеріального, соціального й духовного прогресу суспільства. Взагалі М. Руденко також намагався досягти сталого соціально-економічного розвитку України і будь-якої іншої держави, що передбачає: задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб населення за умови раціонального та екологічно безпечного господарювання й вискоєфективного використання природних ресурсів; підтримання сприятливих для здоров'я людини природно-екологічних умов життєдіяльності, збереження, відтворення і примноження якості довкілля та природоресурсного потенціалу суспільного виробництва.

Знаний в Україні фізіократ, професор В. Шевчук у своїх працях доводить, що в реальному секторі економіки пріоритетною сферою реформ має бути сільське господарство, бо тільки воно дає незамінний для людської життєдіяльності ресурс – продовольство, роль якого безальтернативна [6; 7].

Логіка ринку (причому його практика, а не теорія) в економічно розвинених країнах призвела до запровадження та узаконення енергетичного перерозподілу між селом і містом у вигляді фінансових дотацій селу. Якраз у цьому й полягає феномен збагачення багатих країн та занурення бідних у все більші злидні. Микола Руденко попереджає: так буде доти, доки в бідних державах не запанує розум. І підкреслює: це найперше стосується України [6, с. 4].

Сьогодні актуальною проблемою є формування в Україні економіки сталого розвитку, яка передбачає екологічно збалансоване природокористування. Це стосується насамперед аграрного сектору. Водночас політика фінансової підтримки нарощування зерновиробництва, яка здійснюється Міністерством аграрної політики та продовольства України, є абстрагованою від цих вимог, тобто не враховує зазна-

чених пріоритетів. Ця політика, як відомо, націлена на: збільшення обсягів фінансування державних цільових програм; запровадження нових механізмів кредитування; посилення ролі Аграрного фонду у фінансуванні виробництва через механізми заготівлі майбутнього урожаю (строкові контракти); стимулювання залучення коштів на вітчизняних і закордонних фондових ринках; стимулювання приватних інвестицій (акціонування); податкове стимулювання; розвиток агрострахування.

Сьогодні зернове господарство України є стратегічною і найбільш ефективною галуззю народного господарства. Зерно і вироблені з нього продукти завжди були ліквідними, оскільки вони становлять основу продовольчої бази і безпеки держави [2]. Природно-кліматичні умови та родючі землі України сприяють вирощуванню всіх зернових культур і дають змогу отримувати високоякісне продовольче зерно в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб й отримання статусу «головної житниці світу». Проте корумпованість попередньої влади зумовила гальмування розвитку галузі. Так, у 2014 році на підтримку всіх напрямів сільського господарства було спрямовано понад мільярд гривень прямих дотацій. За середньої суми хабара у 20 % втрати від корупції перевищили 200 мільйонів гривень. Дотації в Україні отримують лише «вибрані» підприємства, власники яких змогли домовитися з чиновниками. За словами агровиробників, отримати належні гроші звичайним виробникам практично нереально – рішення про надання дотацій приймається на підставі низки малозрозумілих критеріїв. Неофіційно фермери кажуть, що отримати підтримку можна за «відкат» у 15–25 % від суми, яку виділяють. Хабарництво і злочинство в розподілі бюджетних дотацій сільгоспвиробникам – усталена практика. Гроші, які мають використовувати для розвитку агросектору, осідають у кишенях чиновників [2]. Якщо докорінно змінити систему розподілу дотацій, зробити її прозорою і підконтрольною учасникам ринку, розробити чіткі недвозначні критерії участі в програмах держпідтримки, полегшити виробникам доступ до фінансових ресурсів, то сільське господарство, в тому числі й зернове, отримає потужний імпульс до розвитку. За реалізації цих заходів виробництво зерна у нашій країні у 2017 році можна збільшити до 80 млн тонн [1].

Отже, сьогодні особливо актуальним є вирішення проблем в аграрній сфері. Водночас все більшої актуальності й розвитку набувають ідеї фізичної економії. Поєднання підходу М. Руденка і положень В. Вернадського про вічність живого і розумного забезпечить збалансований розвиток суспільства, в тому числі й аграрної сфери.

Висновки. Місією України є не тільки входження у світовий науковий простір на базі доробку фізіократичної економіко-філософської думки С. Подолінського, В. Вернадського, М. Руденка, а й передусім становлення новітніх фундаментальних досліджень розвитку, багатства та цінностей на протиположному, віртуально-фінансовому й технократичному глобалізму.

Вітчизняні наукові інституції спроможні ініціювати принципово нові фундаментальні та прикладні дослідження, новаторські прогнози, піонерні видавничі проекти, конгреси, конференції, семінари та інші заходи, покликані активізувати оновлення мислення, господарювання та урядування.

Основною метою аграрних реформ та їх результативністю з позиції сталого розвитку є збільшення виробництва й надлишку зерна як найважливішого з абсолютних благ у світі.

Бібліографічний список

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ir.znau.edu.ua/bitstream/-123456789/-1164/1/Organic_2014_88-93.pdf.
2. Основные коррупционные схемы в украинском аграрном секторе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://biz.liga.net/all/prodovolstvie/stati/2701928-osnovn_yekorrupcionnyye_skhemy-v-ukrainskom-agrarnom-sektore.htm/section1/.
3. Руденко М. Глобалізація і Україна. Не загубити ліхтарика. На шляху до Світової Монади / М. Руденко // Дніпро. – 2007. – № 1-2. – С. 75–85.
4. Руденко М. Д. Рівновага багатства абсолютного й багатства відносного / М. Д. Руденко // Енергія прогресу (Нариси з фізичної економії). – Тернопіль : Джура, 2004. – 412 с.
5. Саблук П. Т. Фізична економія – об'єктивна умова розвитку національної економіки України / П. Т. Саблук // Фізико-економічні засади збалансованого розвитку агросфери (до 150-річчя від дня народження В. І. Вернадського) : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 11 квіт. 2013 р., Київ / відп. ред. Ю. О. Лупенко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – С. 18–28.
6. Шевчук В. Відкрити Миколу Руденка-економіста / В. Шевчук // Схід : аналіт.-інформ. журнал. – 2006. – № 6. – С. 3–6.
7. Шевчук В. О. Фізико-економічне осягнення місії України / В. О. Шевчук // Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання : колективна монографія / за ред. Ю. П. Лупенка. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2013. – С. 445–449.

Василина О., Нестерович А. Прогностичні виміри фізичної економії і глобальні стратегії України

Суспільне виробництво є складною системою, в якій органічно пов'язані як суспільні, так і природні процеси. Україна має значний і досить потужний потенціал для нарощування виробництва сільськогосподарської продукції. Нарощування зерновиробництва є основою реалізації глобальної місії України. Державницька політика щодо надлишку зерна має призводити до розквіту аграрно-продовольчої сфери, фінансово-грошової стабільності, енергетичної незалежності та світового лідерства.

Ключові слова: фізична економія, глобальні стратегії, аграрний сектор, місія України.

Vasylyna O., Nesterovych A. Prognostic measurings of physical economy and global strategies of Ukraine

A public production is the difficult system in which both public and natural processes are organically. Ukraine has considerable and powerful enough potential for the increase of production of agricultural goods. An increase of grain production is basis of realization of global mission of Ukraine. A state policy in relation to surplus of grain must result to the bloom agrarian-food spheres, financially money stability, power independence and world leadership.

Key words: physical economy, global strategies, agrarian sector, mission of Ukraine.

Василина О., Нестерович А. Прогностические измерения физической экономии и глобальные стратегии Украины

Общественное производство является сложной системой, в которой органично связаны как общественные, так и естественные процессы. Украина имеет значительный и достаточно мощный потенциал для наращивания производства сельскохозяйственной продукции. Наращивание зернопроизводства является основой реализации глобальной миссии Украины. Государственная политика относительно избытка зерна должна приводить к расцвету аграрно-продовольственной сферы, финансово-денежной стабильности, энергетической независимости и мирового лидерства.

Ключевые слова: физическая экономия, глобальные стратегии, аграрный сектор, миссия Украины.

УДК 65.014.1:65.012.32

**СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ КРЕАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В
УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ**

*М. Пархуць, ст. викладач Львівський
національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Тенденції розвитку глобальної економіки свідчать, що найбільшої доданої вартості досягають за рахунок інтелектуальної, а не матеріальної складової. Останніми десятиліттями епоха інноваційного розвитку ставить нові вимоги до управління підприємствами та економічними процесами загалом. Індустріальні економіки відходять у минуле, стандартні підходи управління виробництвом втрачають свої важелі підвищення ефективності діяльності підприємств. Тому майбутнє – за впровадженням новітніх наукових розробок, інноваційними технологіями виробництва та креативними методами управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці трактують креативний менеджмент як складовий елемент ширшої категорії «інноваційний менеджмент». Так, дослідники [1] стверджують, що креативний менеджмент є підсистемою інноваційного менеджменту, який у свою чергу виступає конкретною функцією системи управління підприємством. Основною відмінністю поняття «креативний менеджмент» від поняття «інноваційний менеджмент» є те, що в системі креативного менеджменту об'єктом управління стає особистий і колективний творчий розвиток працівників. Ознаки цього розвитку – виникнення креативних ідей на предмет поліпшення розвитку організації загалом [1, с. 291].

Інші авторинаводять дещо видозмінене твердження щодо креативного менеджменту, що «із залученням в механізм інноваційного менеджменту креативних методів та засобів управління утворюється новий його напрям – креативний менеджмент, який з часом може вийти за межі інноваційного менеджменту» [2, с. 110]. Проте сучасні економічні умови настільки динамічні і не завжди перед-

Василина О., Нестерович А. Прогностические измерения физической экономики и глобальные стратегии Украины

Общественное производство является сложной системой, в которой органично связаны как общественные, так и естественные процессы. Украина имеет значительный и достаточно мощный потенциал для наращивания производства сельскохозяйственной продукции. Наращивание зернопроизводства является основой реализации глобальной миссии Украины. Государственная политика относительно избытка зерна должна приводить к расцвету аграрно-продовольственной сферы, фінансово-денежной стабильности, энергетической независимости и мирового лидерства.

Ключевые слова: физическая экономия, глобальные стратегии, аграрный сектор, миссия Украины.

УДК 65.014.1:65.012.32

**СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ КРЕАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ**

*М. Пархуць, ст. викладач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Тенденції розвитку глобальної економіки свідчать, що найбільшої доданої вартості досягають за рахунок інтелектуальної, а не матеріальної складової. Останніми десятиліттями епоха інноваційного розвитку ставить нові вимоги до управління підприємствами та економічними процесами загалом. Індустріальні економіки відходять у минуле, стандартні підходи управління виробництвом втрачають свої важелі підвищення ефективності діяльності підприємств. Тому майбутнє – за впровадженням новітніх наукових розробок, інноваційними технологіями виробництва та креативними методами управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці трактують креативний менеджмент як складовий елемент ширшої категорії «інноваційний менеджмент». Так, дослідники [1] стверджують, що креативний менеджмент є підсистемою інноваційного менеджменту, який у свою чергу виступає конкретною функцією системи управління підприємством. Основною відмінністю поняття «креативний менеджмент» від поняття «інноваційний менеджмент» є те, що в системі креативного менеджменту об'єктом управління стає особистий і колективний творчий розвиток працівників. Ознаки цього розвитку – виникнення креативних ідей на предмет поліпшення розвитку організації загалом [1, с. 291].

Інші авторинаводять дещо видозмінене твердження щодо креативного менеджменту, що «із залученням в механізм інноваційного менеджменту креативних методів та засобів управління утворюється новий його напрям – креативний менеджмент, який з часом може вийти за межі інноваційного менеджменту» [2, с. 110]. Проте сучасні економічні умови настільки динамічні і не завжди перед-

бачувані, що слід прискіпливіше підійти до місця креативних технологій в системі управління підприємством.

Постановка завдання. Нашою основною метою було дослідити існуючі підходи до вивчення креативного менеджменту, розкрити його сутність та особливості розвитку, а також охарактеризувати вплив на діяльність сучасного підприємства.

Виклад основного матеріалу. Умови, що склалися в сучасній економіці, вимагають від управлінців нестандартних ідей у виконанні завдань, що постають перед ними, тобто креативності мислення. У ХХІ ст. впровадження креативного менеджменту стало особливо актуальним. Термін «креативність» похідний від англійського «creativity» (творчість), який у свою чергу походить від латинського слова «creatio» (створення) і загалом означає створення чогось нового. Креативний менеджмент спрямований на розвиток сучасних форм управління організацією. Хоча він є досить новим поняттям, але вже становить собою окрему галузь управлінської науки й професійної діяльності.

Дослідник О. Кузьмін розглядає креативний менеджмент із різних підходів – системного, функціонального, ситуаційного, поведінкового, адміністративного:

- зі системного – як підсистему інноваційного менеджменту, яка передбачає забезпечення спроможності суб'єктів управління висувати й розвивати нові ідеї, що набувають форми наукової або технологічної інформації;

- з функціонального – як конкретну функцію менеджменту, яка спрямована на забезпечення здатності суб'єктів управління висувати і розвивати нові ідеї, що набувають форми наукової або технологічної інформації, а також на безпосереднє акумулювання нових ідей;

- зі ситуаційного – як сукупність сприятливих умов та обставин, які керівники підприємств створюють для творчого розвитку трудового колективу й окремих працівників з метою акумулювання креативних ідей щодо вирішення виробничо-господарських проблем, подолання їх наслідків тощо;

- з поведінкового – як сукупність цілеспрямованих дій і вчинків керівників підприємства, спрямованих на акумулювання креативних ідей щодо вирішення виробничо-господарських проблем, подолання їх наслідків тощо, а також сприяння перманентному творчому розвитку трудового колективу й окремих працівників;

- з адміністративного – як сукупність дозвольно-розпорядницьких, спонукальних та інших управлінських відносин між керівниками й підлеглими на предмет встановлення цілей щодо пошуку креативних ідей, пов'язаних із вирішенням виробничо-господарських проблем, подоланням їх наслідків тощо, а також їх виконання [5, с. 162].

Науковець Д. Зінкевич виділив принципи побудови результативної системи креативного менеджменту на основі системності, казуальності, ієрархічності, результативності, цілеспрямованості, ліберальності [4, с. 185–186].

Особливістю креативного менеджменту є те, що, з одного боку, це – економічна управлінська категорія (менеджмент), а з іншого – психологічна категорія (творчість).

Застосування творчих ідей та креативних рішень у бізнесі й управлінні виступає результатом посилення інтенсивності конкурентної боротьби, яка вимагає великої кількості нових маркетингових ідей, використання сучасних форм і методів рекламної діяльності, активнішого використання сучасних маркетингових інструментів. Позитивно себе зарекомендували у сфері управління технології реінжинірингу й контролінгу, основу яких становить творчий підхід до вирішення традиційних проблем управління з використанням інформаційних технологій та нових результативних методів прогнозування ринкових ситуацій, що використовуються для розробки ефективних стратегій компанії.

Креативні управлінські рішення, котрі становлять основу ефективного менеджменту організації, є творчими рішеннями для удосконалення управлінської діяльності, процес їх розробки характеризується творчою спрямованістю, а отримані результати мають позитивні наслідки для персоналу підприємства, його партнерів (в тому числі споживачів) і суспільства загалом [2, с. 47].

Розвиток управлінських систем, зокрема системи креативного менеджменту, вимагає дотримання керівниками підприємств певних принципів, а саме принципу причинно-наслідкового зв'язку між метою формування креативних рішень, їх розробленням, оцінюванням і регулюванням; можливості участі будь-якого працівника підприємства, незалежно від обійманої посади, в діяльності робочих груп із висунення креативних ідей і розроблення креативних рішень; комбінованого застосування різних методів акумулювання креативних ідей і вироблення креативних рішень; системності у створенні умов для зацікавленості працівників організації у творчому розвитку; мінімізації витрат часу на розроблення й аналізування креативних ідей і рішень; забезпечення позитивного впливу креативних ідей і рішень на показники економічної ефективності, екологічності і безпеки життєдіяльності; забезпечення конфіденційності інформації про сутність креативних ідей і рішень. Сповідування керівниками підприємства цих принципів є запорукою побудови такої системи креативного менеджменту підприємства, яка з позиції функціонально-процесійного підходу буде інтегрованою у систему управління підприємством, зокрема в ієрархію цілей, корпоративну інформаційну систему, виробничі технологічні процеси, а також у бізнес-процеси, що реалізуються за участю постачальників, споживачів та інших ділових партнерів [3, с. 51].

На різних етапах застосовуються такі підходи до розвитку креативності: загальний (розвиток креативності без урахування специфіки професійної діяльності); спеціальний (розвиток креативності з урахуванням специфіки професійної діяльності); системний (розвиток креативності на основі створення сприятливого середовища); компетентний (розвиток креативності як соціально-професійної компетентності), діяльний (розвиток креативності за допомогою залучення до творчої діяльності). Застосування загального підходу доцільне на попередньому й початковому етапах професійної підготовки управлінців; компетентного – на початковому, середньому, вищому, післявузівському і додатковому етапах; спеціального – на середньому, вищому, післявузівському і додатковому етапах; діяльного і системного – на всіх етапах професійної підготовки.

Для успішного розвитку креативності управлінців на різних етапах професійної підготовки необхідно регулярно застосовувати відповідні методи – синектику, мозковий штурм, виконання творчих завдань.

Висока актуальність розробки моделей розвитку креативності управлінців у процесі професійної підготовки, оскільки моделювання дає змогу не тільки систематизувати підходи до розвитку творчих здібностей на різних етапах професійної підготовки, а й розподілити зони відповідальності за вживання заходів між різними організаціями, розробити форми контролю за розвитком креативності управлінців у процесі професійної підготовки, підвищити ефективність взаємодії соціальних інститутів, що беруть участь в цьому процесі.

Впровадження моделі креативної організації, крім розвитку креативності управлінців, актуальне для виконання таких практичних завдань, як створення конкурентної переваги організацій; відновлення і розвиток збиткових підприємств, ресурсомістких галузей економіки за рахунок нових технологій і підходів, підвищення ефективності роботи організацій, персонал яких зайнятий переважно творчою працею [5, с. 71].

Управління підприємством на засадах креативності в сучасних умовах вже не є модною тенденцією, а об'єктивною необхідністю. Це стало способом досягнення успіху та можливістю розвивати творчі здібності працівників, генерувати нові ідеї, створювати належний соціально-психологічний клімат у колективі, що сприятиме досягненню цілей підприємства.

Висновки. Отож, питання креативного управління набувають особливої актуальності і подальшого розвитку в сучасних умовах трансформації економіки, коли відбувається пошук нових ідей щодо діяльності підприємств, заміна неефективних технологій та методів управління на дієві й результативніші. Креативність стає важливішою, ніж вміння дотримуватися традиційного мислення. Відповідно до цих тенденцій найближчими роками розвиватимуться підприємства. Вжити в конкурентній боротьбі зможуть тільки ті з-поміж них, персонал яких буде адаптований до нових умов і матиме розвинені креативні здібності й вміння. Тому використання креативного менеджменту в управлінні підприємством стає необхідною умовою досягнення ним успіху.

Перспективи подальших наукових досліджень полягатимуть у вивченні креативних напрямів розвитку й управління аграрною сферою виробництва.

Бібліографічний список

1. Князь С. Сутність креативного менеджменту і результативність креативних рішень у сфері інвестиційної діяльності машинобудівних підприємств / С. Князь, Ю. Андріанов, Д. Зінкевич // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 290–299.
2. Підкамінний І.М. Креативний менеджмент в системі менеджменту підприємства / І. М. Підкамінний, О.В. Самокиш // Економіка та менеджмент: перспективи розвитку : матеріали доп. II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 22-24 червня 2012 р. / за заг. ред. : О. В. Прокопенко. – Суми : СумДУ, 2012. – С. 109–110.
3. Кузьмін О.І. Характеристика та місце креативного менеджменту в системі управління машинобудівним підприємством / О. І. Кузьмін, Д. К. Зінкевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19(10). – С. 159–167.

4. Зінкевич Д.К. Сутність креативного менеджменту і його місце в системі управління машинобудівним підприємством / Д.К. Зінкевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19(2). – С. 182–187.
5. Продіус О.І. Креативний менеджмент як запорука сучасного ефективного управління [Електронний ресурс] / О.І. Продіус // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2(3). – С. 67–72. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/n4-5.html>.

Пархуць М. Сутність та місце креативного менеджменту в управлінні підприємством

Розкрито зміст і сутність поняття «креативний менеджмент». Описані ос- новні підходи до розгляду креативного менеджменту. Розкрито особливості креа- тивного менеджменту як складової частини менеджменту та як елемента творчого підходу до управління.

Ключові слова: управління, інновації, креативний менеджмент, система креативного менеджменту, креативна ідея.

Parkhuts M. Essence and place of creative management in enterprise management

The content and essence of the concept of «creative management». The basic approach to the creative management. The features creative management as part of management and as part of a creative approach to management.

Key words: management, innovation, creative management, creative management system, creative idea.

Пархуць М. Сущность и место креативного менеджмента в управлении предприятием

Раскрыто содержание и сущность понятия «креативный менеджмент». Представлены основные подходы к рассмотрению креативного менеджмента. Рас- крыты особенности креативного менеджмента как составной части менеджмента и как элемента творческого подхода к управлению.

Ключевые слова: управление, инновации, креативный менеджмент, сис- тема креативного менеджмента, креативная идея.

УДК 339.13: 338. 432: 338. 49

**ВПЛИВ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА
ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО РИНКУ**

*М. Погорецький, ст. викладач Львівський
національний аграрний університет*

Постановка проблеми. В умовах політичної та економічної нестабільності в Україні дуже важливого значення набуває розвиток аграрного сектору. Оскільки вітчизняний аграрний ринок сьогодні перебуває у не найкращому становищі, саме

1. Зінкевич Д.К. Сутність креативного менеджменту і його місце в системі управління машинобудівним підприємством / Д.К. Зінкевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19(2). – С. 182–187.

2. Продіус О.І. Креативний менеджмент як запорука сучасного ефективного управління [Електронний ресурс] / О.І. Продіус // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2(3). – С. 67–72. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/n4-5.html>.

Пархуць М. Сутність та місце креативного менеджменту в управлінні підприємством

Розкрито зміст і сутність поняття «креативний менеджмент». Описані основні підходи до розгляду креативного менеджменту. Розкрито особливості креативного менеджменту як складової частини менеджменту та як елемента творчого підходу до управління.

Ключові слова: управління, інновації, креативний менеджмент, система креативного менеджменту, креативна ідея.

Parkhuts M. Essence and place of creative management in enterprise management

The content and essence of the concept of «creative management». The basic approach to the creative management. The features creative management as part of management and as part of a creative approach to management.

Key words: management, innovation, creative management, creative management system, creative idea.

Пархуць М. Сущность и место креативного менеджмента в управлении предприятием

Раскрыто содержание и сущность понятия «креативный менеджмент». Представлены основные подходы к рассмотрению креативного менеджмента. Раскрыты особенности креативного менеджмента как составной части менеджмента и как элемента творческого подхода к управлению.

Ключевые слова: управление, инновации, креативный менеджмент, система креативного менеджмента, креативная идея.

УДК 339.13: 338. 432: 338. 49

ВПЛИВ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО РИНКУ

*М. Погорецький, ст. викладач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. В умовах політичної та економічної нестабільності в Україні дуже важливого значення набуває розвиток аграрного сектору. Оскільки вітчизняний аграрний ринок сьогодні перебуває у не найкращому становищі, саме

тому виникає необхідність виявлення негативних факторів інфраструктурного забезпечення, яке впливає на нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти функціонування аграрного ринку та його інфраструктурного забезпечення висвітлені в низці праць таких учених: В. Андрійчука, О. Бондара, П. Гайдуцького, Б. Губського, Б. Дмитрука, Ю. Коваленка, І. Лотоцького, П. Березівського, П. Макаренка, М. Маліка, Н. Міщенко, Г. Черевка, В. Мессель-Веселяка, П. Саблука, О. Шпичака та ін.

У часи бурхливих перетворень інфраструктурне забезпечення аграрного ринку залишається актуальною темою і вимагає подальшого опрацювання.

Постановка завдання. Ми ставили завдання з'ясувати, які елементи інфраструктурного забезпечення впливають на аграрний ринок та як поліпшити стан справ.

Виклад основного матеріалу. Інфраструктурне забезпечення прямо чи опосередковано впливає на аграрний ринок, тим самим деякою мірою визначаючи напрям його діяльності, адаптовуючи його до передових сучасних виробничих умов. З'ясування основних проблем інформаційного забезпечення управління аграрним сектором зумовлює потребу дослідженні суті поняття «інформація в управлінні». Термін «інформація» має багато значень. Узагальнено у філософському значенні інформація є відбитим розмаїттям об'єктивного світу, у прикладному – це дані, що є об'єктом опрацювання. Інформація завжди пов'язана з проблемами прийняття рішень державного управління, дає змогу підприємству, органу влади адекватно реагувати на проблеми і знайти способи їх вирішення. Виходячи з цього, інформація – це пізнавальні дані про навколишній світ (об'єкти, явища, події, процеси і так інше.), які зменшують наявний ступінь непевності, неповноти знань, відчужені від їхнього творця і що стали повідомленнями, котрі можна відтворювати передачею людьми усним, письмовим або іншим способом [6, с. 87]. Важливість проблеми вдосконалення інформаційного забезпечення аграрного сектору незаперечна. Вживаються певні заходи, але є всі підстави стверджувати, що до завершення цього процесу ще далеко. У 1995 р. у Постанові Кабінету Міністрів України «Про прискорення організації біржового сільськогосподарського ринку» поставлено завдання: «З метою вдосконалення існуючої системи з реформування цін, руху продукції, впливу різноманітних чинників на рівень виробництва і споживання продовольства створити при Міністерстві сільського господарства і продовольства Центр сільськогосподарської ринкової інформації» [6]. Однак належним чином і в повному обсязі це завдання не виконано. До вад системи інформаційного забезпечення аграрного сектору варто віднести відсталість технологій збирання, систематизації, опрацювання і поширення інформаційних ресурсів, забезпечення оперативності. Погано налагоджений обмін інформацією з міжнародними науковими організаціями [2, с. 107].

У нашій країні фінансово-кредитне забезпечення аграрного ринку не є досконалим. Це можна пояснити недосконалістю кредитних систем, які запропоновані сільськогосподарським підприємствам, останні ж не мають змоги сплачувати кредити за високими відсотковими ставками. Результатом цього є неможливість віт-

чизняних агротоваровиробників оновити своє ресурсо-технічне забезпечення й запровадити новітні виробничі технології.

В економічній енциклопедії соціальне забезпечення потрактоване як система державних і суспільних заходів, спрямованих на забезпечення матеріальних умов життя членів суспільства в старості, у разі передчасної втрати чи значного обмеження працездатності внаслідок хвороби, каліцтва, поранення, а також у разі втрати годувальника. Основними видами соціального забезпечення є: пенсії перестарілим, інвалідам, працевлаштування інвалідів, їх професійно-технічне навчання, утримання за рахунок держави в будинках-інтернатах самотніх та інвалідів, забезпечення інвалідів ортопедичними виробами, а також транспортними засобами, надання путівок в оздоровчі заклади; допомога сім'ям [3, с. 536].

Соціальне забезпечення аграрного ринку є неефективним, оскільки люди, які все життя пропрацювали в сільському господарстві, мають мізерні пенсії, не отримують виплат, пов'язаних із виробничими травмами.

Трансформаційні перетворення в економіці України об'єктивно зумовили потребу в інтенсивному розвитку інституцій та заміні старих механізмів малоефективного господарювання в аграрному секторі. Так, М. Малік, зокрема, зазначає, що процеси, пов'язані з подальшою інституціональною перебудовою вітчизняної системи аграрного підприємництва, тією чи іншою мірою відбуваються у напрямі розвитку дієвого комплексу соціальних та економічних утворень, або ж формалізованих інститутів ринкового змісту [4, с. 132].

Державне економіко-інституційне забезпечення підприємництва в аграрному секторі, з погляду оцінки наслідків від використання інструменту бюджетного фінансування, може припускати: визначення лімітів цільового фінансування для будівництва об'єктів переробки аграрної сировини; надання бюджетних коштів під фінансування підприємницьких структур, що функціонують у витратних галузях сільського господарства; розподіл грошових ресурсів держави на умовах співфінансування модернізації матеріально-технічної бази суб'єктів підприємництва; виділення бюджетних субсидій на підготовку і перепідготовку фахівців у сфері управління агробізнесом; забезпечення фінансування фундаментальних і прикладних наукових досліджень, впровадження яких сприяє мінімізації сукупних витрат сільськогосподарських товаровиробників [1, с.12].

Не останнє місце в інфраструктурному забезпеченні аграрного ринку посідає логістичне забезпечення, метою якого є мінімізувати затрати ресурсів під час доставки аграрної продукції в потрібний час у потрібне місце. Логістичне забезпечення має створити сприятливі умови для складування й транспортування продукції. На теперішній час цього немає.

Маркетингове забезпечення аграрного ринку покликане оптимізувати обмежені ресурси, постійно сприяти зниженню витрат виробництва, забезпечувати необхідний рівень рентабельності. Аграрний маркетинг повинен займатися вивченням споживчого ринку, його сегментів, товарів, цін, попиту на продукцію, конкуренції між виробниками сільськогосподарської продукції, її реклами, каналів руху, системи економічного стимулювання і відповідальності, ринкової інфра-

структури, мотивів покупців, нормативних баз, мікро- і макросередовища маркетингу.

Висновки. Отже, система інфраструктурного забезпечення аграрного ринку на теперішній час не є ефективною і не виконує ті допоміжні функції, які сприяють аграріям в їх виробничо-збутовій діяльності. Низька поінформованість сільськогосподарських виробників, відсутність єдиного вектора їх взаємодії з елементами інфраструктури ускладнює взаємозв'язки в АПК й не створює належних передумов для консолідації зусиль усіх учасників виробництва і реалізації продовольства.

Бібліографічний список

1. Андрусенко Г.О. Стратегія державного регулювання аграрної сфери АПК / Г. О. Андрусенко // Актуальні проблеми державного управління. – 2003. – № 2, ч. 2. – С. 9–14.
2. Гринь Є. Л. Механізм вдосконалення інформаційно-консультаційного забезпечення розвитку агробізнесу / Є. Л. Гринь // Економіка і держава. – 2008. – № 11. – С. 107–108.
3. Економічна енциклопедія : в 3 т. – К. : Академія, 2001. – Т. 2. – 846 с.
4. Малік М. Й. Інституціоналізація аграрного підприємництва: трансформація та ефективність / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 132–139.
5. Писаренко В. В. Формування ефективної інфраструктури плодоовочевого ринку / В. В. Писаренко, І. О. Яснолоб // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства : економічні науки. – 2011. – Вип. 113. – С. 325–331.
6. Про прискорення організації біржового сільськогосподарського ринку : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Уманський Ю.В. Інформація як основа інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління / Ю. В. Уманський // Економіка і держава. – 2007. – № 11. – С. 87–88.

Погорецький М. Вплив інфраструктурного забезпечення на функціонування аграрного ринку

З'ясовується суть інфраструктурного забезпечення аграрного ринку та його основних елементів. Розглядаються основні проблеми інформаційного забезпечення. Вказуються негативні моменти в маркетинговому та логістичному забезпеченні. Проаналізовано вплив фінансово-кредитного, соціального та інституційного забезпечення на аграрний ринок. Запропоновано шляхи вдосконалення інфраструктурного забезпечення аграрного ринку.

Ключові слова: аграрний ринок, інфраструктурне забезпечення, маркетинг, логістика, соціальне забезпечення, інституції, інформація, фінансово-кредитне забезпечення.

Pohoretsky M. The impact of infrastructure to ensure the functioning of the agricultural market

It turns that core of infrastructure support of the agricultural market and its main elements. The basic problem of information security is considered. The negative aspects in the marketing and logistics are indicated. The influence of financial and credit, social and

institutional support to the agricultural market is analyzing. Ways of improving the provision of infrastructure of agrarian market are proposed.

Key words: agricultural market, infrastructure support, marketing, logistics, social security, institutions, information, financial and credit support.

Погорецкий М. Влияние инфраструктурного обеспечения на функционирование аграрного рынка

Определяется суть инфраструктурного обеспечения аграрного рынка и его основных элементов. Рассматриваются основные проблемы информационного обеспечения. Указываются негативные моменты в маркетинговом и логистическом обеспечении. Анализируется влияние финансово-кредитного, социального и институционального обеспечения на аграрный рынок. Предлагаются пути совершенствования инфраструктурного обеспечения аграрного рынка.

Ключевые слова: аграрный рынок, инфраструктурное обеспечение, маркетинг, логистика, социальное обеспечение, институты, информация, финансово-кредитное обеспечение.

УДК 005.53:658.4

ПРОБЛЕМА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС КОНФЛІКТУ

*О. Батюк, ст. викладач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Проблема прийняття управлінського рішення виникає в умовах дефіциту часу, інформаційної невизначеності та конфліктних ситуацій. Прийняття управлінських рішень у таких ситуаціях повинно, з одного боку, бути спрямоване на усунення негативних наслідків, а з іншого – враховувати їх як середовище, тобто існуючі обмеження. Однак ухвалення управлінських рішень на практиці в таких умовах неможливе без суттєвого досвіду та знань психології менеджменту. Використання керівником у своїй діяльності психологічного інструментарію та раціональних технологій прийняття рішень в умовах конфлікту дасть змогу:

- значно розширити змістовну базу прийняття рішень, яка сприятиме створенню середовища для широкого вибору альтернатив;
- прискорити швидкість прийняття рішення й необхідне оперативне реагування на змінні конфліктні умови;
- збільшити кількість суб'єктів прийняття рішень та їх взаємовплив;
- підвищити рівень управлінської діяльності й продуктивність реалізації рішень у вибраній сфері професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення прийняття рішень в управлінській діяльності сучасного керівника базується на основі соціальних, педагогічних та психологічних положень, які висунули та розвинули у своїх працях

institutional support to the agricultural market is analyzing. Ways of improving the provision of infrastructure of agrarian market are proposed.

Key words: agricultural market, infrastructure support, marketing, logistics, social security, institutions, information, financial and credit support.

Погорецкий М. Влияние инфраструктурного обеспечения на функционирование аграрного рынка

Определяется суть инфраструктурного обеспечения аграрного рынка и его основных элементов. Рассматриваются основные проблемы информационного обеспечения. Указываются негативные моменты в маркетинговом и логистическом обеспечении. Анализируется влияние финансово-кредитного, социального и институционального обеспечения на аграрный рынок. Предлагаются пути совершенствования инфраструктурного обеспечения аграрного рынка.

Ключевые слова: аграрный рынок, инфраструктурное обеспечение, маркетинг, логистика, социальное обеспечение, институты, информация, финансово-кредитное обеспечение.

УДК 005.53:658.4

**ПРОБЛЕМА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ
ПІД ЧАС КОНФЛІКТУ**

*О. Батюк, ст. викладач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Проблема прийняття управлінського рішення виникає в умовах дефіциту часу, інформаційної невизначеності та конфліктних ситуацій. Прийняття управлінських рішень у таких ситуаціях повинно, з одного боку, бути спрямоване на усунення негативних наслідків, а з іншого – враховувати їх як середовище, тобто існуючі обмеження. Однак ухвалення управлінських рішень на практиці в таких умовах неможливе без суттєвого досвіду та знань психології менеджменту. Використання керівником у своїй діяльності психологічного інструментарію та раціональних технологій прийняття рішень в умовах конфлікту дасть змогу:

- значно розширити змістовну базу прийняття рішень, яка сприятиме створенню середовища для широкого вибору альтернатив;
- прискорити швидкість прийняття рішення й необхідне оперативне реагування на змінні конфліктні умови;
- збільшити кількість суб'єктів прийняття рішень та їх взаємовплив;
- підвищити рівень управлінської діяльності й продуктивність реалізації рішень у вибраній сфері професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення прийняття рішень в управлінській діяльності сучасного керівника базується на основі соціальних, педагогічних та психологічних положень, які висунули та розвинули у своїх працях

К. Гірняк, А. Бодальов, Л. Виготський, Є. Клімов, А. Леонтєв, С. Максименко, А. Маркова, В. Мерлін, В. Давидов, П. Гальперін та ін.

Проблема прийняття управлінських рішень у різних умовах є предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних і закордонних науковців, зокрема М. Мескона, Г. Саймона, Ф. Харрісона, Б. Литвака, О. Віханського, А. Наумова, В. Колпакова та ін. Серед сучасних напрацювань виділимо праці К. Гірняк, яка досліджувала конфліктні ситуації в управлінні персоналом [17]. Не менш важливі праці таких авторів, як М. Лесечко, А. Чемерис, Р. Рудніцька [4], К. Заславська [2], Л. Мотозюк [3], які показали психологію управлінських рішень та процес створення ефективних управлінських команд.

Більшість учених вважають, що конфлікт – це природна функція, яка поділяє менеджерів за напрямом думок і станом розвитку ринку [4, с. 37]. Конфлікт стимулює інноваційне мислення, створює розуміння можливостей та підвищує ефективність рішень [1]. Окремі автори стверджують, що конфлікт – це зло, оскільки він: веде до погіршення соціально-психологічної атмосфери; підвищує нервозність людей, призводить до стресів; відволікає увагу багатьох людей від виконання безпосередніх службових обов'язків.

Виникнення конфліктів в діяльності керівника – це постійний діалектичний процес загострення проблем й творчого їх вирішення. Конфлікт – це сигнал про те, що відбулося щось негативне в процесі взаємодії між її суб'єктами, тому конфлікти є однією з умов розвитку особистості, соціальних систем, відносин і стосунків. Вони також породжують відповідальність і небайдужість, стимулюють оновлення, є джерелом змін у соціальних та особистісних відносинах.

Постановка завдання. Ми поставили завдання вивчити передумови виникнення конфліктних ситуацій в підприємствах і дослідити проблеми, пов'язані з прийняттям управлінських рішень під час конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Управлінське рішення – це вибір альтернативи, здійснений керівником у межах його посадових повноважень та компетенцій і спрямований на досягнення цілей організації [4, с. 11]. Саме рішення може набирати низку форм, а саме: стандартне рішення, для прийняття якого існує фіксований набір альтернатив; бінарне рішення («так» чи «ні»); поліваріантне рішення (є дуже широкий спектр альтернатив); інноваційне рішення, коли потрібно почати дії за відсутності прийнятних альтернатив. Основними завданнями менеджерської діяльності, які пов'язані з ухваленням управлінських рішень, є: виділення функції прийняття управлінських рішень; координація діяльності осіб, які приймають рішення; створення умов для ефективної праці керівників.

Процес ухвалення управлінського рішення в умовах конфлікту завжди суто індивідуальний, хоча часто існує низка впливів соціокультурного, етнічного, культурно-історичного та іншого характеру. Ухвалення рішення керівником у такій ситуації завершує процес мотивування та вибудови мотивації вчинку й зумовлює можливість розгортання наступного компонента структури вчинку – дійового.

Процес ухвалення рішень складається не тільки з вибору кращого варіанта, а й з пошуку альтернатив, установлення критеріїв оцінки, вибору способу оцінки альтернатив тощо. Основними ознаками управлінських рішень, на нашу думку,

можна вважати таке: рішення передбачає наявність можливих варіантів дій та вибору одного з багатьох відповідно до обставин, що існують, інтересів та потреб середовища; вибір варіанта дій є результатом свідомої, аналітичної діяльності керівного органу; необхідність та основний зміст рішення визначається метою спільної діяльності людей; управлінське рішення має активізуючу й організуючу силу; в основі управлінського рішення перебуває організаційна діяльність людей. Основною відмінною особливістю управлінських рішень є те, що їх мета – забезпечення оптимальних умов для спільної діяльності людей.

Конфлікт, виступаючи ситуаційним середовищем ухваленням рішень, суттєво впливає на уявлення учасників процесу про себе, протилежну сторону, стан ситуації, з приводу якої приймається рішення, утворюючи підґрунтя для реального протиборства. Конфліктна ситуація характеризується актуалізацією протилежностей: смислів, значень, явищ, стосунків тощо. Оскільки розвиток будь-якого явища завжди може отримувати протилежні «за знаком» напрями розгортання, то наявність конфліктної ситуації на момент ухвалення управлінського рішення може впливати як деструктивно, так і конструктивно.

Усвідомлення та переживання керівником змісту конфліктної ситуації, її можливих (як негативних, так і позитивних) наслідків, необхідності діяти з урахуванням усіх складових (як актуальних, що вже проявили себе, так і потенційно можливих, що можуть виявитися у процесі розвитку ситуації) зумовлює певне мотивування дій особистості. Управлінець здійснює вибір відповідно до певного вектора виходу з критичної ситуації: *редукції* критичного змісту ситуації, коли управлінець намагається усунути конфліктну ситуацію за рахунок спрямованого пониження її суб'єктивного значення, суб'єктивного сприйняття конфліктних умов ситуації як нормальних, таких, що можуть мати місце, можуть бути звичними, або внаслідок свідомої відмови від намагання зберегти свою індивідуальність, цілісність, недоторканість; *оптимального подолання* конфліктності ситуації, коли керівнику вдається зберегти особистісний статус, не поступившись певними принципами дії та поведінки і зумівши при цьому нівелювати протиріччя, яке зумовило таку ситуацію; *трансцендентного* виходу з конфліктної ситуації, коли управління не тільки вдається подолати протиріччя, а й усунути ознаки критичності в ухваленні управлінських рішень. Одночасно слід намагатися підвищити власний інтелектуальний рівень розвитку через набуття нових якостей як об'єкта вчинкової активності [5].

Ухвалюючи рішення, керівник повинен бути впевнений у тому, що зміна системи оцінки показників виконання рішення і спонукальних мотивів виконавців відбувається одночасно, інакше люди в організації виявляться паралізовані внутрішнім емоційним конфліктом. Під час підготовки й реалізації управлінських рішень необхідно також враховувати особливості виникнення і розв'язання конфліктів, що притаманні сучасності: розмаїта кількість можливих джерел (переділ власності, конкурентна боротьба, близькість до влади та ін.); підвищена інтенсивність конфлікту; велика частка латентних конфліктів; залучення в конфлікт владних структур як однієї з конфліктуючих сторін; відсутність усталених норм, правил, термінів цивілізованого розв'язання конфліктів та ін. [4, с. 39].

Ефективність процесу ухвалення управлінських рішень в умовах конфліктної ситуації забезпечується не лише технологічним підходом до його розробки й реалізації, а й залежить від моральних та особистісних якостей керівника, від його внутрішньої готовності до діяльності в таких умовах. Також потрібно враховувати різну реакцію людей на однакові дії, що може призвести до непорозуміння між суб'єктами управлінських відносин.

Вихід з конфлікту можливий у разі зміни об'єктивної конфліктної ситуації та перетворення образів конфліктної ситуації, наявних в опонентів. Розв'язання може бути частковим або непередбачуваним, коли конфліктні дії виключаються, але спонукання до конфлікту, конфліктна ситуація залишається, а також повним, якщо конфлікт усувається на рівні зовнішньої поведінки й на рівні внутрішніх спонукань.

Основними методами творчого пошуку правильного управлінського рішення виступають: методи індивідуального творчого пошуку (аналогії, інверсії, ідеалізації); методи колективного творчого пошуку («мозковий штурм», конференція ідей, метод колективного блокнота); методи активізації творчого пошуку (метод контрольних запитань, метод морфологічного аналізу).

Висновки. Отже, ефективність ухвалення управлінських рішень у конфліктних ситуаціях забезпечується не лише технологічним підходом до його розробки й реалізації, а й залежить від моральних та особистісних якостей керівника: зокрема цілеспрямованості, ініціативності й ділової активності, впевненості в собі, вміння працювати з людьми, готовності приймати рішення та брати відповідальність на себе у кризових ситуаціях. Реальні умови менеджерської діяльності, що склалися в Україні останніми роками, вказують на те, що управлінська практика неможлива без застосування сучасного психологічного інструментарію, ефективних моделей та раціональних технологій прийняття управлінських рішень для продуктивного використання людського чинника на користь професійної діяльності.

Перспективною є розробка комплексу психологічних методик формування та розвитку певних навичок ухвалення управлінських рішень у визначених конфліктних ситуаціях.

Бібліографічний список

1. Гірняк К.М. Інформаційне забезпечення механізму оцінювання ефективності управлінського персоналу підприємства / К. М. Гірняк // Науковий вісник ЛНУВМ БТ ім. С. З. Гжицького. – 2015. – № 14(64), т. 17. – С. 219–228.
3. Заславська К.А. Особливості прийняття управлінських рішень в конфліктних ситуаціях [Електронний ресурс] / К. А. Заславська // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 36. – Режим доступу : file:///D:/OKSANA/Downloads/features-of-management-decisions-in-conflict-situations.pdf.
4. Мотозюк Л.М. Психологічні аспекти ухвалення управлінських рішень у конфліктних ситуаціях / Л. М. Мотозюк // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2013. – № 2(8). – С. 16–24.
5. Лесечко М. Д. Психологія управлінських рішень і створення ефективних команд : навч. посіб. / М. Д. Лесечко, А. О. Чемерис, Р. М. Рудніцька. – Львів, 2003. – 100 с.
6. Урбанович О. Психологія управління конфліктними ситуаціями / О. Урбанович // Підручник для Директора : Журнал управлінської компетентності. – К. : Плеяди, 2007. – № 1. – С. 34–53.

Батюк О. Проблема прийняття управлінських рішень під час конфлікту.

Досліджено проблеми прийняття управлінських рішень, які виникають в умовах конфліктних ситуацій. Показано використання керівником у своїй діяльності психологічного інструментарію та раціональних технологій прийняття рішень в умовах конфлікту. Проаналізовано роль конфлікту в управлінській діяльності як критерію виявлення об'єктивних протиріч. Перелічено якості керівника, які відображають готовність до успішного виконання функцій управлінця, зокрема цілеспрямованість, ініціативність й ділова активність, впевненість у собі, вміння працювати з людьми, готовність приймати рішення та брати відповідальність на себе у кризових ситуаціях.

Ключові слова: управління, прийняття рішення, конфлікт, керівник, підприємство, пошук, психологія, ситуація, діяльність.

Batyuk O. Decision management decisions during the conflict

The problems of management decisions that arise in terms of conflict situations. Posted leader in its use of psychological tools and rational technology adoption in conflict. The role of conflict in management as a criterion for the identification of objective contradictions. It is proposed that the formation of leadership that reflect commitment to the successful implementation manager, through intelligence, determination, initiative and business activity, self-confidence, people skills and a willingness to make decisions and take responsibility in crisis situations.

Key words: management, decisions, conflict, manager, enterprise, search, psychology, situation, activity.

Батюк О. Проблема принятия управленческих решений в условиях конфликта

Исследованы проблемы принятия управленческих решений, которые возникают в условиях конфликтных ситуаций. Рассматривается использование руководителем в своей деятельности психологического инструментария и рациональных технологий принятия решений в конфликтных условиях. Проведен анализ роли конфликта в управленческой деятельности в качестве критерия выявления объективных противоречий. Указаны качества руководителя, которые отображают готовность к успешному выполнению роли руководителя, благодаря интеллекту, целеустремленности, инициативности и деловой активности, уверенности в себе, умению работать с людьми и готовность принимать решения, брать ответственность на себя в кризисных ситуациях.

Ключевые слова: управление, принятие решения, конфликт, руководитель, предприятие, поиск, психология, ситуация, деятельность.

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ
НА РИНКУ ВИРОБНИЧИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПОСЛУГ**

*Г. Висlobодська, асистент
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Держава відіграє одну з ключових ролей у розвитку будь-якої сфери суспільного життя. Не виняток і сільське господарство. Одним із видів діяльності галузі є діяльність у сфері послуг. Тому здійснення державного регулювання сільськогосподарського виробництва на ринку виробничих сільськогосподарських послуг є вкрай важливою проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням визначення результативності та ефективності механізму державного регулювання інноваційного розвитку національної економіки присвятили свої публікації А. Гальчинський, В. Геєць, А. Кінах, Ю. Козак, В. Семиноженко та ін. [3; 7–9]. Діяльність суб'єктів господарювання на ринку послуг стала предметом досліджень значної кількості економістів-науковців, зокрема Ф. Котлера [5], Р. Малері [2], П. Зав'ялова [4] та ін. Однак залишаються недостатньо дослідженими і потребують поглибленого вивчення питання формування концептуальних засад стратегії державного регулювання діяльності аграрних підприємств на ринку виробничих сільськогосподарських послуг у сучасних умовах.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання нашого дослідження, яке полягає в розкритті основних засад і принципів державного регулювання діяльності ринку виробничих сільськогосподарських послуг.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство – галузь народного господарства, що через низку своїх особливостей не має змоги самостійно нагромаджувати капітал й отримувати надприбутки. Насамперед це спричинено великою тривалістю виробничого циклу, залежністю виробничого процесу від природних і кліматичних умов. З огляду на ці чинники важко визначити кінцеві обсяги виготовленої продукції сільськогосподарських підприємств, передбачити ціни на неї.

Для того щоб аграрна сфера функціонувала, а сільськогосподарські підприємства й далі діяли на ринку, необхідна підтримка держави. Вона проявляється в регулятивних заходах уряду, прийнятті законодавчими органами нормативно-правових актів, наданні дотацій сільськогосподарським виробникам. На рисунку показано методи державного регулювання сільськогосподарської діяльності.

Правове регулювання виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств здійснюють за допомогою правових норм як загальних, так і спеціальних законів та підзаконних актів [1].

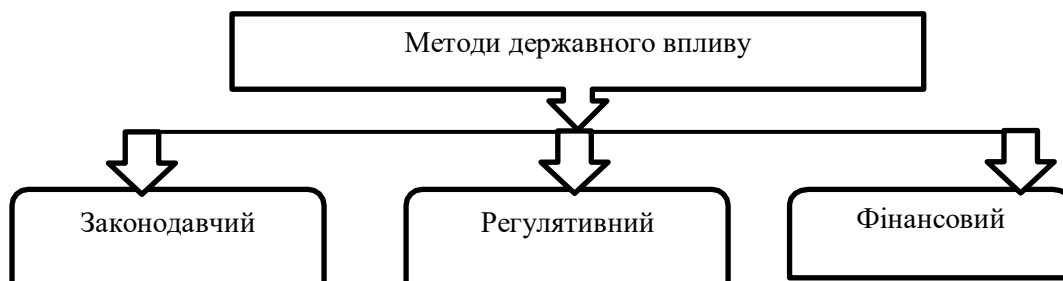

Рис. Методи державного впливу на діяльність суб'єктів господарювання на ринку виробничих сільськогосподарських послуг*.

*Власна розробка автора.

В умовах економічної кризи, зростання дефіциту державного бюджету та зовнішнього боргу, розгортання військового конфлікту на Сході країни питання фінансової підтримки (в тому числі надання дотацій) сільського господарства є неактуальним. Тому роль держави в регулюванні ринку виробничих сільськогосподарських послуг мусить проявлятися у створенні «особливих» умов функціонування сільськогосподарських підприємств.

Розробка концептуальних засад стратегії державного регулювання ринку виробничих сільськогосподарських послуг повинна охопити три етапи:

- розробку науково обґрунтованої концепції (системи поглядів) розвитку ринку виробничих послуг у сільському господарстві;
- визначення основних напрямів державного регулювання діяльності з надання виробничих сільськогосподарських послуг;
- здійснення практичних дій щодо реалізації поставленої мети, спрямованих на підвищення ефективності діяльності суб'єктів з надання та споживання виробничих сільськогосподарських послуг.

Механізм державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників має враховувати природно-економічні умови функціонування сільськогосподарських підприємств кожної окремої території.

Державне регулювання ринку виробничих сільськогосподарських послуг належить здійснювати на трьох рівнях: загальнодержавному; регіональному; локальному.

Державне регулювання сільськогосподарської діяльності виконує такі функції [6]:

- державна реєстрація сільськогосподарських підприємств;
- ліцензування окремих видів діяльності в сільському господарстві;
- стандартизація та сертифікація;
- прогнозування та планування сільськогосподарського виробництва;
- атестація працівників, зайнятих у сільському господарстві;
- вирішення спорів.

У свою чергу сільськогосподарські підприємства зобов'язані дотримуватися встановлених відповідно до законодавства екологічних, ветеринарно-санітарних правил і норм щодо якості виробленої продукції та інших вимог [1].

Висновки. На сучасному етапі розвитку державне регулювання економіки здійснюються у складних умовах, зумовлених високою динамічністю економічного середовища. Стратегічні напрями державного регулювання в нашій країні мають визначатися:

- глобальними закономірностями й тенденціями;
- гарантуванням продовольчої та екологічної безпеки і незалежності країни;
- зміцненням позицій аграрного сектору економіки на світовому ринку.

Бібліографічний список

1. Аграрне право України : підручник / за ред. О. О. Погрібного. – К. : Істина, 2007. – 448 с.
2. Ворачек Х. О. Состояние теории маркетинга услуг / Х. О. Ворачек // Проблемы теории и практики управления. – 2002. – № 1. – С. 99–103.
3. Інноваційна стратегія українських реформ / [А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко]. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.
4. Завьялов П. С. Формула успеха. Маркетинг : (Сто вопросов-ответов о том, как эффективно действовать на внешнем рынке) / П. С. Завьялов, В. Е. Демидов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Международные отношения, 1991. – 416 с.
5. Котлер Ф. Основы маркетинга : краткий курс / Ф. Котлер. – М. : Вильямс, 2007. – 656 с.
6. Ломакіна І. Ю. Державне регулювання сільського господарства в Україні (адміністративно-правовий аспект) : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І. Ю. Ломакіна. – К., 2011. – 16 с.
7. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навч. посіб. / Ю. Г. Козак, Ю. І. Єхануров, В. В. Ковалевський та ін. ; за ред. Ю. Г. Козака [та ін.]. – К. : Центр навч. літ., 2005. – 353 с.
8. Програма економічних реформ на період 2010 – 2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/programaekonomichnih>.
9. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / [А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, С. Г. Бабенко та ін.] ; Нац. ін-т стратег. досліджень України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

Вислободська Г. Державне регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств на ринку виробничих сільськогосподарських послуг

Висвітлено основні засади державного регламентування діяльності аграрних підприємств на ринку виробничих послуг. Показано вплив державного регулювання на формування та розвиток ринку виробничих сільськогосподарських послуг. Запропоновано систему заходів для вдосконалення механізму державного регулювання ринку виробничих сільськогосподарських послуг.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, ринок виробничих сільськогосподарських послуг, механізм державного регулювання, методи державного впливу, державна підтримка.

Vyslobodska H. State regulation of agricultural enterprises activity in the agricultural production services market

In the article the basic principles of state regulation of agricultural enterprises in the market of production services are highlighted. The effect of government regulation on the formation and development of agricultural production services is shown. The system of measures to improve the mechanism of state regulation of agricultural production services market has been offered.

Key words: agricultural enterprises, agricultural production services market, state regulation mechanism, methods of state influence, government support.

Вислободска Г. Государственное регулирование деятельности сельскохозяйственных предприятий на рынке производственных сельскохозяйственных услуг

Описаны основные принципы государственного регламентирования деятельности аграрных предприятий на рынке производственных услуг. Показано влияние государственного регулирования на формирование и развитие рынка производственных сельскохозяйственных услуг. Предложена система действий по совершенствованию механизма государственного регулирования рынка производственных сельскохозяйственных услуг.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, рынок производственных сельскохозяйственных услуг, механизм государственного регулирования, методы государственного воздействия, государственная поддержка.

УДК 330.322:334.716

**СУТЬ ФОРМУВАННЯ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ
НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ**

Я. Мілян, аспірант

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки проблематика інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств, ділової активності на інвестиційному ринку є достатньо актуальною, а їхнє зростання – завданням як на мікро-, так і на макрорівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням інвестиційної привабливості підприємств займалося широке коло науковців, серед яких слід виділити І. Бланка, В. Богачова, Н. Макарія, Є. Рудніченка, В. Ткаченка та ін. Водночас, незважаючи на такий суттєвий науковий доробок із цього питання, в сучасному розумінні поняття інвестиційної привабливості занадто багатогранне, а тому до кінця не визначене й потребує подальших досліджень сутності.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – з'ясування сутності формування інвестиційної привабливості, окреслення методик і чинників впливу, що дасть змогу ефективно управляти рівнем інвестиційної привабливості підприємств.

Vyslobodska H. State regulation of agricultural enterprises activity in the agricultural production services market

In the article the basic principles of state regulation of agricultural enterprises in the market of production services are highlighted. The effect of government regulation on the formation and development of agricultural production services is shown. The system of measures to improve the mechanism of state regulation of agricultural production services market has been offered.

Key words: agricultural enterprises, agricultural production services market, state regulation mechanism, methods of state influence, government support.

Вислободска Г. Государственное регулирование деятельности сельскохозяйственных предприятий на рынке производственных сельскохозяйственных услуг

Описаны основные принципы государственного регламентирования деятельности аграрных предприятий на рынке производственных услуг. Показано влияние государственного регулирования на формирование и развитие рынка производственных сельскохозяйственных услуг. Предложена система действий по совершенствованию механизма государственного регулирования рынка производственных сельскохозяйственных услуг.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, рынок производственных сельскохозяйственных услуг, механизм государственного регулирования, методы государственного воздействия, государственная поддержка.

УДК 330.322:334.716

**СУТЬ ФОРМУВАННЯ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ
НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ**

Я. Мілян, аспірант

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки проблематика інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств, ділової активності на інвестиційному ринку є достатньо актуальною, а їхнє зростання – завданням як на мікро-, так і на макрорівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням інвестиційної привабливості підприємств займалося широке коло науковців, серед яких слід виділити І. Бланка, В. Богачова, Н. Макарія, Є. Рудніченка, В. Ткаченка та ін. Водночас, незважаючи на такий суттєвий науковий доробок із цього питання, в сучасному розумінні поняття інвестиційної привабливості занадто багатогранне, а тому до кінця не визначене й потребує подальших досліджень сутності.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – з'ясування сутності формування інвестиційної привабливості, окреслення методик і чинників впливу, що дасть змогу ефективно управляти рівнем інвестиційної привабливості підприємств.

Виклад основного матеріалу. У сучасній економічній науці немає єдиного підходу до визначення сутності поняття «інвестиційна привабливість» та її взаємозв'язків з конкурентоспроможністю підприємства і його сталим розвитком. Аналіз літературних джерел та проведене теоретичне дослідження дали змогу уточнити поняття «інвестиційної привабливості» як комплексної категорії. У науковій літературі існує декілька визначень щодо терміна «інвестиційна привабливість», зокрема:

1) інвестиційна привабливість – це узагальнювальна характеристика переваг і недоліків окремих напрямів і об'єктів з позиції конкретного інвестора [4, с. 24];

2) інвестиційна привабливість – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов, що сприяють або перешкоджають процесу інвестування національної економіки на мікро-, мезо- і макрорівнях [3, с. 32];

3) інвестиційна привабливість – відповідність регіону основним цілям інвесторів, що полягають у прибутковості, безризиковості та ліквідності інвестицій [2];

4) інвестиційна привабливість – рівень задоволення фінансових, виробничих, організаційних та інших вимог чи інтересів інвестора щодо конкретного регіону [1];

5) інвестиційна привабливість підприємства – інтегральна характеристика його як об'єкта інвестування, що базується на узгодженні мети і характеру інвестування інвестора та цілей реципієнта інвестицій (підприємства), яке забезпечує досягнення комплексного позитивного ефекту від освоєння капіталовкладень для кожного з них із позицій перспективності та розвитку [5, с. 5].

Формування інвестиційної привабливості підприємства необхідне для: забезпечення конкурентоспроможності продукції та підвищення її якості; структурної перебудови виробництва; створення необхідної сировинної бази для ефективного функціонування підприємств; вирішення соціальних проблем. Інвестиції необхідні для забезпечення ефективного функціонування й стабільного стану підприємств. З огляду на це їх використовують для: подальшого розширення та розвитку виробництва; відновлення основних виробничих фондів; підвищення технічного рівня праці та виробництва тощо. Проте, щоб підприємство було інвестиційно привабливим, воно передусім повинно мати корпоративну форму власності, стабільне зростання показників діяльності та високий рівень корпоративного управління, що виражається, зокрема, через вартість акцій, динаміку її зростання. На жаль, вітчизняні підприємства переважно не відповідають цим вимогам, відчуваючи постійний брак власних фінансових ресурсів та працюючи із застарілими потужностями, що значно погіршує їх інвестиційний потенціал. Це означає, що на теперішньому етапі розвитку України питання залучення інвестицій у будь-яку сферу народного господарства стає все актуальнішим. На інвестиційну привабливість впливає низка чинників інвестиційного клімату країни й регіону, привабливості галузі та ефективності інвестиційних проєктів. Як показано на рисунку, під впливом інвестиційного клімату країни формуються загальні умови функціонування підприємства.

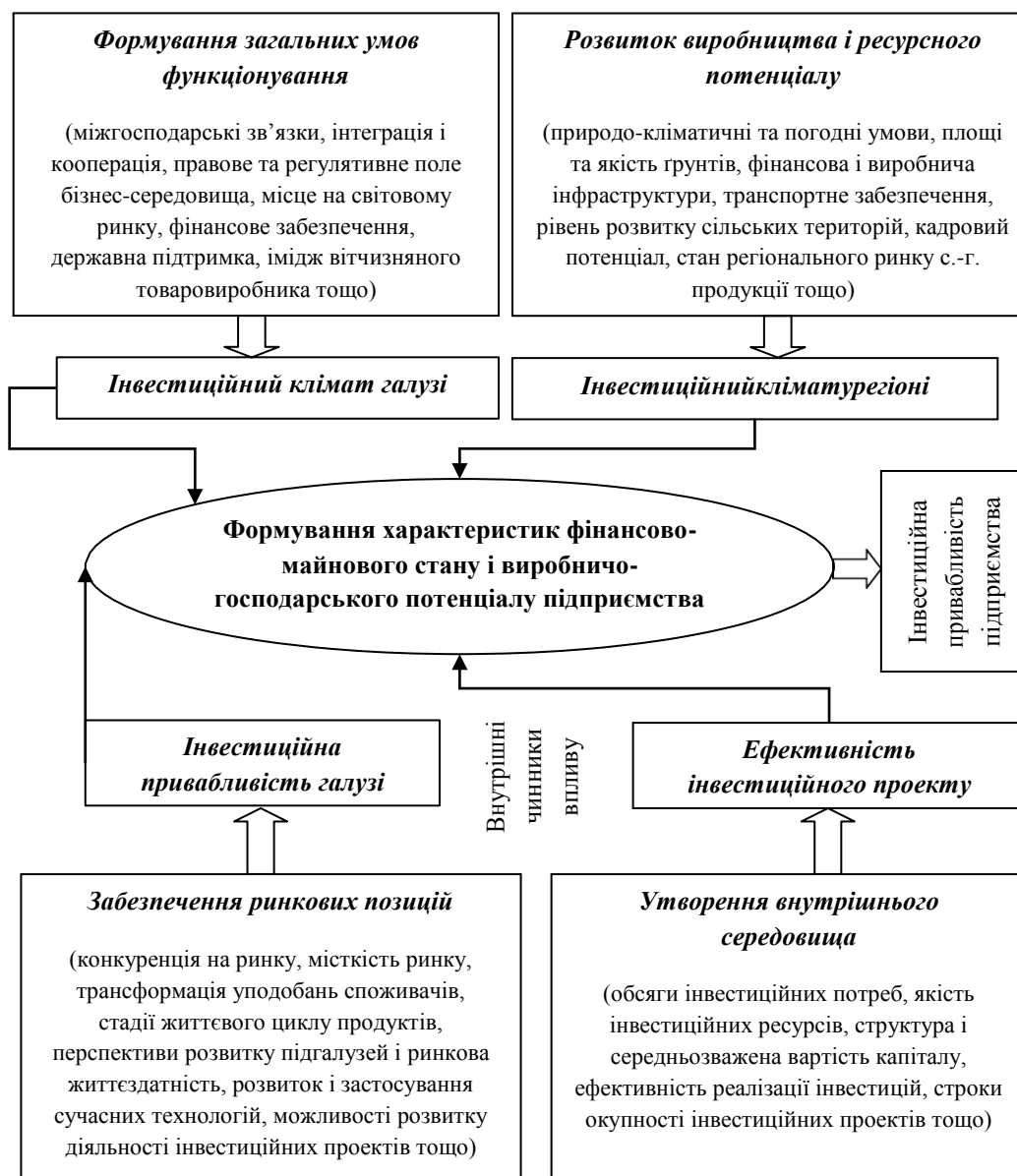

Рис. Чинники впливу інвестиційного клімату країни і регіону, привабливості галузі та ефективності інвестиційного проекту на інвестиційну привабливість підприємства.*

*Власна розробка автора.

У свою чергу регіональний інвестиційний клімат здебільшого впливає на розвиток виробництва та ресурсне забезпечення, привабливість галузі забезпечує

ринкові позиції, а реалізація програм і проектів утворює внутрішнє інвестиційне середовище підприємства. Саме тому до системи індикаторів оцінювання інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору необхідно ввести показники, які характеризують усі визначені складові її формування.

За результатами дослідження встановлено, що узагальнена оцінка інвестиційного клімату має другорядне значення. Натомість впливовості набуває поглиблене оцінювання його окремих показників, що визначають зовнішні умови діяльності підприємств.

Висновки. Розроблена схема впливу чинників інвестиційного клімату країни і регіону, привабливості галузі та проекту на інвестиційну привабливість підприємства, що дасть змогу максимізувати функціонування економіки України загалом і створити основу для отримання підприємством ресурсів з метою свого подальшого економіко-технологічного розвитку. У подальшому потрібно внести рекомендації щодо оцінки інвестиційної привабливості підприємства та доцільно розробити її багатокритеріальну модель.

Бібліографічний список

1. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств і організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1036.155.0>.
2. Методика розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uazakon.com/documents/date_1a/-pg_ibcnog-/index.htm.
3. Петкова Л. Муніципальні інвестиції та кредити / Л. Петкова, В. Проскурін. – К., 2006. – 158 с.
4. Савіна Н. Б. Інвестування у логістичні системи : монографія / Н. Б. Савіна. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 328 с. – (Серія «Світ маркетингу і логістики». – Вип. 5).
5. Скриньковський Р. М. Інвестиційна привабливість підприємства на макрорівні у схемах та таблицях / Р. М.Скриньковський, Т. Б. Процюк. – Наукова школа менеджменту Української академії наук. – Хмельницький, 2013. – 48 с.

Мілян Я. Суть формування та чинники впливу на інвестиційну привабливість підприємств

Розкрито сутність інвестиційної привабливості підприємства. Класифіковано її фактори. Виділено та охарактеризовано складові зовнішніх та внутрішніх чинників. Показано, на що саме впливає регіональний інвестиційний клімат й чому саме до системи індикаторів оцінювання інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору необхідно вводити показники, які характеризують усі визначені складові її формування.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість підприємства, інтегральний показник, рейтингова оцінка.

Milian Ya. The essence of formation and factors impact on the investment attractiveness of enterprises

The article reveals the essence of investment attractiveness. Classified of factors. Isolated and characterized components of external and internal factors. Shown on what

impact regional investment climate and why is the system of indicators evaluating the investment attractiveness of the agricultural sector should include indicators that characterize all by its constituent units.

Key words: investment attractiveness, investment climate, investment attractiveness of enterprises, integrated indicator, rating assessment.

Милян Я. Суть формирования и факторы влияния на инвестиционную привлекательность предприятий

Раскрыта сущность инвестиционной привлекательности предприятия. Классифицированы ее факторы. Выделены и охарактеризованы составляющие внешних и внутренних факторов. Показано на что именно влияет региональный инвестиционный климат и почему именно в систему индикаторов оценки инвестиционной привлекательности предприятий аграрного сектора необходимо включать показатели, характеризующие все определенные составляющие ее формирования.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, инвестиционный климат, инвестиционная привлекательность предприятия, интегральный показатель, рейтинговая оценка.

УДК 631.11

МАЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Ю. Соловей, здобувач

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. У сільському господарстві України спостерігаємо різко виражену поляризацію груп виробників за їх розмірами. З одного боку, майже половина обсягу валової продукції галузі припадає на кілька мільйонів дрібних господарств населення, а з іншого – зростає значущість великих і особливо великих сільськогосподарських підприємств. Така організаційна структура піддається кризі. Господарства населення характеризуються загалом низьким рівнем товарності виробництва, в основній своїй масі вони не докладають зусиль до його інтенсифікації на інноваційній основі. Зростання ж частки виробництва у великих агроформуваннях веде до диспропорцій у розвитку окремих сільськогосподарських галузей, нерідко супроводжується порушенням принципів екологічно безпечного виробництва. Проміжною ланкою між зазначеними групами агровиробників є малі сільськогосподарські підприємства. Їх розвиток мав би вирішувати проблеми, пов'язані з надто низькою концентрацією виробництва в особистих селянських господарствах та її надконцентрацією в структурах агрохолдингового типу. Однак сектор аграрної економіки, представлений такими підприємствами, залишається малопотужним. Для з'ясування його перспектив потрібен аналіз сучасного стану й тенденцій розвитку малих сільськогосподарських підприємств, який в окремих регіонах країни характеризується певними відмінностями.

impact regional investment climate and why is the system of indicators evaluating the investment attractiveness of the agricultural sector should include indicators that characterize all by its constituent units.

Key words: investment attractiveness, investment climate, investment attractiveness of enterprises, integrated indicator, rating assessment.

Милян Я. Суть формирования и факторы влияния на инвестиционную привлекательность предприятий

Раскрыта сущность инвестиционной привлекательности предприятия. Классифицированы ее факторы. Выделены и охарактеризованы составляющие внешних и внутренних факторов. Показано на что именно влияет региональный инвестиционный климат и почему именно в систему индикаторов оценки инвестиционной привлекательности предприятий аграрного сектора необходимо включать показатели, характеризующие все определенные составляющие ее формирования.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, инвестиционный климат, инвестиционная привлекательность предприятия, интегральный показатель, рейтинговая оценка.

УДК 631.11

МАЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Ю. Соловей, здобувач

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. У сільському господарстві України спостерігаємо різко виражену поляризацію груп виробників за їх розмірами. З одного боку, майже половина обсягу валової продукції галузі припадає на кілька мільйонів дрібних господарств населення, а з іншого – зростає значущість великих і особливо великих сільськогосподарських підприємств. Така організаційна структура піддається критиці. Господарства населення характеризуються загалом низьким рівнем товарності виробництва, в основній своїй масі вони не докладають зусиль до його інтенсифікації на інноваційній основі. Зростання ж частки виробництва у великих агроформуваннях веде до диспропорцій у розвитку окремих сільськогосподарських галузей, нерідко супроводжується порушенням принципів екологічного виробництва. Проміжною ланкою між зазначеними групами агровиробників є малі сільськогосподарські підприємства. Їх розвиток мав би вирішувати проблеми, пов'язані з надто низькою концентрацією виробництва в особистих селянських господарствах та її надконцентрацією в структурах агрохолдингового типу. Однак сектор аграрної економіки, представлений такими підприємствами, залишається малопотужним. Для з'ясування його перспектив потрібен аналіз сучасного стану й тенденцій розвитку малих сільськогосподарських підприємств, який в окремих регіонах країни характеризується певними відмінностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку в Україні малих сільськогосподарських підприємств розглядають у своїх працях А. Буряк, О. Гальцова, А. Збарська, І. Костирко, Ю. Макаренко, О. Назаркевич, О. Талавира, Г. Ткачук, Т. Яворська, З. Янченко, І. Яців та інші автори. Вони обґрунтовують місце цієї категорії виробників у вітчизняному сільському господарстві, їх сильні сторони й проблеми функціонування, обґрунтовують можливості вирішення останніх.

До переваг таких господарств Ю. Макаренко відносить дуже високу мотивацію до якнайефективнішого використання ресурсів [4, с. 72–73]. Дослідники відзначають мобільність і гнучкість малих сільськогосподарських підприємств, їх схильність до впровадження інновацій [1, с. 243; 3, с. 15; 10, с. 39]. Натомість А. Збарська й О. Талавира вказують на низьку їх життєздатність [2, с. 110].

Дослідники зазначають, що в економічно розвинених країнах у сільському господарстві малий бізнес має не стільки економічне, скільки соціальне значення. Його представники беруть участь у трудовому вихованні й професійній орієнтації молоді, сприяють утвердженню укладу, пов'язаного зі сімейними цінностями, гармонією з навколишнім середовищем, допомагають соціальному благоустрою сільських територій [4, с. 265; 10, с. 42; 11, с. 293], тому суспільство має бути зацікавлене в їх розвитку. Однак економічна політика в нашій країні досі не відображала інтересів малих сільгоспвиробників [9, с. 33].

У наукових публікаціях показано чинники, що впливають на розвиток малих сільськогосподарських підприємств, причому їх вплив здебільшого негативний. Серед них – нестабільна макроекономічна політика, труднощі зі забезпеченням фінансування, низький техніко-технологічний рівень виробництва, нерозвиненість інфраструктури АПК, криміногенність зовнішнього середовища тощо [2, с. 119-120; 6, с. 35; 8, с. 94]. Автори обґрунтовують заходи, спрямовані на вирішення проблем малих сільськогосподарських товаровиробників, серед яких виділяють розвиток обслуговуючої кооперації, фокусування уваги на виробництві тих видів продукції, які не є основними в спеціалізації великих структур [2, с. 228; 3, с. 115; 4, с. 56; 11, с. 300]. Водночас програма таких заходів повинна враховувати особливості діяльності господарств у конкретному регіоні, а це вимагає продовження відповідних досліджень.

Постановка завдання. Ми ставили завдання з'ясувати особливості діяльності малих сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області та визначити можливості розвитку сектору аграрної економіки, який вони представляють.

Виклад основного матеріалу. Насамперед з'ясуємо, які структури можуть бути віднесені до малих сільськогосподарських підприємств. Для виокремлення таких дослідники нерідко покликаються на визначення суб'єктів малого підприємництва – юридичних осіб, яке наведене в Господарському кодексі України [2, с. 86; 4; 8, с. 26]. Йдеться про суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро.

Однак такі параметри викликають певні застереження. Сьогодні в галузі знайдеться небагато підприємств, у яких обсяг доходів вимірювався б сотнями мільйонів гривень, а використання сучасної потужної техніки дає змогу обробляти значні площі сільгоспугідь, залучаючи всього кілька десятків працівників. Натомість мале аграрне підприємництво асоціюється насамперед із невеликим господарством.

Тому, враховуючи реалії економічної системи України, зокрема аграрного її сектору, вважаємо за доцільне орієнтуватися на класифікацію сільськогосподарських підприємств, яку застосовує Державна служба статистики. Згідно з Методологічними положеннями з організації державних статистичних спостережень зі статистики сільськогосподарських підприємств, затвердженими наказом Держкомстату від 09.11.2011 № 289, до середніх і великих належать сільськогосподарські підприємства, розмір яких дорівнює або перевищує порогові значення хоча б за одним із таких критеріїв: площа сільськогосподарських угідь – 200 га; поголів'я великої рогатої худоби – 50 голів; поголів'я свиней – 50 голів; поголів'я овець або кіз – 50 голів; поголів'я птиці – 500 голів; кількість працюючих у сільському господарстві – 20 осіб; обсяг виручки від реалізації продукції, робіт, послуг сільського господарства – 150 тис. грн. Виходячи з цього, підприємство, розмір якого менший від усіх зазначених порогових показників, є малим сільськогосподарським підприємством [5, с. 6–7].

Окремі зі зазначених параметрів можуть видаватися дискусійними, зокрема щодо обсягу виручки. Однак Державна служба статистики досі продовжує застосовувати зазначену методику для виокремлення малих підприємств. Великі й середні сільськогосподарські підприємства зобов'язані звітувати за статистичною формою № 50-сг, малі – за формою 2-ферм «Основні показники господарської діяльності фермерського господарства, малого підприємства у сільському господарстві».

Використання матеріалів Держстату дає змогу встановити основні характеристики і результати діяльності малих сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області. Наведені в табл. 1 дані свідчать, що протягом останніх років їх кількість та обсяги використовуваних ними ресурсів збільшувалися.

Усього в Івано-Франківській області у 2014 р., за даними Держстату України, здійснювали діяльність 644 сільськогосподарські підприємства [7, с. 32]. Із-поміж них до категорії малих належали 534 суб'єкти господарювання, переважну більшість з яких становили фермерські господарства. Слід зазначити, що не всі фермерські господарства є малими підприємствами, окремі з них звітують за статистичною формою № 50-сг.

Протягом останніх років помітно зросла площа угідь, використовуваних малими сільськогосподарськими підприємствами області. На них працює кожен п'ятий зайнятий у підприємствах галузі працівник. У 2014 р. на 100 га сільськогосподарських угідь у малих агропідприємствах області припадало 4,6 працівника, тоді як у великих і середніх – 2,4, тобто малий аграрний бізнес є важливим джерелом створення робочих місць.

Таблиця 1

Динаміка кількості малих сільськогосподарських підприємств
Івано-Франківської області та обсягів використовуваних ними ресурсів*

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. до 2011 р., %, +/-п.
Кількість підприємств	416	447	548	534	128,4
Середньооблікова кількість працівників, зайнятих у с.-г. виробництві, осіб	958	834	1317	961	100,3
До загальної їх кількості в усіх с.-г. підприємствах області, %	19,7	19,6	29,3	21,6	+ 1,9 п.
Площа с.-г. угідь, тис. га	12,2	14,9	19,1	20,9	171,3
До загальної їх площі в усіх с.-г. підприємствах області, %	11,1	11,0	12,7	12,4	+ 1,3 п.
Виручка від реалізації с.-г. продукції і послуг, млн грн	43,3	50,8	273,2	150,9	в 3,48 раза
До загального її обсягу в усіх с.-г. підприємствах області, %	3,2	2,7	13,1	3,8	+ 0,6 п.
Виручка від реалізації с.-г. продукції, млн грн	41,7	50,1	249,5	149,4	в 3,57 раза
До загального її обсягу в усіх с.-г. підприємствах області, %	3,1	2,7	12,3	4,9	+ 1,8 п.

*Розраховано за даними статистичних бюлетенів «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах» за відповідні роки.

Водночас на малі підприємства у 2014 р. припадало всього 3,8 % виручки від реалізації сільськогосподарської продукції і послуг, одержаної всіма агропідприємствами області. Загальний обсяг доходів цих господарств зростає, але їх роль у системі аграрного виробництва регіону залишається не надто помітною. Привертає увагу різке коливання в динаміці окремих вартісних показників функціонування малих сільськогосподарських підприємств. У цьому певною мірою відображаються проблеми з отриманням достовірної інформації про їх діяльність через надавану статистичну звітність.

Порівняння частки використовуваних земельних ресурсів і працівників та виручки від реалізації сільськогосподарської продукції вказує на те, що економічна ефективність агровиробництва в малих господарствах значно нижча, ніж у середніх

і великих товаровиробників. Розрив у показниках ефективності використання земельних і трудових ресурсів між малими та середніми й великими сільськогосподарськими підприємствами області попри деяке зменшення залишається кількарізним (табл. 2).

Таблиця 2

Ефективність функціонування малих сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області*

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. до 2011 р., %, +/- п.
Виручка від реалізації с.-г. продукції на 1 га с.-г. угідь, грн: малі підприємства	3418	3362	13067	7148	209,1
великі й середні підприємства	11733	14850	13521	19584	166,9
Виручка від реалізації с.-г. продукції на одного працівника, грн: малі підприємства	43,5	60,1	189,4	155,5	в 3,57 раз
великі й середні підприємства	329,8	525,1	559,1	826,1	250,5
Рівень рентабельності с.-г. діяльності, %: малі підприємства	19,0	32,8	11,1	21,2	+ 2,2 п.
великі й середні підприємства	31,9	37,6	26,3	50,4	+ 18,5 п.

*Розраховано за даними статистичних бюлетенів «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах» за відповідні роки.

Загалом основна діяльність малих сільськогосподарських підприємств області є рентабельною. Завдяки цьому й мало місце певне розширення їх діяльності. Однак показники рентабельності у цих підприємствах були значно нижчими, ніж у великих і середніх, тобто за багатьма параметрами вони їм поступаються.

Виправити ситуацію малі сільськогосподарські підприємства можуть, знайшовши вигідніші для себе ринкові ніші. Результати пошуку таких ніш відображають зміни в реалізації господарствами окремих видів сільськогосподарської продукції. Протягом останніх років спостерігається тенденція до зростання обсягів реалізації цими підприємствами більшості основних видів продукції (табл. 3).

Доволі високими темпами зростали протягом останніх років обсяги реалізації малими сільськогосподарськими підприємствами зерна і продукції технічних культур (сої, ріпаку, цукрового буряку). У такий спосіб господарства реагували на

вигідну ринкову кон'юнктуру, оскільки на зазначену продукцію існує стійкий попит. Основними ж її виробниками залишаються великі підприємства, з якими меншим за розмірами господарствам у відповідних галузях конкурувати доволі складно.

Таблиця 3

Реалізація окремих видів продукції малими сільськогосподарськими підприємствами Івано-Франківської області, %*

Продукція	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Обсяг реалізації, тис. т				
Зерно	1,5	9,5	8,5	18,2
Соя	0,0	0,7	1,4	3,4
Ріпак	1,1	2,8	2,5	5,5
Цукровий буряк	0,1	0,8	0,0	5,8
Картопля	0,2	0,7	0,9	0,8
Овочі	0,8	0,5	0,7	0,9
Плоди	2,6	2,1	1,6	0,0
Велика рогата худоба	1,0	1,0	2,0	2,1
Свині	1,5	2,4	2,2	2,5
Молоко	2,8	2,5	2,4	2,4
Яйця, млн шт.	0,1	1,5	4,2	4,5
Частка малих підприємств у загальному обсязі реалізації продукції підприємствами області, %				
Зерно	1,0	3,8	2,9	4,0
Соя	0,0	9,1	13,6	18,5
Ріпак	5,9	6,6	4,4	7,8
Цукровий буряк	0,5	1,3	0,0	7,0
Картопля	22,2	35,0	31,0	28,6
Овочі	18,4	8,6	12,3	15,3
Плоди	66,7	56,8	57,1	0,0
Велика рогата худоба	55,3	55,6	55,6	52,5
Свині	5,9	8,5	6,7	6,7
Молоко	30,8	22,5	20,0	19,8
Яйця	0,0	0,2	0,7	0,8

*Розраховано за даними статистичних бюлетенів «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах» та «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами» за відповідні роки.

Високою є частка малих підприємств у реалізації картоплі, овочів, а до 2014 р. – і плодів. Це трудомістка продукція, до виробництва якої великі підприємства не проявляють значного інтересу. Вирощування картоплі, овочів, плодкових культур може забезпечити значні доходи з розрахунку на одиницю земельної площі, тому воно є вигідним для невеликих за розмірами землекористування підприємств, які мають змогу залучити необхідну кількість працівників.

Доволі значущою є роль малих сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області у формуванні пропозиції продукції скотарства. На них останніми роками припадала понад половина обсягу реалізації великої рогатої худоби підприємствами області. Певною мірою це пов'язано з виконанням функції посередників – окремі підприємства скуповували для перепродажу худобу в господарствах населення. Однак спостерігаємо негативну тенденцію до зменшення обсягів реалізації молока малими підприємствами, хоча їх частка у формуванні пропозиції молочної сировини залишається вагомим.

В Івано-Франківській області функціонують потужні птахофабрики яєчного напрямку, тому частка малих підприємств у реалізації цієї продукції є незначною. Попри це обсяги її продажу останніми роками зростали, що свідчить про спроможність малого аграрного бізнесу знаходити вигідні ринкові ніші, задовольняти попит на тих ринкових сегментах, до яких не проявляють інтересу великі підприємства. Такого самого висновку можна дійти, аналізуючи процеси, що відбуваються у свинарстві.

Важливим індикатором ринкових позицій суб'єктів підприємницької діяльності є рівень цін, за якими вони реалізують свою продукцію. Ми порівняли ціни реалізації основних видів продукції різними за розмірами сільськогосподарськими підприємствами Івано-Франківської області. Аналіз не показав чіткої закономірності, на основі якої можна було б дійти висновку про очевидні переваги чи недоліки малих підприємств у формуванні цін продажу їхньої продукції. Можна виділити значно вищу середню ціну продажу свиней малими підприємствами, що пояснюється асортиментом продукції – невеликі господарства більше реалізовували порослят за доволі високою ціною за одиницю живої ваги. Натомість за значно нижчими цінами малі підприємства продавали молоко, що свідчить про низьку конкурентоспроможність молочного скотарства в цій категорії господарств.

З'ясовано, що реалізація тих видів продукції, за якими частка малих підприємств у формуванні їх пропозиції була порівняно високою (картопля, овочі відкритого ґрунту, велика рогата худоба, молоко), відбувалася за відносно нижчими цінами. Отже, малі сільськогосподарські підприємства або самі пропонували нижчі ціни для утримання ринкових позицій, або змушені були погоджуватися на них під тиском з боку покупців.

Збільшення кількості малих сільськогосподарських підприємств має сприяти вирішенню соціально-економічних проблем села. Найбільш перспективним напрямом розвитку цього сегмента аграрної економіки є трансформація в малі підприємства найрозвиненіших особистих селянських господарств [1, с. 246; 2, с. 178]. Тоді розвиток малих підприємств компенсуватиме втрати від скорочення виробництва в господарствах населення.

Висновки. Малі сільськогосподарські підприємства Івано-Франківської області протягом останніх років помітно збільшили площу використовуваних угідь, нарощували обсяги реалізації основних видів сільськогосподарської продукції. Це свідчить про їх спроможність знаходити вигідні для себе ринкові ніші, ефективно функціонувати в існуючих умовах. Розвиток цих підприємств має важливе соціальне значення, оскільки вони створюють робочі місця в сільських населених пунктах, розширюють пропозицію агропродовольчої продукції.

Однак роль малих підприємств у формуванні пропозиції сільськогосподарської продукції в регіоні залишається невеликою. Відносно високою є їх частка в реалізації картоплі, овочів, продукції скотарства. Тим самим вони орієнтуються на виробництво трудомісткої продукції, до якої не проявляють інтересу великі сільськогосподарські підприємства. Такий підхід до організації їх діяльності слід вважати перспективним. Раціональним варіантом розвитку малих сільськогосподарських підприємств є формування ними пропозиції продукції за асортиментом і каналами її реалізації, які сьогодні сконцентровані переважно в особистих селянських господарствах.

Бібліографічний список

1. Гальцова О. Л. Малий бізнес: стан та перспективи розвитку в агропромисловому комплексі / О. Л. Гальцова // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2013. – № 2. – С. 243–248.
2. Збарська А. В. Управління розвитком малих форм господарювання на селі : монографія / А. В. Збарська, О. М. Талавира. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. – 448 с.
3. Костирко І. Г. Кооперація та інтеграція малих підприємств аграрної сфери: теорія, методологія, практика : монографія / І. Г. Костирко, А. І. Бурак. – Львів : Ліга-Прес, 2013. – 192 с.
4. Макаренко Ю. П. Малі форми господарювання в аграрному виробництві / Ю. П. Макаренко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 296 с.
5. Методологічні положення з організації державних статистичних спостережень зі статистики сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – К. : [Б. в.], 2011. – 21 с. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2011/289/metod.pdf.
6. Назаркевич О. Б. Проблеми та перспективи забезпечення економічної безпеки малих сільськогосподарських підприємств в Україні / О. Б. Назаркевич // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2015. – № 1. – С. 33–37.
7. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік : стат. бюл. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К. : [Б. в.], 2015. – 85 с. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
8. Ткачук Г. Ю. Формування конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу : сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / Г. Ю. Ткачук. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 200 с.
9. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика : монографія / Т. І. Яворська. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 386 с.
10. Янченко З. Б. Інноваційні процеси в діяльності малих аграрних підприємств / З. Б. Янченко // Агроінком. – 2013. – № 4–6. – С. 38–42.
11. Яців І. Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія / І. Б. Яців. – Львів : Український бестселер, 2013. – 427 с.

Соловей Ю. Малі сільськогосподарські підприємства Івано-Франківської області: стан і перспективи розвитку

Розглянуто тенденції розвитку малих сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області. Показана їх роль у формуванні пропозиції товарної сільськогосподарської продукції. Відзначено порівняно низький рівень ефективності виробництва продукції в цих підприємствах. Визначено перспективи розвитку малих сільськогосподарських підприємств в окремих галузях аграрного виробництва.

Ключові слова: малі сільськогосподарські підприємства, ефективність, конкуренція, реалізація, сільськогосподарська продукція.

Solovei Yu. Small agricultural enterprises of Ivano-Frankivsk region: conditions and prospects of development

The work studies tendencies of development of small agricultural enterprises of Ivano-Frankivsk region. The author reveals their importance in creation of supply of agricultural products. The research proves rather low level of production efficiency at the enterprises and outlines prospects of development of small agricultural enterprises in some branches of agrarian production.

Key words: small agricultural enterprises, efficiency, competition, sale, agricultural products.

Соловей Ю. Малые сельскохозяйственные предприятия Ивано-Франковской области: состояние и перспективы развития

Рассматриваются тенденции развития малых сельскохозяйственных предприятий Ивано-Франковской области. Показана их роль в формировании предложения товарной сельскохозяйственной продукции. Отмечен сравнительно низкий уровень эффективности производства продукции в этих предприятиях. Определены перспективы развития малых сельскохозяйственных предприятий в отдельных отраслях аграрного производства.

Ключевые слова: малые сельскохозяйственные предприятия, эффективность, конкуренция, реализация, сельскохозяйственная продукция.

РОЗДІЛ 2

ЕФЕКТИВНІСТЬ ГАЛУЗЕЙ І ПРОДУКТОВИХ КОМПЛЕКСІВ

УДК 338.43:633.1:631.11

ОЦІНКА ОКУПНОСТІ ВИТРАТ, СПРЯМОВАНИХ НА РОЗВИТОК ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

І. Гавука, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Однією зі значущих конкурентних переваг підприємства є вища окупність витрат, спрямованих на розвиток його галузей. Тому виявлення закономірностей динаміки цього показника ефективності виробництва під впливом певних чинників дасть змогу визначити резерви динамічного розвитку підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії, методології і практики забезпечення високої окупності витрат, понесених підприємствами, активно досліджують В. Андрійчук, В. Анічин, М. Грещак, С. Дем'яненко, І. Лукінов, В. Нелеп, О. Онищенко, Б. Пасхавер, Г. Підлісецький, П. Саблук та інші вчені-економісти. Водночас низка проблем, пов'язаних з окупністю витрат, досі не має остаточного наукового вирішення. Про це свідчить те, що на теперішній час теоретико-методологічні і прикладні питання, які стосуються окупності поточних та інвестиційних витрат у різних сферах і на різних рівнях економіки, інтенсивно висвітлюють в економічній літературі. Одним із недостатньо вивчених питань цієї тематики залишаються методичні і прикладні аспекти оцінки окупності витрат, спрямованих на розвиток окремих галузей підприємства.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження була оцінка окупності витрат, спрямованих на розвиток окремої галузі аграрних підприємств. Об'єктом дослідження є процес оцінки окупності витрат у зерновиробництві сільськогосподарських підприємств Львівської області. Предметом дослідження є теоретичні, методичні і прикладні засади забезпечення вищої окупності витрат, спрямованих на розвиток галузей аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Рівень і динаміка окупності витрат, спрямованих на розвиток галузей аграрних підприємств, формується під впливом різних чинників, які мають різні природу походження і місце виникнення. Тому для оцінки цього показника використовують різні методи, серед яких особливе місце займає методика *CVP*-аналізу. Використання цієї методики дає змогу розрахувати цілий спектр показників окупності витрат, а саме: критичний обсяг виробництва; операційний важіль; коефіцієнт ризику фінансування витрат; рівень надійності бізнесу [3, с. 176–183; 4, с. 230–233; 6, с. 14–50].

Ключовою ланкою методики *CVP*-аналізу є поділ сукупних витрат на постійні і змінні. Раціональним способом такого поділу вважають побудову економетричних моделей у формі поліноміальних рівнянь регресії [1]. Для галузей рослинництва таке рівняння має вигляд [2, с. 309]:

$$y = a_0 + \sum_{i=1}^{n_1} a_{1i} x_1^i + \sum_{i=1}^{n_2} a_{2i} x_2^i + \sum_{i=1}^{n_3} a_{3i} x_3^i, \quad (1)$$

де y – залежна змінна, яка визначає обсяг сукупних витрат, понесених на виробництво основної продукції галузі, тис. грн; a_0 – вільний член рівняння регресії, тис. грн; n_1, n_2, n_3 – кількість членів степеневі поліноміальної функції при незалежних змінних x_1, x_2, x_3 відповідно; a_{1i}, a_{2i}, a_{3i} – коефіцієнти регресії, які пов'язані з незалежними змінними x_1, x_2, x_3 відповідно, тис. грн; x_1 – розмір посівної площі під сільськогосподарською культурою, га; x_2 – рівень урожайності сільськогосподарської культури, ц/га; x_3 – обсяг виробництва основної продукції галузі, ц.

Тут обсяг постійних витрат визначатиме сумарне значення постійного члена і членів поліноміального рівняння регресії, що містять незалежну змінну x_1 . Натомість обсяг змінних витрат характеризуватиме сумарне значення членів поліноміального рівняння регресії, що містять незалежні змінні x_2 і x_3 [2, с. 309].

Для розрахунку економетричних моделей залежності витрат від посівних площ, урожайності зернових культур і обсягів виробництва зерна були використані дані статистичної форми № 50-сг (річна) про витрати і результати в зерновиробництві сільськогосподарських підприємств. Після якісного аналізу таких даних для побудови регресійних моделей відібрано 141 і 125 сільськогосподарських підприємств Львівської області за 2013 р. і 2014 р. відповідно. Економетричні моделі будували згідно з класичним методом найменших квадратів із використанням вбудованої статистичної функції «*Regression*» в середовищі пакета прикладних програм Microsoft Excel [5, с. 135–146].

Аналіз аналітичних залежностей обсягу витрат від виділених згідно з рівнянням (1) незалежних змінних обмежився лінійною, квадратичною і кубічною формами рівнянь регресії, оскільки побудова степеневих поліноміальних функцій вищих порядків не зумовлювала істотного поліпшення їх статистичної адекватності. Після відбору побудованих економетричних моделей за критерієм кращої статистичної адекватності у частині статистичної значущості коефіцієнтів і рівняння регресії загалом зупинилися на дослідженні кубічного рівняння залежності у вигляді виразу:

$$y = 0,918804 \cdot x_1 - 12,3103 \cdot x_2 + 0,112204 \cdot x_3 + 0,0000000156 \cdot x_1^3 - 0,00000000000014 \cdot x_3^3. \quad (2)$$

Для отриманого рівняння регресії коефіцієнт множинної детермінації $R^2 = 0,987$, коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,994$, що свідчить про високу тісноту зв'язків між залежною і пояснювальними змінними, введеними в економетричну модель. Спостережуване значення F -критерій цього рівняння ($F_{спост} = 4113,63$) значно перевищує його табличне значення ($F_{табл} = 2,29$ [7, с. 1249]) з імовірністю

0,95 і ступенями вільності $k_1 = m = 5$ і $k_2 = n - m = 261$. Оцінка значущості коефіцієнтів рівняння регресії здійснювалася на основі критичних значень t -статистики і вказує на статистичну значущість усіх коефіцієнтів регресії, оскільки фактичні значення t -критерію розподілу Стюдента значно перевищують табличне значення цього критерію з імовірністю 0,95. Усе це свідчить про якісний опис зв'язку залежної змінної від пояснювальних змінних. Отже, отримане рівняння регресії можна використати для поділу сукупних витрат на постійні і змінні.

Аналізуючи рівняння (2), можна дійти висновку, що в сільськогосподарських підприємствах досліджуваної сукупності:

а) збільшення посівної площі зернових культур спричинює прискорене зростання обсягу постійних витрат, понесених на виробництво зерна;

2) зростання урожайності зернових культур спричинює рівномірне зниження обсягу змінних витрат, понесених на виробництво зерна. Водночас збільшення обсягів виробництва зерна супроводжується сповільненим зростанням змінних витрат, понесених на його виробництво.

На динаміку обсягів сукупних, постійних і змінних витрат у зерновиробництві сільськогосподарських підприємств істотно впливає інтенсифікація. Тому з метою поглибленого вивчення динаміки постійних і змінних витрат проведено групування обраної для аналізу сукупності сільськогосподарських підприємств Львівської області за рівнем виробничих витрат у розрахунку на 1 га посівної площі зернових культур (табл. 1).

Із табл. 1 видно, що однією з умов підвищення рівня інтенсифікації зернової галузі є посилення концентрації виробництва, яка характеризується істотним зростанням посівних площ і валових зборів зерна на одне підприємство. Інтенсифікація зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області супроводжується випереджувальними темпами зростання змінних витрат у розрахунку на 1 га посівної площі зернових культур порівняно з постійними витратами і забезпечує істотно вищий рівень урожайності.

Попри це потрібно зазначити, що інтенсифікація зерновиробництва не спричинює зниження собівартості 1 ц зерна. Причиною цього є вищі темпи зростання виробничих і, особливо, змінних витрат у розрахунку на 1 га посівної площі зернових культур порівняно із темпами росту їх урожайності. Отже, інтенсифікація зерновиробництва в аграрних підприємствах призводить до спадної віддачі додаткових витрат, спрямованих на виробництво 1 ц зерна.

Поділ сукупних витрат на постійні і змінні дає змогу провести оцінку показників, які характеризують окупність витрат, спрямованих на розвиток зерновиробництва сільськогосподарських підприємств (табл. 2).

Із табл. 2. видно, що збільшення виробничих витрат у розрахунку на 1 га посівної площі зернових культур супроводжується:

1) стійким зростанням виробничої собівартості 1 ц зерна, нестійким зростанням повної собівартості 1 ц зерна, зниженням обсягу прибутку у розрахунку на 1 ц зерна, рівня рентабельності зерна й операційного важеля. Така закономірність свідчить про спадну окупність додаткових витрат, спрямованих на підвищення рівня інтенсифікації зерновиробництва;

Таблиця 1

Вплив інтенсифікації на концентрацію виробництва, динаміку постійних і змінних витрат та собівартості зерна в аграрних підприємствах Львівської області за 2013 – 2014 рр.

Показник	Група підприємств за рівнем виробничих витрат на 1 га посівів зернових культур, грн				Львівська область
	I група, до 2000	II група, 2000-4000	III група, 4000-6000	IV група, понад 6000	
	Всього, в середньому на одне підприємство				
Кількість підприємств	51	124	60	31	266
Виробничі витрати на 1 га посівів зернових культур*, грн	1659	2976	5182	7134	5336
Площа посівів зернових культур*, га	215,8	442,9	1401,4	3283,7	946,7
Урожайність*, ц/га	5,4	27,2	45,9	50,9	42,5
Валовий збір зерна*, ц	3320	12039	64373	167017	40233
Виробничі витрати на 1 га посівів зернових культур**, грн	1768	3216	5673	6405	5139
із них постійні витрати	920	922	949	1087	933
змінні витрати	849	2294	4724	5318	4206
Відхилення розрахункових витрат на 1 га посівів зернових культур від фактичних**, %	6,6	8,1	9,5	-10,2	-3,7
Частка постійних витрат у виробничих витратах**, %	52,0	28,7	16,7	17,0	18,2
Виробнича собівартість 1 ц зерна**, грн	114,91	118,31	123,51	125,92	120,92
у т. ч. постійні витрати	59,76	33,92	20,67	21,37	21,95
змінні витрати	55,15	84,39	102,84	104,55	98,97
Частка комерційних витрат у повній собівартості*, %	13,4	9,4	10,2	11,3	10,8
Повна собівартість 1 ц зерна**, грн	132,64	130,60	137,60	141,91	135,49
із них постійні витрати	77,48	46,21	34,76	37,36	36,51
змінні витрати	55,15	84,39	102,84	104,55	98,97

* Емпіричне значення показника, визначене в середньому за сукупністю сільськогосподарських підприємств згідно зі статистичною формою № 50-сг.

** Розрахункове значення показника, отримане згідно з рівнянням регресії (2) і на основі емпіричних даних.

Таблиця 2

Оцінка окупності витрат, спрямованих на розвиток
зерновиробництва сілськогосподарських підприємств Львівської області за 2013–
2014 рр.

Показник	Група підприємств за рівнем виробничих витрат на 1 га посівів зернових культур, грн				Львівська область
	I група до 2000	II група 2000-4000	III група 4000-6000	IV група понад 6000	
	Всього, в середньому на одне підприємство				
Кількість підприємств	51	124	60	31	266
Виробничі витрати на 1 га посівів зернових культур*, грн	1659	2976	5182	7134	5336
Урожайність*, ц/га	15,4	27,2	45,9	50,9	42,5
Виробнича собівартість 1 ц зерна**, грн	114,91	118,31	123,51	125,92	120,92
Повна собівартість 1 ц зерна**, грн	132,64	130,60	137,60	141,91	135,49
Ціна реалізації 1 ц зерна*, грн	154,10	158,62	149,90	155,85	155,47
Прибуток на 1 ц зерна**, грн.	21,46	28,02	12,30	13,94	19,98
Прибуток на 1 га посівної площі**, грн	330	762	565	709	849
Рівень рентабельності зерна**, %	16,2	21,5	8,9	9,8	14,7
Операційний важіль**	4,6	2,6	3,8	3,7	2,8
Критичний рівень урожайності зернових культур**, ц/га	12,1	16,9	33,9	37,0	27,5
Критичний обсяг виробництва зерна**, ц	2600	7494	47542	121632	26005
Коефіцієнт ризику інвестиційних витрат***, визначений за: рівнем урожайності зернових культур	1,28	1,61	1,35	1,37	1,55
обсягом виробництва зерна	1,28	1,61	1,35	1,37	1,55
Рівень надійності бізнесу***	Безнадійний	Безнадійний	Безнадійний	Безнадійний	Безнадійний
Рівень ризику інвестиційних витрат***	Надвисокий	Надвисокий	Надвисокий	Надвисокий	Надвисокий

* Емпіричне значення показника, визначене в середньому за сукупністю аграрних підприємств згідно зі статистичною формою № 50-сг.

** Розрахункове значення показника, отримане згідно з рівнянням регресії (2) і на основі емпіричних даних.

*** Визначено на основі [6, с. 43].

2) стійким зростанням критичного рівня урожайності зернових культур і критичних обсягів виробництва зерна. Така закономірність є наслідком спадної окупності витрат, спрямованих на додаткове отримання 1 ц зерна, і свідчить про абсолютне посилення ризиків, пов'язаних зі збільшенням витрат на 1 га посівної площі зернових культур;

3) нестійким зростанням коефіцієнта ризику інвестиційних витрат, спрямованих на розвиток зерновиробництва. Така закономірність спричинює потребу в страхуванні ризиків, пов'язаних з інвестуванням розвитку зернової галузі;

4) нестійким зростанням обсягу прибутку у розрахунку на 1 га посівної площі. Така закономірність є мотиваційним чинником інтенсифікації зерновиробництва за умов обмеженого землекористування сільськогосподарських підприємств;

5) тим, що не спричинює істотних змін надійності бізнесу і ризику інвестиційних витрат, пов'язаних із розвитком зернової галузі. Значення таких показників тримаються на критично низькому рівні, що характеризує інвестиційну непривабливість цієї галузі.

Винятком із визначених тенденційних закономірностей динаміки окупності витрат у зерновиробництві є друга група сільськогосподарських підприємств, в якій вони найвищі. Із табл. 2 видно, що причиною цього є нижча повна собівартість 1 ц зерна і вища його ціна. Отже, сільськогосподарські підприємства Львівської області, які входять до другої групи, повніше використовували важелі ринкової економіки, приділяючи більше уваги ефективному використанню ресурсів й умов виробництва, а також збутовій діяльності.

Висновки

1. Інтенсифікація зерновиробництва в аграрних підприємствах Львівської області: а) супроводжується випереджальними темпами зростання змінних витрат у розрахунку на 1 га посівної площі зернових культур порівняно з постійними витратами; б) забезпечує істотно вищий рівень урожайності зернових культур; в) призводить до спадної віддачі додаткових витрат, спрямованих на виробництво 1 ц зерна.

2. Однією з умов підвищення рівня інтенсифікації зернової галузі є посилення концентрації виробництва, яка характеризується істотним зростанням посівних площ і валових зборів зерна на одне підприємство.

3. Зростання виробничих витрат у розрахунку на 1 га посівної площі зернових культур: а) супроводжується тенденційним зниженням відносних показників окупності витрат, що спричинено спадною віддачею додаткових витрат, спрямованих на виробництво 1 ц зерна; б) супроводжується тенденційним зростанням обсягу прибутку у розрахунку на 1 га посівної площі, що є мотиваційним чинником інтенсифікації зерновиробництва за умов обмеженого землекористування сільськогосподарських підприємств; в) спричинює абсолютне зростання ризику, що визначає потребу в страхуванні ризиків, пов'язаних з інвестуванням розвитку зернової галузі.

Подальше дослідження окупності витрат у зерновиробництві сільськогосподарських підприємств слід зосередити на якісному й кількісному аналізі резервів зростання цього показника за рахунок чинників, які не пов'язані з інтенсифікацією

виробництва. Про значущість таких резервів свідчить висока відносна внутрішньо-групова варіація повної собівартості і ціни 1 ц зерна, яка лежить у межах 39,4–25,1 % і 24,8–8,8 % відповідно.

Бібліографічний список

1. Гавука І. С. CPV-аналіз розвитку аграрних галузей підприємства з використанням регресійних моделей / І. С. Гавука // Вісник ЛНАУ : Економіка АПК. – 2010. – № 17(2). – С. 318–323.
2. Гавука І. С. Методичний підхід до поділу сукупних витрат в галузях рослинництва на постійні і змінні / І. С. Гавука // Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : матеріали XV міжнар. наук.-практ. конф., 24–25 травня, 2011 р. – Луцьк : Волинський нац. ун-т, 2011. – С. 308–309.
3. Грещак М. Г. Внутрішній економічний механізм підприємства : навч. посіб. / М. Г. Грещак, О. М. Гребешкова, О. С. Коцюба ; за ред. М. Г. Грещака. – К. : КНЕУ, 2001. – 228 с.
4. Дем'яненко С. І. Менеджмент витрат у сільському господарстві / С. І. Дем'яненко. – К. : КНЕУ, 1998. – С. 230–233.
5. Захарченко Н. И. Бизнес-статистика и прогнозирование в MSExcel / Н. И. Захарченко. – М. : Вильямс, 2004. – 208 с.
6. Іванова Н. Ю. Аналіз беззбитковості виробництва: теорія та практика : навч. посіб. / Н. Ю. Іванова. – К. : Лібра, 2002. – 72 с.
7. Статистика для менеджерів с использованием Microsoft Excel / [Д. М. Левин, Д. Стефан, Т. С. Кребель, М. Л. Беренсон] ; пер. с англ. – [4-е изд.]. – М. : Вильямс, 2004. – 1312 с.

Гавука І. Оцінка окупності витрат, спрямованих на розвиток зерновиробництва в аграрних підприємствах

Розроблена і проаналізована економетрична модель, яка адекватно описує кількісну залежність витрат, спрямованих на розвиток зерновиробництва сільськогосподарських підприємств Львівської області, від чинників, які визначають їх обсяг. Проведена оцінка окупності витрат, спрямованих на розвиток зерновиробництва сільськогосподарських підприємств Львівської області. Виявлено резерви, які повинні забезпечити вищу окупність витрат, спрямованих на розвиток зерновиробництва сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: окупність витрат, оцінка, зерновиробництво, сільськогосподарські підприємства, економетрична модель, ризики, резерви.

Havuka I. Evaluation payback of costs aimed at development of grain production in agrarian enterprises

Has been developed and been analyzed regression model, which adequately describes the dependence of costs aimed at the development of grain production in agrarian enterprises of Lviv region, off factors, which determine their level. It was evaluated payback of costs aimed at development of grain production in agrarian enterprises of Lviv region. It was discovered reserves, which should provide higher payback of costs aimed at development of grain production in agrarian enterprises.

Key words: payback of costs, evaluation, grain production, agrarian enterprises, regression model, risks, reserves.

Гавука И. Оценка окупаемости издержек, направленных на развитие производства зерна в аграрных предприятиях

Разработана и проанализирована эконометрическая модель, которая адекватно описывает количественную зависимость издержек, направленных на развитие производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях Львовской области, от факторов, которые определяют их уровень. Проведена оценка окупаемости издержек, направленных на развитие производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях Львовской области. Выявлены резервы, которые должны обеспечить более высокую окупаемость издержек, направленных на развитие производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: окупаемость издержек, оценка, производство зерна, сельскохозяйственные предприятия, эконометрические модели, риски, резервы.

УДК 338.439: 637.12

**РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

*А. Желєзняк, к. е. н., І. Зарішняк, здобувач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Вітчизняний ринок молока та молочної продукції характеризується незадовільним станом сировинної бази, високим рівнем конкуренції на молочну продукцію на вітчизняному споживчому ринку та посиленою увагою до якості і безпеки молока й молокопродуктів. Україно-російський конфлікт негативним чином позначився на обсягах експорту молочної продукції до Російської Федерації, що зумовило зростання пропозиції на внутрішньому ринку молока та молокопродуктів, необхідності пошуку нових ринків збуту. Водночас підписання угоди з Європейським Союзом про всеохопну зону вільної торгівлі не може повною мірою вирішити проблеми молокопереробної галузі, оскільки українські виробники будуть змушені впроваджувати нові стандарти управління якістю, вирішувати проблему заготівлі молока від населення, що йтиме в подальшу переробку тощо. Тому сьогодні надзвичайно актуальним є дослідження стану внутрішнього ринку молочної продукції та виявлення основних тенденцій його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ринок молока та молочної продукції досліджували такі вчені, як М. Ільчук, М. Пархоμεць, С. Шевельова, Ю. Кернасюк, А. Маслюківська, однак питання перспектив розвитку внутрішнього ринку молока в умовах євроінтеграції сьогодні є недостатньо розкритим.

Постановка завдання. Основним завданням нашого дослідження є аналіз стану внутрішнього ринку молочної продукції в умовах євроінтеграції та виявлення основних тенденцій його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство і переробна сфера АПК мають велике соціальне значення, оскільки в сільській місцевості проживає понад 30,9 % населення України, рівень зайнятості якого за дев'ять місяців 2015 р.

Гавука И. Оценка окупаемости издержек, направленных на развитие производства зерна в аграрных предприятиях

Разработана и проанализирована эконометрическая модель, которая адекватно описывает количественную зависимость издержек, направленных на развитие производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях Львовской области, от факторов, которые определяют их уровень. Проведена оценка окупаемости издержек, направленных на развитие производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях Львовской области. Выявлены резервы, которые должны обеспечить более высокую окупаемость издержек, направленных на развитие производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: окупаемость издержек, оценка, производство зерна, сельскохозяйственные предприятия, эконометрические модели, риски, резервы.

УДК 338.439: 637.12

**РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

*А. Желєзняк, к. е. н., І. Зарішняк, здобувач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Вітчизняний ринок молока та молочної продукції характеризується незадовільним станом сировинної бази, високим рівнем конкуренції на молочну продукцію на вітчизняному споживчому ринку та посиленою увагою до якості і безпеки молока й молокопродуктів. Україно-російський конфлікт негативним чином позначився на обсягах експорту молочної продукції до Російської Федерації, що зумовило зростання пропозиції на внутрішньому ринку молока та молокопродуктів, необхідності пошуку нових ринків збуту. Водночас підписання угоди з Європейським Союзом про всеохопну зону вільної торгівлі не може повною мірою вирішити проблеми молокопереробної галузі, оскільки українські виробники будуть змушені впроваджувати нові стандарти управління якістю, вирішувати проблему заготівлі молока від населення, що йтиме в подальшу переробку тощо. Тому сьогодні надзвичайно актуальним є дослідження стану внутрішнього ринку молочної продукції та виявлення основних тенденцій його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ринок молока та молочної продукції досліджували такі вчені, як М. Ільчук, М. Пархоμεць, С. Шевельова, Ю. Кернасюк, А. Маслюківська, однак питання перспектив розвитку внутрішнього ринку молока в умовах євроінтеграції сьогодні є недостатньо розкритим.

Постановка завдання. Основним завданням нашого дослідження є аналіз стану внутрішнього ринку молочної продукції в умовах євроінтеграції та виявлення основних тенденцій його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство і переробна сфера АПК мають велике соціальне значення, оскільки в сільській місцевості проживає понад 30,9 % населення України, рівень зайнятості якого за дев'ять місяців 2015 р.

становив 55,5 % [1]. Проблеми, які виникли в молокопродуктовому підкомплексі, мають системний характер і безпосередньо пов'язані з економічною стратегією й тактикою державних органів влади в сільському господарстві. Незважаючи на досить невисокий рівень конкурентоспроможності, Україна посідає далеко не останнє місце на світовому ринку молока, конкуруючи переважно з європейськими державами, чому сприяють вигідне географічне розташування й збережені економічні зв'язки з пострадянськими країнами.

Найважливішими молочними регіонами, за даними ФАО, є Південна Азія і країни ЄС-25, на які сумарно припадає 44 % світового виробництва молока [2, с. 17]. Зростання частки країн, що розвиваються, у світовому виробництві молока відбулося за рахунок дрібних ферм, а, як показав досвід України, господарства населення і сьогодні продовжують відігравати значну роль на ринку молока і молочної продукції (див. рис.).

Експерти молочного ринку прогнозують зростання до 2025 р. світового виробництва молока на 241 млн т за рахунок збільшення продуктивності худоби, укрупнення виробництва та розширення поголів'я. Відповідно до цих прогнозів надої молока зростуть на 54 % в Індії, на 43 % в Бразилії, на 33 % у Новій Зеландії, на 19 % у США і на 14 % в ЄС [3]. Тому підвищення продуктивності худоби у великотоварних підприємствах є одним із чинників, що може позитивно вплинути на стан ринку молока в Україні у найближчій перспективі.

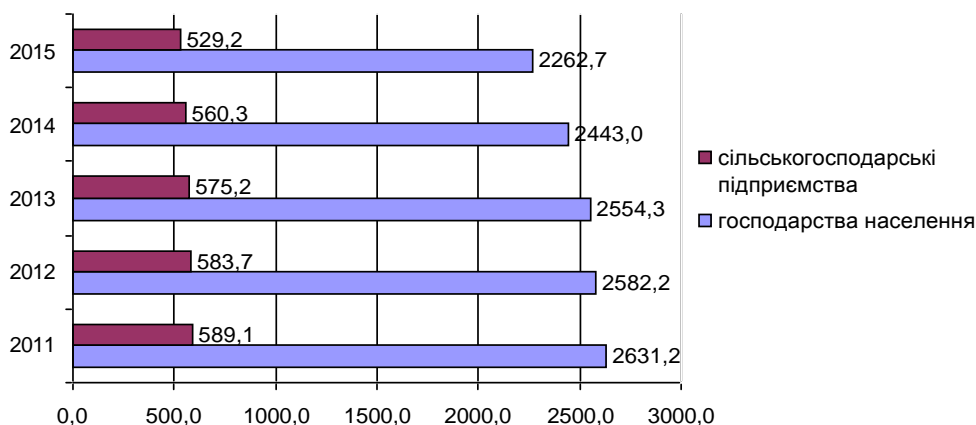

Рис. Поголів'я корів у різних категоріях господарств України у 2011 – 2015 рр., тис. голів [4, с.11].

За даними Головного управління статистики України, станом на 1 січня 2015 р. близько 11,4 % сільськогосподарських підприємств мали поголів'я корів до 5 голів. У 49,3 % сільськогосподарських підприємств поголів'я корів становило 100 і більше голів (загалом на цю категорію господарств припадало 92 % усіх корів). Серед регіонів України за кількістю поголів'я корів лідирує Вінницька область –

161,8 тис. голів, Хмельницька область – 139,7 тис. голів та Львівська область – 136,7 тис. голів відповідно.

Наявність потужного стада корів позитивним чином вплинула на обсяги виробництва сирого молока в розрізі регіонів України. Лідерами за обсягами валового виробництва молока в усіх категоріях господарств були Вінницька область – 852 тис. т, Полтавська – 814,1 тис. т, Хмельницька – 602,3 тис. т, Львівська – 601,0 тис. т. відповідно. Однак детальніший аналіз виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах у 2014 р. показав дещо іншу картину. Так, лідируючі позиції в Україні в розрізі регіонів за обсягами виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах зайняли Полтавська (419,2 тис. т), Черкаська (286 тис. т), Київська (217,8 тис. т) та Чернігівська (217,6 тис. т) області. Великотоварне виробництво молока позитивним чином позначається на якості сировинної бази для молокопереробних підприємств, які функціонують в умовах високої конкуренції.

У 2014 р. Україна ратифікувала Угоду про всеохопну зону вільної торгівлі з Європейським Союзом. У найближчій перспективі в харчовій та переробній промисловості України стоїть надзвичайно важливе завдання гармонізації стандартів виробництва, впровадження нових підходів щодо контролю якості та безпеки української продукції згідно з нормативами та директивами Європейського Союзу.

Оскільки молочна продукція має підвищені ризики безпеки, увага до неї також є підпищеною, тому певним успіхом молочної галузі України можна вважати позитивне рішення місії інспекторів Офісу з питань харчових продуктів та ветеринарії Європейського Союзу, в результаті чого вже в січні 2015 р. українські молокопереробні підприємства були внесені до списку третіх країн, яким дозволено експорт до ЄС у розрізі цієї товарної групи. Станом на 30 січня 2015 р. шість підприємств Хмельницької області, п'ять підприємств Вінницької, Волинської й Тернопільської областей, чотири підприємства Рівненської області, три – Луганської області, два – Житомирської, Полтавської областей та по одному підприємству Київської, Миколаївської, Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської, Івано-Франківської, Черкаської та Чернівецької областей отримали дозвіл і були внесені до зазначеного реєстру. Проблемнішим є виробництво молока в господарствах населення, частка якого в багатьох регіонах України, у тому числі Львівській області, є надзвичайно високою.

З метою дотримання вимог безпеки та якості необхідно передусім фізично та документально розмежувати молоко, що надійшло від господарств населення та сільськогосподарських підприємств. Слід також проводити дослідження на інгібітори та визначати температуру молока з подальшою документальною фіксацією. Це дасть змогу підприємствам впроваджувати рекомендації Місії інспекторів Офісу з питань харчових продуктів та ветеринарії Європейського Союзу і пришвидшить процедуру гармонізації українських стандартів зі стандартами ЄС. Також на молокопереробних підприємствах повинен бути затверджений асортимент продукції у разі її подальшої реалізації на ринок ЄС і процедура його розширення.

Важливу роль у розвитку ринку молока і молочної продукції відіграє цінова політика. За даними ФАО, за останні десятиріччя на світовому ринку молока спо-

стерігали три періоди зміни рівня цін на молоко: дуже низький – з 1981 до 1987 року (USD \$ 8–13 / 100 кг); нестійкий – з 1988 до 2006 року (USD \$ 12–26 / 100 кг), новий рівень – з 2007 року і досі (USD\$ 46/100 кг) [2]. Однак закупівельна ціна на молоко на вітчизняному ринку для виробників є надзвичайно низькою, а відміна відшкодування ПДВ для сільськогосподарських підприємств може лише погіршити ситуацію.

Висновки. Вирішення тактичних і стратегічних питань розвитку внутрішнього ринку молока і молокопродуктів базуватиметься передусім на впровадженні нових стандартів якості згідно з міжнародними вимогами, зростанні товарності молочної продукції, підвищенні продуктивності корів та збалансованій ціновій політиці на молоко та молочні продукти. Проведене дослідження показало, що перехід на нові міжнародні стандарти контролю за якістю, сертифікація та маркування продукції для вітчизняних молокопереробних підприємств – доволі трудомісткий і затратний процес. Однак усе це дасть змогу виробнику бути конкурентоспроможним, виходити на нові ринки збуту, будувати нові взаємовідносини з великими світовими торговельними мережами.

Для того щоб підвищити якість молочної продукції і відповідно її конкурентоспроможність, необхідно: забезпечити вітчизняні молокопереробні підприємства високоякісною молочною сировиною; підвищити технічний і технологічний рівень переробки на підприємствах; запровадити на усіх підприємствах, які працюють на зарубіжних і вітчизняному ринках, системи управління якістю та безпечністю харчової продукції, побудовані на принципах HACCP.

Бібліографічний список

1. Зайнятість та безробіття у сільській місцевості [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350809>.
2. Global Dairy Sector: Status and Trends [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.fao.org/docrep/012/i1522e/i1522e02.pdf>.
3. Виробництво молока в світі до 2025 року перевищить мільярд тонн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agravery.com/uk/posts/show/virobnictvo-moloka-v-sviti-do-2025-roku-perevisit-milard-tonn>.
4. Тваринництво України 2014 : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 212 с.

Желєзняк А., Зарішняк І. Розвиток вітчизняного ринку молочної продукції в умовах євроінтеграції

Проаналізовано стан внутрішнього ринку молока та молочних продуктів. Виявлено основні тенденції його розвитку. Запропоновано заходи з покращання якості молочної продукції в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: ринок, молочна продукція, євроінтеграція, розвиток.

Zhelyeznyak A., Zarishnyak I. The development of the domestic dairy market in terms of European integration

The state of the domestic market in milk and milk products was analysed. The basic dynamics of the milk market was discovered. The measures to improve the quality of dairy products in terms of European integration was proposed..

Key words: market, milk products, European integration, development.

Железняк А., Заришняк И. Развитие отечественного рынка молочной продукции в условиях евроинтеграции

Проведен анализ состояния внутреннего рынка молока и молочных продуктов. Выявлены основные тенденции его развития. Предложены меры по улучшению качества молочной продукции в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: рынок, молочная продукция, евроинтеграция, развитие.

УДК 338.439.5

ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ОВОЧІВНИЦТВА

*І. Іваницький, к. е. н., Т. Пасічник, к. ф.-м. н.
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Овочівництво України розвивається швидкими темпами. Ця галузь має низку як позитивних, так і негативних особливостей. Серед позитивних – погодно-кліматичні умови, доступ до землі, відносно дешева робоча сила, широкий попит, постійне підвищення цін на овочеву продукцію. Останніми роками у галузь вливаються значні інвестиції, як у виготовлення кінцевих продуктів, так і у створення сировинних зон для переробних підприємств. Серед негативних – відсутність овочесховищ і дефіцит навіть традиційних овочів, про що свідчить ріст їх імпорту, а також внутрішніх цін. Сумарні втрати овочевої продукції складають 27 % від валового збору. Через це бізнес втрачає свою привабливість[1].

Одночасно з нарощуванням обсягів виробництва продукції овочівництва проблемою залишається підвищення її якісних характеристик на всіх стадіях проходження до споживача. Якість овочевої продукції є одним з основних чинників зростання конкурентоспроможності, що дає визначити взаємозв'язки між виробниками, переробниками і торговельними підприємствами, скорочувати обсяги виробництва овочів відповідно до попиту на ринках, а також гарантувати прибутки партнерам у ланках «виробництво-переробка-збут».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ефективного ведення виробництва постійно привертає увагу теоретиків і практиків у галузі економіки. Питанням підвищення ефективності виробництва присвячені праці В. Андрійчука, В. Мессель-Веселяка, В. Бойка, Р. Левкіна, А. Шумейка, С. Ващенко, О. Оверчука, Д. Свентицької, В. Скупого. Широке коло питань, пов'язаних із підвищенням ефективності овочівництва закритого ґрунту, розглядали вчені, які вивчали стан і

Zhelyeznyak A., Zarishnyak I. The development of the domestic dairy market in terms of European integration

The state of the domestic market in milk and milk products was analysed. The basic dynamics of the milk market was discovered. The measures to improve the quality of dairy products in terms of European integration was proposed..

Key words: market, milk products, European integration, development.

Железняк А., Заришняк И. Развитие отечественного рынка молочной продукции в условиях евроинтеграции

Проведен анализ состояния внутреннего рынка молока и молочных продуктов. Выявлены основные тенденции его развития. Предложены меры по улучшению качества молочной продукции в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: рынок, молочная продукция, евроинтеграция, развитие.

УДК 338.439.5

ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ОВОЧІВНИЦТВА

*І. Іваницький, к. е. н., Т. Пасічник, к. ф.-м. н.
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Овочівництво України розвивається швидкими темпами. Ця галузь має низку як позитивних, так і негативних особливостей. Серед позитивних – погодно-кліматичні умови, доступ до землі, відносно дешева робоча сила, широкий попит, постійне підвищення цін на овочеву продукцію. Останніми роками у галузь вливаються значні інвестиції, як у виготовлення кінцевих продуктів, так і у створення сировинних зон для переробних підприємств. Серед негативних – відсутність овочесховищ і дефіцит навіть традиційних овочів, про що свідчить ріст їх імпорту, а також внутрішніх цін. Сумарні втрати овочевої продукції складають 27 % від валового збору. Через це бізнес втрачає свою привабливість[1].

Одночасно з нарощуванням обсягів виробництва продукції овочівництва проблемою залишається підвищення її якісних характеристик на всіх стадіях проходження до споживача. Якість овочевої продукції є одним з основних чинників зростання конкурентоспроможності, що дає визначити взаємозв'язки між виробниками, переробниками і торговельними підприємствами, скорочувати обсяги виробництва овочів відповідно до попиту на ринках, а також гарантувати прибутки партнерам у ланках «виробництво-переробка-збут».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ефективного ведення виробництва постійно привертає увагу теоретиків і практиків у галузі економіки. Питанням підвищення ефективності виробництва присвячені праці В. Андрійчука, В. Мессель-Веселяка, В. Бойка, Р. Левкіна, А. Шумейка, С. Ващенко, О. Оверчука, Д. Свентицької, В. Скупого. Широке коло питань, пов'язаних із підвищенням ефективності овочівництва закритого ґрунту, розглядали вчені, які вивчали стан і

тенденції розвитку галузі, зокрема вплив на ефективність овочівництва технологічних та організаційно-економічних заходів [5].

Постановка завдання. Перед нами стояло завдання показати можливості економіко-математичного моделювання в оптимізації розвитку овочівництва.

Виклад основного матеріалу. Основне завдання овочівництва – збільшення виробництва овочів, поліпшення їх якості, розширення асортименту овочевих культур, вирощування екологічно чистої продукції, зменшення сезонності споживання свіжих овочів за рахунок вирощування їх у закритому ґрунті, запровадження дорожчівництва та зберігання у свіжому вигляді [4].

В інтересах населення України необхідно забезпечити виробництво овочевих культур у кількості, асортименті та якості, що задовольняє потреби в них через завершення і створення гарантованого виробництва овочів, удосконалення технологій, впровадження комплексної механізації, яка гарантує значне скорочення затрат праці, подальшу організацію спеціалізованих господарств і тепличних комбінатів. Важливе значення у виконанні цих завдань має овочівництво закритого ґрунту. з огляду на значну сезонність виробництва й споживання свіжих овочів у періоди, коли відкритий ґрунт не дає продукції.

Поглиблення спеціалізації і концентрації виробництва овочів допомагає господарствам зосередити зусилля на розвитку основної галузі, удосконалити технологію виробництва, організацію праці й управління, цілеспрямовано підвищувати кваліфікацію кадрів, що сприяє зростанню продуктивності праці та зниженню собівартості продукції [3].

Слід зазначити, що збільшувати виробництво овочевої продукції треба не за рахунок розширення посівних площ, а через підвищення врожайності овочевих культур, поліпшення їх якості та зниження собівартості. Значна роль в інтенсифікації овочівництва відводиться розширенню площі закритого ґрунту, де врожайність овочевих культур зростає в 10–15 разів порівняно з відкритим. Це дає змогу збільшити виробництво свіжої овочевої продукції в зимово-весняний період, забезпечити нею населення і вивезти її за межі країни. Важливими питаннями розвитку овочівництва є поглиблення спеціалізації і впровадження інтенсивних технологій, вивчення і вдосконалення системи управління якістю продукції [2].

Структура посівних площ овочевих культур залежить від потреби населення в овочах певних видів, яка визначається за нормами харчування в розрахунку на одну людину. Правильний вибір овочевих культур, які можуть задовольнити потреби населення як у літній, так і зимовий період, має велике значення для раціонального використання площі, відведеної під ці культури, зниження їх собівартості і трудомісткості, тобто для підвищення ефективності овочівництва [5].

Організація науково обґрунтованого розвитку овочівництва в господарстві ставить за мету забезпечити одержання такої кількості збалансованої продукції, яка необхідна для повного задоволення потреб населення за мінімальних виробничих затрат і площі.

Правильне використання площі – це складна задача, а тому застосування математичних методів і ЕОМ для її розв'язування значно підвищує ефективність планово-економічної роботи. Під оптиміальністю використання овочів треба розу-

міти таке співвідношення кількості рослин, висаджених на заданій площі, яке б забезпечило виконання завдань виробництва і дало змогу якнайповніше і найефективніше використати виробничі ресурси, а відтак мати найвищий економічний ефект. Важливе значення в опрацьованні економіко-математичної моделі такої задачі має вибір критерію оптимальності, який повинен відображати ефективність сільськогосподарського підприємства, відповідаючи одночасно загальносуспільним вимогам. Однак найбільшій увазі заслуговує показник прибутку, оскільки моделі оптимізації виробничої структури застосовують максимальні критерії.

Після вибору критерію оптимальності обґрунтовуємо систему змінних показників задачі з оптимізації виробництва і використання овочів, які відображають окремі культури й технологічні способи виробництва. У задачу повинні бути введені всі технологічні способи, які розвиває і може розвивати підприємство.

Кожна галузь господарства може мати різні форми її організації, різниця в організації варіантів має обумовлюватися видом кінцевої продукції та її призначенням, технологією виробництва, рівнем затрат, терміном використання продукції, територіальним розміщенням тощо. Усі ці умови повинні бути відображені в обґрунтуванні переліку змінних величин. Залежно від ролі, яку відводять у господарстві тим чи іншим культурам, деталізують перелік змінних. Чим важливіше місце займає культура в умовах господарства, чим різносторонніше її використання, тим більшою кількістю змінних може бути вона представлена в моделі задачі. У галузі овочівництва систему змінних формують спочатку в розрізі окремих видів овочів, які вирощують в закритому ґрунті при першій культурозміні, а потім при другій культурозміні і після цього у відкритому ґрунті.

Умова задачі дає змогу ввести в економіко-математичну модель основні змінні величини щодо овочевих культур відкритого ґрунту, закритого ґрунту, допоміжні змінні. Невідомими основними змінними у моделі виступає перелік культур, які вирощуються у відкритому ґрунті, перелік овочевих культур, які пропонують вирощувати у закритому ґрунті, зокрема основна продукція огірків, помідорів, перцю, баклажанів та зелені культури. Допоміжними змінними вводяться змінні для полегшення математичних обчислень й отримання конкретних цифрових даних щодо використання добрив як органічних, так і мінеральних, затрат праці, матеріально-грошових затрат, прибутку.

Висновки. Отож, розроблена економіко-математична модель задачі та її розв'язання на ПК дали відповідь на такі питання: яким повинен бути план виробництва овочів на перспективу, на яких площах вирощувати культури у відкритому ґрунті, в розрізі культурозмін закритого ґрунту, яка потреба в органічних і мінеральних добривах під кожен культуру, які затрати праці, вартість товарної продукції, прибуток.

Бібліографічний список

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку : інформ.-аналіт. зб. / за ред. П.Т. Саблука. – К. : Вид-во ІАЕ УААН, 2008. – Вип. 7. – 647 с.
2. Мессель-Веселяк В.Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В. Я. Мессель-Веселяк // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С.17.

3. Кучеренко Т. Ценовая ситуация на рынке овощей / Т. Кучеренко // Овощеводство. – 2012. – № 6. – С. 84–88.
4. Кучеренко Т. Отечественное овощеводство: возможности и реалии / Т. Кучеренко // Овощеводство. – 2013. – № 12(108). – С. 76–80.
5. Іваненко В. Ф. Моделювання показників ефективного виробництва овочів закритого ґрунту / В. Ф. Іваненко // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 35–40.

Іваницький І., Пасічник Т. Оптимізація розвитку овочівництва

Розглянуто питання організаційно-економічного обґрунтування виробництва овочів. Розкрито основні етапи економіко-математичного моделювання в плануванні розвитку овочівництва.

Ключові слова: овочі, овочівництво, продукція, продовольство, аграрний сектор.

Ivanitskyj I., Pasichnyk T. Optimization of horticulture

The questions of organizational and economic feasibility of production of vegetables was considered. The basic stages of economic and mathematical modeling in the planning of horticulture were selected.

Key words: fruits, vegetables, produce, food, agricultural sector.

Іваницький І., Пасечник Т. Оптимізація розвитку овощеводства

Рассматриваются вопросы организационно-экономического обоснования производства овощей. Раскрыты основные этапы экономико-математического моделирования при планировании развития овощеводства.

Ключевые слова: овощи, овощеводство, продукция, продовольствие, аграрный сектор.

УДК635.635.61

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ВИРОБНИЦТВА ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Л. Леценко, аспірант

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем аграрної економіки є підвищення ефективності виробництва овочів. Для її вирішення необхідно вибрати якомога раціональніший спосіб нівелювання протиріччя між потребами виробництва і нестачею ресурсів для їх задоволення. При цьому увагу належить приділяти як способу виробництва, так і збуту продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що, на думку В. Андрійчука [1], А. Гордійчука [2], М. Карамана [3] та інших учених-економістів, основними критеріями прибутковості виробництва овочів виступають виробництво

1. Кучеренко Т. Ценовая ситуация на рынке овощей / Т. Кучеренко // Овощеводство. – 2012. – № 6. – С. 84–88.
2. Кучеренко Т. Отечественное овощеводство: возможности и реалии / Т. Кучеренко // Овощеводство. – 2013. – № 12(108). – С. 76–80.
3. Іваненко В. Ф. Моделювання показників ефективного виробництва овочів закритого ґрунту / В. Ф. Іваненко // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 35–40.

Іваницький І., Пасічник Т. Оптимізація розвитку овочівництва

Розглянуто питання організаційно-економічного обґрунтування виробництва овочів. Розкрито основні етапи економіко-математичного моделювання в плануванні розвитку овочівництва.

Ключові слова: овочі, овочівництво, продукція, продовольство, аграрний сектор.

Ivanitskyj I., Pasichnyk T. Optimization of horticulture

The questions of organizational and economic feasibility of production of vegetables was considered. The basic stages of economic and mathematical modeling in the planning of horticulture were selected.

Key words: fruits, vegetables, produce, food, agricultural sector.

Іваницький І., Пасечник Т. Оптимізація розвитку овочеводства

Рассматриваются вопросы организационно-экономического обоснования производства овощей. Раскрыты основные этапы экономико-математического моделирования при планировании развития овощеводства.

Ключевые слова: овощи, овощеводство, продукция, продовольствие, аграрный сектор.

УДК635.635.61

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ВИРОБНИЦТВА ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Л. Лещенко, аспірант

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем аграрної економіки є підвищення ефективності виробництва овочів. Для її вирішення необхідно вибрати якомога раціональніший спосіб нівелювання протиріччя між потребами виробництва і нестачею ресурсів для їх задоволення. При цьому увагу належить приділяти як способу виробництва, так і збуту продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що, на думку В. Андрійчука [1], А. Гордійчука [2], М. Карамана [3] та інших учених-економістів, основними критеріями прибутковості виробництва овочів виступають виробництво

споживчих вартостей на душу населення, середньорічного працівника, обсяг валової продукції, а також валового доходу овочевих підприємств.

Постановка завдання. Нашим завданням було вивчення показників рівня прибутковості виробництва овочів у сільськогосподарських підприємствах Харківської області, аналіз впливу різних чинників на них, а також визначення основних напрямів її підвищення.

Виклад основного матеріалу. У багатьох зарубіжних країнах виробництву овочів приділяють значну увагу, що дає змогу мати високе душеве забезпечення населення цим цінним видом продукції. Так, у Китаї на душу населення припадає понад 650 кг овочів, в Туреччині – більше ніж 360, у Голландії – понад 265 кг. Україна належить до провідних світових виробників овочів закритого ґрунту. За 1995–2014 рр. виробництво овочів у нас становило в середньому 9012,12 тис. т на рік. Основними регіонами – виробниками овочів є Вінницька, Дніпропетровська, Київська, Харківська, Херсонська області. Найбільшими виробниками цієї продукції у Харківській області є Харківський, Зміївський, Чугуївський, Красноградський, Золочівський і Дергачівський райони. Виробництво овочів закритого ґрунту у територіальному розрізі переважно зосереджено навколо м. Харкова. Виробництво овочів за категоріями господарств Харківської області показано в табл. 1.

Таблиця 1

Виробництво овочів за категоріями господарств у Харківській області, тис. ц*

Рік	Усі категорії господарств		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
	тис. ц	до 2010 р., %	тис. ц	до 2010 р., %	тис. ц	до 2010 р., %
2010	4644,40	100,0	201,7	100,0	4442,7	100,0
2011	7026,10	151,3	308,7	153,0	6717,4	151,2
2012	6984,20	150,4	354,3	175,7	6629,9	149,2
2013	7077,20	152,4	409,8	203,2	6667,4	150,1
2014	6658,00	143,4	388,8	192,8	6269,2	141,1

*За [5; 6].

Найбільшу питому вагу в структурі виробництва овочевих культур у Харківській області за 2010–2014 рр. склали господарства населення, частка яких у середньому сягає 94 %.

У 2014 р. порівняно з 2013 р. виробництво овочів трохи зменшилося. Це відбулося через згортання їх виробництва як у сільськогосподарських підприємствах, так і у господарствах населення внаслідок певних економічних і політичних процесів на сході України. Господарства усіх категорій зібрали 6658 тис. ц овочів, що на 419,2 тис.ц (або 5,92 %) менше, ніж у попередньому році. При цьому сільськогосподарські підприємства у 2014 р. зібрали 5,84 % всього врожаю овочів – 388,8 тис.ц (на 5,12 % менше, ніж у попередньому році і майже удвічі більше, ніж від 2010 р., а господарства населення – 6269,2 тис.ц (на 5,97 % менше).

На теперішній час у Харківській області працюють чотири сільськогосподарські підприємства, які займаються виробництвом овочів закритого ґрунту (ПАТ ТМ «Зміївська овочева фабрика», ТОВ «Красноградська овочева фабрика», ЗАТ «Тепличний» та ПАТ «Альянс»), а також приватні господарства. Основними культурами є огірки і помідори.

Найбільші обсяги виробництва овочів відкритого ґрунту в Харківській області мають Красноградський та Чугуївський райони. Сільськогосподарські підприємства цих районів у 2014 р. забезпечували 45,85 % та 36,87 % валового збору овочевої продукції області відповідно. Структуру виробництва овочів у Харківській області за 2010–2014 рр. показано в табл. 2.

Таблиця 2

Структура виробництва овочів у Харківській області, тис.ц*

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. до 2010 р., %
Усі категорії господарств, в т. ч.:	4644,40	7026,10	6984,20	7077,20	6658,00	143,36
підприємства, що виробляють овочі закритого ґрунту	131,05	144,07	149,09	139,74	139,94	106,78
підприємства, що виробляють овочі відкритого ґрунту	70,68	164,54	205,25	270,06	248,88	352,12

*За [5; 6].

Встановлено, що за 2010–2014 рр. виробництво овочів закритого та відкритого ґрунту у Харківській області мало позитивну динаміку, що свідчить про стабільний стан розвитку галузі за досліджуваний період. Окрім того, рівень рентабельності з 2012 р. також зростав, що дає підстави для висновку про прибутковість галузі (табл. 3). Зокрема, валовий збір овочів у 2014 р. проти 2010 р. зріс на 92,75 %, урожайність – на 33,7 %, прибуток – на 9150,70 тис. гривень.

Ефективність виробництва продукції в закритому ґрунті значною мірою визначається типами культивацийних споруд і способами їх обігріву [4].

Високої ефективності виробництва овочів у відкритому ґрунті досягають від впровадження інтенсивних технологій, які передбачають механізацію всіх технологічних процесів (обробітку ґрунту, посіву, збирання та післязбиральної обробки продукції, проведення всього комплексу заходів щодо захисту рослин від шкідників і хвороб, боротьби з бур'янами), використання високоякісного насіння, сортів і гібридів овочевих культур, придатних для механізованого збирання.

Таблиця 3

Прибутковість виробництва овочевої продукції сільськогосподарськими підприємствами Харківської області у 2010 – 2014 роках*

Показник	Рік					2014 р. до 2010 р., %
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	
Валовий збір, тис. ц	201,72	308,61	354,34	409,80	388,82	192,75
Зібрана площа, га	622,60	680,37	812,47	664,61	832,43	133,70
Урожайність, ц/га	324,00	453,59	436,13	616,60	467,09	144,16
Повна собівартість, тис. грн	108843,4	150513,40	172021,5	196744,10	148626,9	136,55
Ціна реалізації 1 ц, грн	681,65	713,48	552,50	502,20	817,70	119,96
Виручка від реалізації, тис. грн	103671,4	141528,80	195772,8	205801,56	152605,6	147,20
Прибуток, тис. грн	5172,00	8984,60	3751,35	057,46	978,70	76,93
на 1 га площі, тис. грн	-8,31	-13,21	29,23	13,63	4,78	-57,54
Рівень рентабельності, %	-4,75	-5,97	13,81	4,60	2,68	-

*За [5; 6].

Висновки. Для підвищення прибутковості овочівництва насамперед необхідно дотримуватися таких рекомендацій: використовувати високопродуктивні сорти і гібриди овочевих культур; вносити органічні і мінеральні добрива відповідно до норм і термінів; використовувати хімічні і біологічні засоби захисту рослин від шкідників і хвороб; зрошувати землі, зайняті під овочами.

Бібліографічний список

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2004. – 624 с.
2. Гордійчук А. І. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств / А. І. Гордійчук // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2007. – Вип. 110, ч. 2. – С. 242–246.
3. Караман М. М. Экономическая эффективность производства сельскохозяйственной продукции в сельскохозяйственных предприятиях АР Крым / М. М. Караман. – Симферополь : Феникс, 2009. – 109 с.
4. Экономика отраслей АПК / под ред. И.А. Минакова. – М. : Колос, 2004. – 463 с.

5. <http://ukrstat.gov.ua>.
6. <http://kh.ukrstat.gov.ua>.

Лешенко Л. Напрями підвищення прибутковості виробництва овочевої продукції у сільськогосподарських підприємствах

Розглянуто стан розвитку виробництва овочів у сільськогосподарських підприємствах Харківської області. Проведений аналіз структури виробництва овочевої продукції. Виявлено збільшення рівня рентабельності, що свідчить про прибутковість галузі в регіоні. Запропоновані основні напрями підвищення прибутковості виробництва овочевої продукції.

Ключові слова: виробництво овочевої продукції, прибутковість, підприємство, урожайність, рентабельність.

Leshchenko L. Directions improve profitability vegetable production by agricultural enterprises

It was considered the state of development of vegetable production in the agricultural enterprises of the Kharkiv region. It analyzed of the structure of vegetable production. It was revealed in profitability, indicating that the profitability of the industry in the region. It was offered the main directions of improving profitability of vegetable production.

Key words: production of vegetable, profitability, enterprise, productivity, profitability.

Лешенко Л. Направления повышения прибыльности производства овощей сельскохозяйственными предприятиями

Рассмотрено состояние развития производства овощей в сельскохозяйственных предприятиях Харьковской области. Проведен анализ структуры производства овощной продукции. Вывявлено увеличение уровня рентабельности, а следовательно и прибыльности отрасли в данном регионе. Предложены основные направления повышения доходности производства овощной продукции.

Ключевые слова: производство овощной продукции, прибыльность, предприятие, урожайность, рентабельность.

УДК 332.3 (477,42)

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ
В ТУРИСТИЧНІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ РЕГІОНУ**

*П. Колодій, к. е. н., Ю. Дума, здобувач, З. Кок, здобувач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Дотримання соціальних стандартів на сільських територіях напряму пов'язане з економічним та екологічним розвитком краю і потребує попередніх досліджень. Соціальні ситуації в теперішніх поселеннях, де еко-

1. <http://ukrstat.gov.ua>.
2. <http://kh.ukrstat.gov.ua>.

Лещенко Л. Напрями підвищення прибутковості виробництва овочевої продукції у сільськогосподарських підприємствах

Розглянуто стан розвитку виробництва овочів у сільськогосподарських підприємствах Харківської області. Проведений аналіз структури виробництва овочевої продукції. Виявлено збільшення рівня рентабельності, що свідчить про прибутковість галузі в регіоні. Запропоновані основні напрями підвищення прибутковості виробництва овочевої продукції.

Ключові слова: виробництво овочевої продукції, прибутковість, підприємство, урожайність, рентабельність.

Leshchenko L. Directions improve profitability vegetable production by agricultural enterprises

It was considered the state of development of vegetable production in the agricultural enterprises of the Kharkiv region. It analyzed of the structure of vegetable production. It was revealed in profitability, indicating that the profitability of the industry in the region. It was offered the main directions of improving profitability of vegetable production.

Key words: production of vegetable, profitability, enterprise, productivity, profitability.

Лещенко Л. Направления повышения прибыльности производства овощей сельскохозяйственными предприятиями

Рассмотрено состояние развития производства овощей в сельскохозяйственных предприятиях Харьковской области. Проведен анализ структуры производства овощной продукции. Вывявлено увеличение уровня рентабельности, а следовательно и прибыльности отрасли в данном регионе. Предложены основные направления повышения доходности производства овощной продукции.

Ключевые слова: производство овощной продукции, прибыльность, предприятие, урожайность, рентабельность.

УДК 332.3 (477,42)

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ
В ТУРИСТИЧНІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ РЕГІОНУ**

*П. Колодій, к. е. н., Ю. Дума, здобувач, З. Кок, здобувач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Дотримання соціальних стандартів на сільських територіях напряму пов'язане з економічним та екологічним розвитком краю і потребує попередніх досліджень. Соціальні ситуації в теперішніх поселеннях, де еко-

номічні перетворення мають неоднозначний, переважно суперечливий характер, вимагають об'єктивного і всебічного аудиту суспільного розвитку села в умовах функціонування різних форм власності на землю та всього природного потенціалу туристично привабливих територій [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми становлення сільського зеленого туризму в Україні висвітлені у публікаціях В. Васильєва, Ф. Прокопи, Є. Грущинського, Т. Криштоп, Г. Черевка, В. Липчука, Г. Іваницької, Т. Ткаченко, Г. Михайличенко, О. Грець, І. Прокопи, М. Товт, М. Рутинського, Ю. Зінько, Т. Лужанської, М. Костриці та ін. Проте дослідники не дійшли згоди щодо визначення понять «сільський зелений туризм», «агротуризм», та й законодавчо вони не закріплені [7].

Постановка завдання. Ми поставили завдання з'ясувати особливості розвитку сільського зеленого туризму в туристичній інфраструктурі Волинської області.

Виклад основного матеріалу. У Волинській області, яка є аграрним регіоном, донедавна сільське населення переважало міське. Поступово ситуація змінюється: міграційні процеси йдуть на користь міста і становлять 8,7 %. Міграція охоплює зазвичай освічену й конкурентоспроможну частину селян, а отже, погіршується забезпеченість агроформувань працівниками і спеціалістами [8]. І це цілком зрозуміло, адже традиційне сільське господарство, яке було і надалі залишається єдиним видом господарської діяльності в сільських районах області, в сучасній економічній ситуації опинилося в не вигідному становищі, чим спровокувало відтік працездатного населення сільського та лісогосподарського виробництва (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності в динаміці у Волинській області (у віці 15–70 років), тис. осіб

Вид діяльності	Рік			
	2010	2011	2012	2013
Всього зайнято	429,9	430,2	433,9	438,6
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	138,1	123,2	118,6	111,2
Рибальство, рибництво	-	0,4	0,4	0,4
Промисловість	53,4	53,9	56,4	60,4
Будівництво	12,3	14,8	16,6	15,5
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	82,8	89,9	92,0	96,8
Діяльність транспорту та зв'язку	21,6	21,7	22,1	19,9
Інші види економічної діяльності	121,7	126,3	127,8	134,7

Аграрна реформа відкрила шлях до оренди сільськогосподарських земель, однак умови останньої переважно не влаштовують орендодавців. Через відсутність конкуренції за оренду земельних ділянок селяни погоджуються на низькі орендні ставки, які пропонують агроформування [4].

Склалася парадоксальна ситуація: за останні вісім років земельні площі в особистих селянських господарствах зросли в 1,7 раза, а у великотоварних аграрних підприємствах за цей час зменшилися удвічі [5]. При цьому ефективність використання земель у новостворених агроформуваннях зростає, а в селянських падає. Понадчверть ріллі, а це понад 178 тис. га, числиться за селянськими господарствами, тобто за господарствами населення. Останніми роками переважними користувачами сільськогосподарських угідь є особисті селянські господарства. На початок 2013 р. вони використовували 591,4 тис. га угідь (56,2 % загальної площі).

Майже 63 % агроформувань обробляли менше ніж 500 га землі, але їх частка в загальній площі сільгоспугідь становила лише 15,6 %. У цій групі спостерігався ріст кількості підприємств (на 4,8 %) за скорочення середнього розміру земельних ділянок на 11,7 % (з 171 до 151 га). Третина має від 500 до 2000 га і в їх користуванні перебуває близько половини земельних площ. Кількість таких господарств зменшилася на 19,5 % за незначної зміни розміру земельних ділянок (з 1004 до 996 га). Тільки 27 господарств (7,1 % загальної кількості) використовує понад 2000 га. Їх стало більше на 4 одиниці, а середній розмір земель зменшився з 3143 до 2970 га.

На початок 2013 р. в області зареєстровано 867 фермерських господарств, що на 28 одиниць (3,3 %) більше, ніж у 2012 році. Фермерство як форма господарювання на селі розвивається найбільш динамічно. Площа сільгоспугідь у цієї категорії виробників з 2009 р. зросла в 3,3 раза, в тому числі за 2012 рік на 19,5 %, і становила 37,7 тис. га. У 2011–2013 рр. щорічно утворювалося понад 70 нових господарств і цей показник в 3,3–4,9 раза перевищував кількість ліквідованих.

Селянські господарства реалізували сільськогосподарську продукцію на суму 402,1 млн грн, що на 27,9 % більше, ніж у 2013 році. У розрахунку на одне особисте селянське господарство це становить 2,4 тис. грн проти 1,9 тис. грн у 2012 році. Практично сільська сім'я мала місячний дохід від особистого двору 200 гривень.

Аналіз показує, що джерелом доходу селян переважно була оплата праці. У 2013 р. надходження від продажу сільськогосподарської продукції у селах склали 38 %, пенсії і різні державні допомоги – 35 %, то у 2012 р. – відповідно 13 % і 39 %.

У теперішній час почали деякою мірою створюватися передумови для відродження порушеного в попередні десятиріччя сільського способу життя, становлення приватного господаря, формування на селі багатокладності. Однак через велику сукупність об'єктивних і суб'єктивних причин та обставин аграрні й земельні перетворення не зумовили підвищення ефективності аграрного виробництва, використання його земельно-ресурсного потенціалу, нарощування обсягів сільськогосподарської продукції [3; 4].

Невисокою є зайнятість сільського населення, чимало непрацевдатних і некваліфікованих жителів села працюють лише на присадибних ділянках або земельних частках, отриманих від розпаювання розформованих агроформувань, ведуть власне дрібнотоварне виробництво або взагалі виїжджають на заробітки за межі держави. Із порівняльної таблиці доходів селян Волині видно, що заробітна плата в сільському господарстві нині є найнижчою порівняно з іншими галузями економіки [10]. В умовах підняття соціально-економічних стандартів сільських територій

демографічний чинник має бути визначальним, оскільки демографічні наслідки позначаються на всіх сферах сільського життя [2].

В європейських країнах із розвинутою економікою сільських територій 40–60 % сільських родин отримує понад половину доходів поза сільськогосподарською діяльністю. Альтернативні види діяльності на селі дають змогу поліпшити економічне становище сільського населення [1].

За своїми кліматичними умовами, характером ландшафту, значними водними і лісовими рекреаційними ресурсами, наявністю в сільській місцевості пам'яток історико-культурного характеру Волинь є привабливим регіоном для лікування, відпочинку й туризму, зокрема сільського зеленого. Сільський зелений туризм – один із видів підприємництва на селі. Але у Волинській області він ще не став пріоритетним видом економічної діяльності, бо не є систематичним і масовим.

Крім природно-ресурсного потенціалу, Волинь багата на туристичну інфраструктуру. Туристичні рекреаційні об'єкти, які за існуючою методикою поділені на три категорії важливості, відображені в табл. 2.

Таблиця 2

Кількість і характеристика історико-культурних об'єктів Волинської області за критеріями рекреаційної вагомості

Категорія важливості	Пам'ятка					Всього
	архітектури	історії	мистецтва	природи	археології	
I	68	5	-	-	7	80
II	33	8	-	-	1	42
III	14	5	3	3	1	26

До першої категорії належать об'єкти особливо цінні, до другої – об'єкти, що мають значення для туристів, всі інші віднесені до третьої – категорії. На території області створено 90 зон тривалого відпочинку загальною площею 259,4 га.

Рекреаційна діяльність у своїй основі передбачає взаємозв'язок людини і природи. Водночас не можна казати про спеціалізацію певного регіону на рекреаційній діяльності без наявності інших чинників, а особливо таких, як попит на туристичні послуги та якість цих послуг. Найбагатшою на рекреаційні ресурси це лісо-озерна рекреаційна система Шацького національного природного парку [10].

Розвиток інфраструктури сільського туризму не потребує таких фізичних витрат, як в інших галузях. Він є особливо важливим, оскільки уможливило створення додаткових робочих місць, особливо для селян молодого віку (табл. 3).

На Волині розвиваються й інші сільські території, багаті на природну рекреацію. Зокрема у Ківерцівському районі є 20 агроосель, в кожній з них нині можуть перебувати 3–5 туристів, вартість послуг у 2010 р. становила до 50 грн за добу (проживання і харчування). На берегах озера Світязь в тому самому році вартість проживання однієї особи становила 50 гривень без харчування. Започатковано розвиток сільського зеленого туризму на територіях Горохівського, Рожищанського районів [6].

Таблиця 3

Зайнятість молоді віком 15–34 роки, яка проживає в селах Волинської області

Район	Кількість найманих працівників			
	всього осіб	до загал. кількості працівників, %	жінки	
			осіб	до загал. кількості працівників, %
Володимир-Волинський		28,5	585	27,1
Горохівський	2295	25,6	1394	26,8
Іваничівський	1114	24,7	611	23,9
Камінь-Каширський	2802	34,5	1989	37,4
Ківерцівський	2824	29,9	1713	30,2
Ковельський	1966	26,0	1148	26,4
Локачинський	1063	33,7	626	31,9
Луцький	6993	42,9	3618	42,4
Любешівський	1656	33,7	1183	38,0
Любомльський	2397	35,3	1501	36,4
Маневицький	2673	32,2	1656	33,6
Ратнівський	2346	31,3	1563	35,6
Рожищенський	1540	25,4	1130	29,4
Старовижівський	768	21,3	535	23,7
Турійський	1139	24,3	671	25,7
Шацький	753	29,2	538	32,6

Детальний аналіз зайнятості молоді за табл. 3 показав, де найвищий природно-ресурсний потенціал, там більше незайнятої молоді у виробництві. Тут сільський туристичний бізнес є найпріоритетнішим «ремеслом», яке за обмежених вкладень в його розвиток дає змогу отримати швидкі прибутки. Завдяки такому чималому туристичному рекреаційному потенціалу обласні державні органи управління розглядають сільський зелений туризм як дієвий чинник впливу на вирішення економічних проблем сільських територій. Розвиток малого і середнього бізнесу у галузі сільського зеленого туризму робить значний внесок в економіку сільських громад, а за наявних природно-рекреаційних ресурсів у змозі в разі збільшити економічну віддачу [3].

Сільська туристична галузь позитивно впливає на відродження, збереження і розвиток місцевих народних промислів, сприяє розширенню можливостей реалізації продукції особистого селянського господарства. Під цей розвиток розроблена програма «Національні програми розвитку агропромислового виробництва і відродження села». Сучасний стан розвитку туристичної галузі взагалі, як і зеленого туризму зокрема, у прикордонній Волинській області дає змогу окреслити стратегічні орієнтири в рамках євро регіону «Буг», тому обласна виконавча влада очікує позитивних соціально-економічних результатів від цієї міжнародної програми, а також посилення туристської активності [9].

Започаткування прибуткового бізнесу в галузі сільського зеленого туризму – це вихід селян зі скрути, згортання безробіття, зростання доходів сільських родин. Але для цього в сільській місцевості мають бути присутні: краєвиди для відпочинку; цікава природа; туристична інфраструктура [6; 7]. Чим селянин забезпечить більше можливостей для доброякісного відпочинку, чим кращою буде пропозиція, тим фінансова вигода стане вищою.

Висновки. Стрімке обмеження доступності сільського населення до якісної освіти та медичного обслуговування, послаблення позицій закладів культури у проведенні вільного часу сільської молоді, технологічно-виробнича відсталість в індивідуальному сільськогосподарському виробництві та згортання виїзного обслуговування на селі призводять до вимирання сільських поселень. З огляду на це регіональній владі потрібно активно створювати робочі місця, адже існуюча привабливість сільського способу життя не буде аргументом щодо подальшого проживання селян та їх сімей на цих територіях без належних на то економічних дивідендів. Лише активними діями регіональних і територіальних органів влади із розвитку інфраструктури та сприяння розвитку сільського зеленого туризму можна подолати негативні тенденції в сільських поселеннях та вирішити проблему різких, а часом разючих відмінностей у рівнях життя міського та сільського населення в Україні. Активний розвиток сільського зеленого туризму за всіх за і проти дає потенціал домогосподарству стати активним учасником економічних процесів, тобто бізнесу. Це сприятиме не лише добробуту окремих суб'єктів економічної діяльності, а й забезпечить збереження трудових ресурсів для сільських територій.

Бібліографічний список

1. Земельні відносини в Україні. Організаційно-правовий механізм : збірник основних актів законодавства / за ред. А. С. Даниленка. – К. : К.І.С., 2001. – 128 с.
2. Касяненко М. І. Українські традиції відродять ... туристи. Досвід поширення сільського зеленого туризму в регіонах Криму / М. І. Касяненко // День. – 2005. – 16 лист.
3. Квасній О. О. Зваби і принади зеленого туризму / О. О. Квасній // Вечірній Київ. – 2004. – 25 трав.
4. Кравченко Н.І. Роль сільського зеленого туризму в розвитку проблемних регіонів Полісся / Н. І. Кравченко. – Ніжин, 2007. – 250 с.
5. Макарова Н. С. Економіка природокористування : навч. посіб. / Макарова Н. С., Гармідер Л. Д., Михальчук Л. В. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 320 с.
6. Охріменко О. С. При правильному підході зелений туризм зробить українське село центром Всесвіту: Усе частіше у ЗМІ ми чуємо про зелений туризм, прояви якого вже мають місце в окремих регіонах України / О. С. Охріменко // Страхова справа. – 2005. – № 3. – С. 16–19.
7. Приходько Г. П. Найкращий відпочинок під знаком трьох соняшників / Г. П. Приходько // Київ : Правда. – 2003. – 28 серп.
8. Рутинський М. Н. Зелений туризм / М. Н. Рутинський, О. В. Зінько. – К. : Знання, 2006. – 271 с.
9. Сніцарук О. Зелений сільський туризм в Україні – нове віяння «відпочинкової» моди. Чи стане він легальним в Україні / О. Сніцарук // Політика і культура. – 2001. – № 19. – С. 40–41.
10. Черчик Л. М. Географія /Л. М. Черчик. – К., 2009. – 81 с.

Колодій П., Дума Ю., Кок З. Особливості розвитку сільського зеленого туризму в туристичній інфраструктурі регіону

Соціальний стан у теперішніх сільських поселеннях вимагає об'єктивного і всебічного аудиту процесів і явищ суспільного розвитку села в умовах функціонування різних форм власності на землю та за наявного природного потенціалу туристично привабливих територій. За наявних рекреаційних ресурсів рекомендовано розвиток сільського зеленого туризму як джерела додаткового прибутку на селі в ринкових умовах.

Ключові слова: сільський зелений туризм, туристична інфраструктура, сільське господарство, рекреаційна діяльність.

Kolodiy P., Duma Yu., Kok Z. Peculiarities of development Rural Tourism in the tourism infrastructure in the region

Social situation in the present settlements requires objective and comprehensive audit of processes and phenomena of social development of rural areas, in condition of the various forms of land ownership and existing natural potential of tourist attractive areas. Therefore, rural green development provides additional ways to profit in the countryside in market conditions.

Key words: rural green tourism, tourist infrastructure, agricultural, recreational activities.

Колодій П., Дума Ю., Кок З. Особенности развития сельского зеленого туризма в туристической инфраструктуре региона

Социальное состояние современных сельских поселений требует объективного и всестороннего аудита процессов и явлений общественного развития села в условиях функционирования разных форм собственности на землю, а также наличия природного потенциала туристически привлекательных территорий. При наличии рекреационных ресурсов целесообразно развитие сельского зеленого туризма как источника дополнительной прибыли на селе в рыночных условиях.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, туристическая инфраструктура, сельское хозяйство, рекреационная деятельность.

УДК 334.72

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

О. Корчинська, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. У багатьох розвинених країнах світу невід'ємною складовою програми комплексного соціально-економічного розвитку села є сприяння сільському зеленому туризму [1, с. 81].

Колодій П., Дума Ю., Кок З. Особливості розвитку сільського зеленого туризму в туристичній інфраструктурі регіону

Соціальний стан у теперішніх сільських поселеннях вимагає об'єктивного і всебічного аудиту процесів і явищ суспільного розвитку села в умовах функціонування різних форм власності на землю та за наявного природного потенціалу туристично привабливих територій. За наявних рекреаційних ресурсів рекомендовано розвиток сільського зеленого туризму як джерела додаткового прибутку на селі в ринкових умовах.

Ключові слова: сільський зелений туризм, туристична інфраструктура, сільське господарство, рекреаційна діяльність.

Kolodiy P., Duma Yu., Kok Z. Peculiarities of development Rural Tourism in the tourism infrastructure in the region

Social situation in the present settlements requires objective and comprehensive audit of processes and phenomena of social development of rural areas, in condition of the various forms of land ownership and existing natural potential of tourist attractive areas. Therefore, rural green development provides additional ways to profit in the countryside in market conditions.

Key words: rural green tourism, tourist infrastructure, agricultural, recreational activities.

Колодій П., Дума Ю., Кок З. Особенности развития сельского зеленого туризма в туристической инфраструктуре региона

Социальное состояние современных сельских поселений требует объективного и всестороннего аудита процессов и явлений общественного развития села в условиях функционирования разных форм собственности на землю, а также наличия природного потенциала туристически привлекательных территорий. При наличии рекреационных ресурсов целесообразно развитие сельского зеленого туризма как источника дополнительной прибыли на селе в рыночных условиях.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, туристическая инфраструктура, сельское хозяйство, рекреационная деятельность.

УДК 334.72

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

О. Корчинська, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. У багатьох розвинених країнах світу невід'ємною складовою програми комплексного соціально-економічного розвитку села є сприяння сільському зеленому туризму [1, с. 81].

Для активізації підприємництва, розвитку сільського зеленого туризму в Україні та перетворення його на вагомий економічний чинник підвищення доходів сільських домогосподарств необхідна тісна співпраця сільського населення, громадських організацій, органів державної влади й місцевого самоврядування. Із цією метою в державі необхідно створити сприятливе, прозоре та зрозуміле для сільського населення нормативно-правове поле, а також механізми контролю за виконанням чинних законів, які регулюють підприємницьку діяльність на селі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму та особливості його становлення в системі аграрної економіки є в полі зору багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Варто відзначити напрацювання вітчизняних науковців, які досліджують особливості розвитку туристичної галузі в Україні, зокрема таких, як Н. Гоцуєнко, І. Гальцова, І. Філіпенко, В. Биркович, М. Долішній, М. Рутинський, Л. Забуранна, Т. Ткаченко, Л. Шульгіна, Г. Михайліченко, Ю. Зінько, С. Кравцов, Ю. Грицку-Андрієш, М. Костриця, Т. Осадча, О. Дудзяк, А. Кулік, Х. Рихлицька та ін. Водночас є ще чимало малодосліджених теоретичних, методологічних і методичних проблем, які потребують поглибленого вивчення.

Постановка завдання. Ми поставили завдання вивчити вплив інституційних чинників на розвиток підприємництва у сфері сільського зеленого туризму і визначити його місце в структурі національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Сільський зелений туризм є важливим чинником стабільного та динамічного збільшення надходжень до бюджету, активізації розвитку інших галузей та сфер економічної діяльності (зв'язок, транспорт, торгівля, народні ремесла, сільське господарство тощо) [2, с. 76].

З позицій теорії сільського розвитку важливим є належний рівень інституційного забезпечення для організації туристичної діяльності в усіх її проявах, зокрема у сфері сільського зеленого туризму.

Розвиток сільського зеленого туризму відбувається внаслідок активізації підприємництва у двох напрямках: на основі розширення виробничої функції особистих селянських господарств і на основі створення агроосель (в їх різних організаційно-правових формах).

Активізація підприємницької ініціативи як чинник розвитку сільського зеленого туризму на перспективу за кожним із напрямів вимагає застосування різних механізмів, методів та інструментів, що впливають зі стану інституціонального забезпечення цього процесу. Без інституціональної підтримки успішність підприємництва у сфері сільського зеленого туризму забезпечити неможливо.

Інституційне середовище функціонування сільського зеленого туризму в Україні перебуває на стадії формування, тому потребує уточнень і пропозицій задля запровадження ефективних важелів впливу. Питання розвитку туризму, у тому числі сільського зеленого, належать до компетенції Державного агентства України з туризму та курортів, яке є центральним органом виконавчої влади і діяльність якого спрямовує й координує Кабінет Міністрів України через міністра інфраструктури. Органами управління в галузі туризму є також обласні та районні державні адміністрації, виконавчі органи місцевих рад. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про

місцеві державні адміністрації», ст. 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» районні, обласні держадміністрації забезпечують розвиток туризму на відповідних територіях [3; 4].

На думку В. Квартальникова, державна туристична політика є складовою частиною загальної політики держави і є діяльністю держави з розвитку туристичної індустрії та суб'єктів туристичного ринку, вдосконалення форм туристичного обслуговування громадян і зміцнення на їх основі свого економічного, політичного й соціального потенціалу [5, с. 68].

Державне регулювання сфери сільського туризму реалізується за допомогою економічного, правового та адміністративного впливу через: законодавчі та нормативні акти; державні та міждержавні стандарти; ліцензування окремих видів діяльності; державні норми та нормативи, орієнтовані на світовий ринок; державні програми та плани; фінансово-податкове, грошово-кредитне, тарифне регулювання; інвестиційну, антимонопольну, соціальну, екологічну політику [6, с. 63].

Державне регулювання сільського зеленого туризму – це цілеспрямований вплив з боку держави та її органів, яким державою делеговані відповідні повноваження щодо формування і підтримки туристсько-рекреаційного середовища, регулювання обсягів і напрямів туристичних потоків, створення туристичної інфраструктури, охорони рекреаційних ресурсів і заповідних територій, організації відпочинку та вільного часу населення країни, підготовки кадрів для рекреаційно-туристичних комплексів. Тобто це складний процес, що охоплює процедуру розробки державної політики регулювання розвитку сільського туризму, обґрунтування її мети, основних завдань, напрямів, вибору інструментів і методів її здійснення [7, с. 93]. Зазначимо, що під час дослідження інституційного середовища сільського зеленого туризму ми зіштовхнулися з парадоксальною ситуацією: з початку 2015 р. не існує жодного документа, в якому було б прописано коротко- та довгострокові перспективи розвитку туристичної галузі України загалом, а отже, і сільського зеленого туризму.

На сьогодні невизначеною залишається сутність поняття «сільський зелений туризм», що породжує різне його тлумачення, оскільки досі ще не прийнято закону, який би регулював його. Не визначено також статус суб'єктів цього виду підприємницької діяльності, система оподаткування діяльності з надання послуг сільського туризму є нечіткою, а стандартизація таких послуг базується на загальних вимогах. Такий стан нормативно-правової бази об'єктивно стримує його розвиток, тому Верховній Раді України на найвищому законодавчому рівні необхідно прийняти спеціальний нормативний акт, що регулював би сферу сільського зеленого туризму.

Вважаємо, щоза участю Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, дорадчої служби та експертів у цій сфері має бути розроблений на підґрунті доопрацювання згаданих законопроектів та представлений на прийняття Верховною Радою України Закон України «Про сільський зелений туризм», який повинен:

- регулювати розвиток сільського зеленого туризму загалом і всіх його різновидів;

- у визначенні термінів і понять на підставі характерних відмінностей розмежувати різновиди (складові частини) сільського зеленого туризму;
- відмежувати діяльність у сфері сільського зеленого туризму від товарного агропромислового виробництва на селі;
- визначити суб'єкти туристичної діяльності у сфері сільського туризму, їх права та обов'язки, організаційні засади їхньої діяльності, умови безпеки, систему професійної підготовки кадрів та контролю за дотриманням прав споживачів туристичних послуг.

Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року була затверджена Кабміном 03.02.2010 р., а вже 02.09.2010 р. це розпорядження втратило чинність. На основі цього можна дійти висновку, що сільський зелений туризм в Україні перебуває на стадії дослідження та наукового обґрунтування [10].

Кабінет Міністрів України 01.08.2013 р. видав розпорядження «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року» [8]. Практичного застосування воно так і не отримало, оскільки 05.03.2014 р. постановою Кабінету Міністрів України було скасовано це рішення [9]. Що ж до програм розвитку сільських територій, які є осередком розташування агроосель, то й тут немає жодної, яка б гарантувала будь-які покращання та перспективи для сільських жителів.

Попри це однією зі стратегічних цілей, пріоритетних напрямів та завдань державної регіональної політики є стимулювання зайнятості населення в сільській місцевості поза сферою сільськогосподарського виробництва, включаючи розвиток аграрного бізнесу, сільського зеленого туризму, народних ремесел і промислів, підприємств сфери послуг, збору та переробки дикорослих ягід і грибів, лікарської сировини тощо [11]. Тобто можна стверджувати, що сільський зелений туризм на загальнодержавному рівні визнається перспективним видом підприємницької діяльності та ефективним механізмом подолання безробіття й бідності на селі, а інституційне забезпечення його розвитку є в полі зору органів державної влади.

Інституційне середовище може стати досконалішим, а отже, й ефективнішим за своїм впливом, якщо його доповнюють і конкретизують дії та рішення органів місцевої влади і самоврядування. Це твердження є актуальним для сфери сільського зеленого туризму, напрями розвитку якого завжди є локалізованими та визначаються саме мірою участі в цьому процесі з боку місцевої влади та самих сільських громад.

Бібліографічний список

1. Ярковий А. О. Шляхи та перспективи розвитку сільського туризму в Україні / А. О. Ярковий, В. Г. Вдович // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 163, ч. 1. – С. 81–85.
2. Продіус О. І. Проблеми соціально-економічного розвитку сільських поселень та шляхи їх вирішення / О. І. Продіус // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – № 4(18). – С. 76–79.
3. Державна служба статистики України : офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. №280/97-ВР

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

5. Квартальнов В. А. Туризм: теория и практика : избр. тр. : в 5 т. / В. А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 1998. – Т. 3. – 384 с.

6. Теличкань І. І. Адміністративно-правове регулювання сільського зеленого туризму / І. І. Теличкань // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2009. – Вип. 71, ч. 2. – С. 61–70.

7. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління / В. Я. Малиновський. – К., 2005. – 240 с.

8. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 р. № 638-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-2013-%D1%80>.

9. Деякі питання оптимізації державних цільових програм і національних проектів, економії бюджетних коштів та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.03.2014 р. № 71. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jurconsult.net.ua/zakony-stran-sng/45516.html>.

10. Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.02.2010 р. № 121-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/121-2010-%D1%80>.

11. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 6.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

Корчинська О. Формування інституційних чинників розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму

Досліджено особливості формування інституційного середовища, в якому функціонують агрооселі. Визначено першочергові заходи, які необхідно вжити для вдосконалення інституційних умов провадження підприємництва у сфері сільського зеленого туризму. Наведено характеристику чинників інституційного поля розвитку діяльності агроосель. Виявлено перспективні напрями розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму. Охарактеризовано роль держави й органів місцевого самоврядування, які повинні забезпечити належні умови активізації підприємництва.

Ключові слова: сільський зелений туризм, підприємництво, агрооселя, коридор розвитку, інституційні чинники.

Korchynska O. Formation of institutional factors entrepreneurship development in the sphere of rural green tourism

The features of institutional environment, in which operate peasant-hosts. Determined priority measures should be introduced to improve the institutional conditions for entrepreneurship in the field of rural green tourism. The article presents a description of the factors of institutional development of peasant-hosts. Revealed promising areas of business development in the field of rural green tourism. Characterized the role of state and local governments to improve conditions of activation entrepreneurship.

Key words: rural green tourism, entrepreneurship, peasant-host, corridor of development, institutional factors.

Корчинска А. Формирование институциональных факторов развития предпринимательства в сфере сельского зеленого туризма

Исследованы особенности формирования институциональной среды, в которой функционируют агроусадьбы. Определены первоочередные меры, которые необходимо ввести для совершенствования институциональных условий реализации предпринимательства в сфере сельского зеленого туризма. Приведена характеристика факторов институционального характера развития деятельности агроусадьб. Выявлены перспективные направления развития предпринимательства в сфере сельского зеленого туризма. Дана характеристика роли государства и органов местного самоуправления, которые должны обеспечить надлежащие условия активизации предпринимательства.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, предпринимательство, агроусадьба, коридор развития, институциональные факторы.

УДК 338.48:379.845:332.122

**ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РОЗВИТОК АГРОТУРИЗМУ
У ЛЬВІВСЬКІЙ ТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ**

І. Дидів, здобувач*

Львівський національний аграрний університет

*Робота виконана під керівництвом д. е. н., професора В. Липчука

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій лежить у площині позааграрних напрямів підприємницької діяльності, серед яких важлива роль відводиться агротуризму. Левова частка агротуристичних господарств садіб в Україні сконцентрована в Західному регіоні, зокрема у двох його областях – Львівській та Івано-Франківській [6].

Аналіз останніх досліджень публікацій. Низький рівень ефективності ведення сільського господарства не дає змоги запропонувати у повному обсязі достатньо робочих місць для сільського населення, яке опинилося в складних соціально-економічних реаліях. Постало питання пошуку додаткових і стабільних видів доходу [4]. За таких умов, використовуючи весь свій потенціал, селяни швидко переорієнтувалися на новий вид підприємництва, а саме агротуризм, який допоміг забезпечити певну економічну стабільність села. Важливими передумовами для агротуристичної діяльності стали наявні трудові та земельні ресурси, вільний сільський житловий фонд, чисте сільське середовище, природні ресурси, багата історично-культурна спадщина [7]. Ведення агротуристичної діяльності пов'язане зі зростанням кількості агроосель та садіб, що приймають більший потік туристів, які вкладають кошти у розбудову сільської інфраструктури, поліпшуючи добробут

Key words: rural green tourism, entrepreneurship, peasant-host, corridor of development, institutional factors.

Корчинска А. Формирование институциональных факторов развития предпринимательства в сфере сельского зеленого туризма

Исследованы особенности формирования институциональной среды, в которой функционируют агроусадьбы. Определены первоочередные меры, которые необходимо ввести для совершенствования институциональных условий реализации предпринимательства в сфере сельского зеленого туризма. Приведена характеристика факторов институционального характера развития деятельности агроусадб. Выявлены перспективные направления развития предпринимательства в сфере сельского зеленого туризма. Дана характеристика роли государства и органов местного самоуправления, которые должны обеспечить надлежащие условия активизации предпринимательства.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, предпринимательство, агроусадьба, коридор развития, институциональные факторы.

УДК 338.48:379.845:332.122

**ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РОЗВИТОК АГРОТУРИЗМУ
У ЛЬВІВСЬКІЙ ТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ**

І. Дидів, здобувач*

Львівський національний аграрний університет

*Робота виконана під керівництвом д. е. н., професора В. Липчука

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій лежить у площині позааграрних напрямів підприємницької діяльності, серед яких важлива роль відводиться агротуризму. Левова частка агротуристичних господарств садіб в Україні сконцентрована в Західному регіоні, зокрема у двох його областях – Львівській та Івано-Франківській [6].

Аналіз останніх досліджень публікацій. Низький рівень ефективності ведення сільського господарства не дає змоги запропонувати у повному обсязі достатньо робочих місць для сільського населення, яке опинилося в складних соціально-економічних реаліях. Постало питання пошуку додаткових і стабільних видів доходу [4]. За таких умов, використовуючи весь свій потенціал, селяни швидко переорієнтувалися на новий вид підприємництва, а саме агротуризм, який допоміг забезпечити певну економічну стабільність села. Важливими передумовами для агротуристичної діяльності стали наявні трудові та земельні ресурси, вільний сільський житловий фонд, чисте сільське середовище, природні ресурси, багата історично-культурна спадщина [7]. Ведення агротуристичної діяльності пов'язане зі зростанням кількості агроосель та садіб, що приймають більший потік туристів, які вкладають кошти у розбудову сільської інфраструктури, поліпшуючи добробут

селян, а отже, сприяють розвитку села, яке є колыскою і скарбницею українських традицій. Як сказав у свій час В'ячеслав Липинський: «Без традиції нема культури, без культури нема нації» [5].

Постановка завдання. Ми ставили завдання дослідити розвиток агротуризму у Львівській та Івано-Франківській областях.

Виклад основного матеріалу. Ведення та розвиток агротуристичної діяльності у Львівській та Івано-Франківській областях має свої певні особливості. Найбільша частка сільських садиб та агротуристичних господарств сконцентрована в Карпатському рекреаційному регіоні, що зумовлено сприятливими кліматичними умовами, природними багатствами, специфікою рельєфу, мальовничими ландшафтами, екологічно чистими територіями, наявністю трудових ресурсів, а також найбагатшою в Україні історико-культурною спадщиною з великою кількістю об'єктів, збереженням національних автентичних традицій і навичок, високою культурою господарювання та ментальністю корінного населення.

Ресурсний потенціал агротуризму формують: природні, рекреаційні, виробничі, демографічні, матеріально-технічні, соціально-економічні, інформаційні, політико-правові, історико-етнокультурні ресурси [4; 6].

Скарбницю природно-заповідного фонду Львівщини складають 350 об'єктів загальною площею 175 тис. га, що становить 7 % території області, тоді як до природно-заповідного фонду Івано-Франківської області віднесено 474 об'єкти загальною площею 218,8 тис. га, що складає 15,7% від всієї площі Івано-Франківщини. Рекреаційний потенціал регіону становить 30% загальнодержавного із великою часткою заліснених територій [2; 3].

Житлова площа у сільській місцевості Львівської області – 15924 тис. м², або 28,3 % від усього житлового фонду, це близько 205,4 тис. приватних сільських житлових будинків, з яких 37,2 тис. незаселених, тоді як в Івано-Франківській області житлова площа у сільській місцевості становить 12637 тис. м², або 36,7 % від житлового фонду, – близько 172,5 тис. приватних житлових будинків. Зазначимо, за адміністративним поділом у Львівській області налічується 1850 сільських населених пунктів (найбільша кількість в Україні), а в Івано-Франківській – 765 сільських населених пунктів [2; 3].

Станом на 1 січня 2016 р. частка сільського наявного населення у Львівській області становила 989,3 тис. осіб (39,03%), в той час як в Івано-Франківській цей показник складав 777,8 тис. осіб (56,26 %). Трудові ресурси Львівської області налічують 592 тис. осіб сільського працездатне населення з рівнем зайнятості 52,9 %, тоді як в Івано-Франківській області цей показник складає 697 тис. осіб з рівнем зайнятості 54,1 % [2; 3].

Розвиток агротуризму характеризується високою зональністю. Основна частка агротуристичних господарств розташована в гірській та передгірській зоні Карпат. Тут сконцентровано майже дев'ять з десяти агротуристичних господарств. Сформувалися певні агрорекреаційні вузли, тобто «сокупність агрорекреаційних пунктів, згрупованих навколо курортно-туристичного центру в межах певної компактною території» [6]. Такими найвідомішими агрорекреаційними вузлами в Карпатському регіоні є Славський у Львівській, Косівський та Яремчанський в

Івано-Франківській області. Із загальної кількості сільських садиб, які надають туристичні послуги, тут розташовано 67,9 % [4]. У дещо менших масштабах функціонують агротуристичні господарства і в інших природних зонах, зокрема в Жовківському, Яворівському, Кам'янка-Бузькому, Бузькому, Золочівському районах Львівської області. Проведені вибірково обстеження агротуристичних господарств показали, що у 2015 р. в досліджуваному регіоні відпочивало близько 112,9 тис. осіб. При цьому час перебування одного туриста в господарстві складав 2–3 дні.

Науковці та фахівці у сфері агротуризму розробили інтегрований показник агротуристичної привабливості районів досліджуваних областей за таким розподілом відібраних критеріїв привабливості: 1) лісистість території (x_1) – 29 %; 2) наявність сільськогосподарських угідь (x_2) – 25 %; 3) екологічна чистота (x_3) – 23 %; 4) наявність охоронних територій (x_4) – 17 %; 5) густота населення (x_5) – 6 % [6; 7]. Із врахуванням зазначених критеріїв коефіцієнт сприятливості території розвитку агротуризму I_c буде рівний:

$$I_c = 0,29(X_1) + 0,25(X_2) + 0,23(X_3) + 0,17(X_4) + 0,06(X_5).$$

У кожному з районів Львівської та Івано-Франківської областей визначений коефіцієнт сприятливий для розвитку агротуризму (рис. 1).

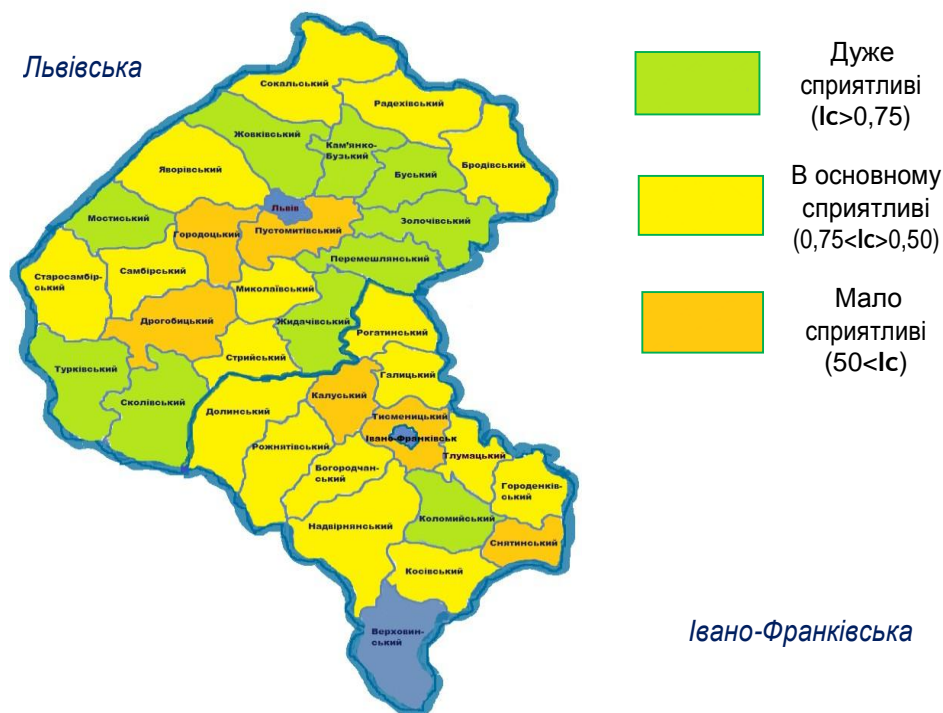

Рис. 1. Розподіл районів Івано-Франківської та Львівської областей за сприятливістю розвитку агротуризму.

Об'єктивних і достовірних офіційних даних в Україні, зокрема в Західному регіоні, щодо кількості садиб сільського зеленого туризму та агротуристичних господарств, які як офіційно, так і неофіційно ведуть свою підприємницьку діяльність, немає. Тому під час оцінки динамічних та інших тенденцій ми використали матеріали Івано-Франківської та Львівської обласних організацій Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, сільських рад, результати анкетних опитувань та власних досліджень і спостережень. Слід зазначити, що понад 92 % садиб сільського зеленого туризму та агротуристичних господарств офіційно не зареєстровані як підприємці, переважно через високе оподаткування, а отже, вони не проходять процедуру добровільної категоризації, що фактично обмежує їх рівень діяльності.

Про стан розвитку сільського зеленого туризму й агротуризму свідчать дані щодо їх динаміки (рис. 2).

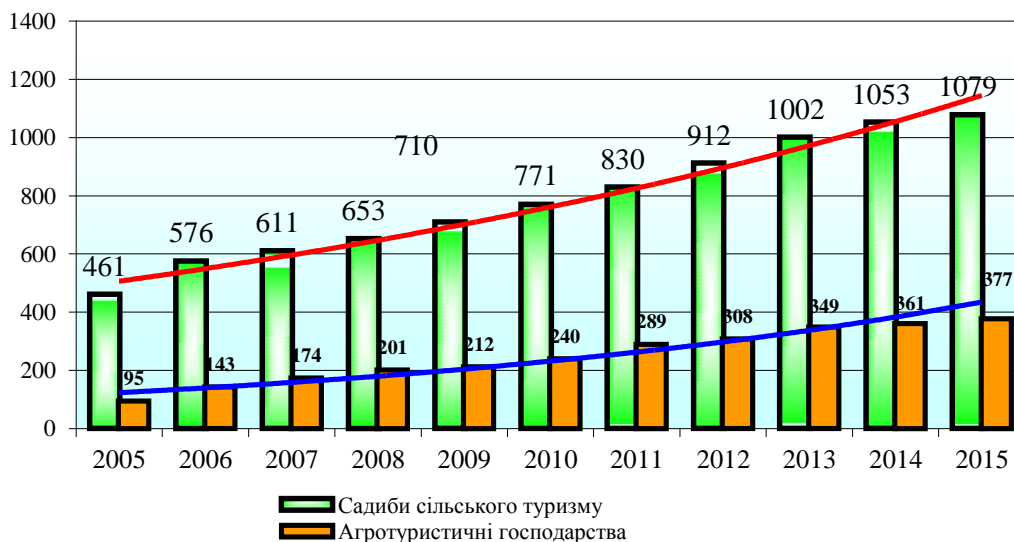

Рис. 2. Динаміка садиб сільського туризму та агротуристичних господарств у Львівській та Івано-Франківській областях у 2005–2015 роках.

Динаміка збільшення кількості агротуристичних господарств у досліджуваному регіоні є набагато активнішою, ніж динаміка формування ринку агротуристичних послуг в умовах незначної конкуренції. Ще стрімкішою динамікою відзначаються садиби сільського туризму (див. рис. 2) [7].

Ведення агротуристичного бізнесу стимулює сільські громади приділяти більше уваги благоустрою сіл, реформуванню транспортної інфраструктури, освітніх та медичних закладів, відновленню роботи місцевих закладів культури, пам'яток архітектури, забезпеченню екологічної чистоти довкілля, розвитку кластерів та бізнес-планування агротуризму тощо.

Висновки. Ведення агротуристичної діяльності у Львівській та Івано-Франківській областях дало змогу селянам отримати новий додатковий вид доходу, що

усвою чергу сприяло підвищення їх життєвого рівня та розвитку сільських територій загалом. Унікальна природа, потужні рекреаційні запаси, наявні людські ресурси та багата культура роблять привабливими сільські території Західного регіону України, які динамічно розвиваються із розвитком агротуризму.

Бібліографічний список

1. 10 років від започаткування власного агротуристичного бізнесу в Україні / [З. Домбровський, О. Гордієнко, П. Горішевський та ін.]. – К. : Проект, 2011. – 230 с.
2. Головне управління статистики в Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifstat.gov.ua/>.
3. Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>.
4. Гуткевич С.О. Привабливість Українських Карпат / С. О. Гуткевич, М. І. Габа, М. Д. Коріяко. – К. : НУХТ, 2016. – 212 с.
5. Забуранна Л. В. Туристична підприємницька діяльність в аграрній сфері: теорія, організація : монографія / Л. В. Забуранна. – К. : ННЦ ІЕА, 2012. – 482 с.
6. Липчук В.В. Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку : монографія / В. В. Липчук, Н. В. Липчук. – Львів : СПОЛОМ, 2008. – 160 с.
7. Lypczuk V. Wykorzystanie zasobów agroturystyki w regionie Karpackim Ukraine / Lypczuk V., Kotliński W., Dydiv I. // Gospodarka i finanse. Współczesne wyzwania rozwoju społeczno- ekonomicznego Polski i Europy. – Kielce, 2015. – № 6. – S. 147–158.

Дидів І. Діяльність та розвиток агротуризму у Львівській та Івано- Франківській областях

Показана діяльність та розвиток агротуризму у Львівській та Івано-Франківській областях з обґрунтованим методичним підходом до оцінки придатності сільських територій в кожному з районів області.

Ключові слова: агротуризм, агротуристичне підприємство, сільські території, ресурси, діяльність, розвиток.

Dydiv I. Activities and development of agrotourism in Lviv and Ivano- Frankivsk region

In the article the activity and development of agrotourism in Lviv and Ivano- Frankivsk region with substantiated methodological approach of assess the suitability of rural areas for each of the districts was showed.

Key words: agrotourism, agro tourist enterprises, rural territory, resources, activities, development.

Дыдив И. Деятельность и развитие агротуризма во Львовской и Ивано- Франковской областях

Показаны деятельность и развитие агротуризма во Львовской и Ивано-Франковской областях с обоснованным методическим подходом к оценке пригодности сельских территорий по каждому из районов области.

Ключевые слова: агротуризм, агротуристическое предприятие, сельские территории, ресурсы, деятельность, развитие.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

УДК 657.1

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОГО БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Г. Сиротюк, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, спричинені глобалізаційними процесами, вимагають змін теоретико-методологічних основ системи бухгалтерського обліку. Він має стати дієвим інструментом пізнання умов, господарських процесів і результатів функціонування окремих суб'єктів підприємництва, видів економічної діяльності.

Бухгалтерський облік належить до тих наук, результат яких суттєво залежить від людського чинника: від життєвих інтересів, прагнень, інтелектуальних здібностей та професійних навичок, рис характеру, системи цінностей та рівня культури. У системі управління підприємством бухгалтерський облік відіграє одну з ключових функцій, а тому виникає необхідність у зростанні ролі соціальних відносин у системі бухгалтерського обліку.

Нині відбувається «формування нового типу суспільства, якому притаманні глибокі зміни концепції суспільного розвитку. Набуває визначальних рис постіндустріальна економіка, яка характеризується виникненням нових явищ у сферах технологій, комунікацій, фінансів, торгівлі, зовнішньоекономічних зв'язків, відповідно й бухгалтерського обліку» [9, с. 12] (тут і далі переклад наш – Г. С.).

Становлення соціально орієнтованої економіки вимагає необхідності розширення меж бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціологічний підхід у розвитку бухгалтерського обліку досліджували закордонні науковці: Н. Бедфорд, А. Белкаой, Т. Бредгард, Ф. Бімс, П. Друкер, В. Кнапп, Ф. Котлер, А. Літлтон, А. Раппапорт, П. Фертих, В. Циммерман та ін. Соціальний облік як окремий вид бухгалтерського обліку розглядають у своїх працях М. Метьюс та М. Перера [3]. На пострадянському просторі найвагомими з теорії бухгалтерського обліку є праці професора Я. Соколова [5]. Соціальне значення бухгалтерського обліку як науки, а також трактування понять «соціальний облік», «соціально орієнтований бухгалтерський облік» досліджували вітчизняні науковці Ф. Бутинець, В. Жук, Г. Кірейцев, С. Легенчук, Н. Малуга, С. Петренко, Л. Чижевська. Зокрема С. Легенчук пропонує рівні теорії бухгалтерського обліку, де виокремлює соціальний облік [2, с. 130]. При цьому потребують подальшого дослідження проблеми теоретичного і методологічного характеру щодо питань соціально орієнтованого бухгалтерського обліку.

Постановка завдання. Нашою метою було дослідження підходів до бухгалтерського обліку, виокремлення соціологічного підходу й доведення важливості соціально орієнтованого бухгалтерського обліку. Актуальність такого дослідження зумовлена станом соціальної відповідальності сучасного бізнесу, зростанням рівня усвідомленості наслідків власної діяльності людини для суспільства і навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Одним з елементів діалектичного методу пізнання економічних явищ і процесів є принцип історизму. У бухгалтерському обліку його використовують для розкриття генезису, оскільки він дає змогу об'єктивно дослідити тенденції розвитку, оцінити наукові здобутки вітчизняної школи бухгалтерського обліку та його місце в суспільстві.

Вивчаючи історію бухгалтерського обліку, його сутність і розвиток, вчені застосовують методологічні підходи, які якнайповніше висвітлює Я. Соколов у своїй праці «Бухгалтерський учет: от истоков до наших дней» [5]. Учений виділяє чотири підходи: філософський, документальний, синтетичний та аналітичний.

Основна ідея філософського підходу полягала в тому, що його прихильники (Я. Гальперін, Ф. Єзерський, А. Хаар) намагалися пояснити хід історії філософськими законами розвитку та з'ясувати, які закони впливають на цей процес.

Представники документального підходу (О. Бауер, Ф. Меліс, Б. Пенндорф, Р. де Рувера, Е. Стевелінк, В. Стон, В. Широкий) висвітлювали історичні факти в тісному зв'язку з їх документальним підтвердженням. Такий підхід, як правило, ґрунтувався на збиранні та опрацюванні документів, матеріалів, історичних фактів, що давало основу для встановлення аспектів історичного розвитку бухгалтерського обліку. Синтетичний підхід є поєднанням двох попередніх підходів. Його прихильники (О. Галаган, Ф. Гертц, Г. Елдрідж, К. Кейлі, Н. Помазков, Р. Теофанович, А. Лозинський) взяли за мету узагальнити історичний розвиток обліку в рамках філософських концепцій.

Аналітичний підхід полягає в дослідженні історії розвитку окремих облікових категорій: бухгалтерський баланс, рахунки, форма бухгалтерського обліку, оцінка, подвійний запис тощо. Представники цього методу – Н. Вейцман, А. Літтлтон, Б. Ямей.

Представник американської школи Р. Антоні є прихильником і розробником нового підходу до обліку – психологічного. Такий підхід розглядає облік як соціальну науку, як інструмент управління підприємством. Згідно з психологічним підходом задачі бухгалтерського обліку можуть бути розв'язані за умови взяття до уваги особистих цілей учасників.

Виходячи з цього, бухгалтерський облік стає соціальною наукою, а історія бізнесу перетворюється на інформаційний потік, який використовують у різних управлінських цілях.

Проте розвиток суспільства вимагає нових підходів до обліку, які б якнайточніше відповідали тогочасному розвитку як наукових знань, так і суспільства загалом. Виникає необхідність дослідження основних аспектів розвитку бухгалтерського обліку через взаємодію соціуму та систематизованого наукового знання.

Згідно зі соціологічним підходом, предметом бухгалтерського обліку є не окремо взяте підприємство, а певний соціум, і бухгалтер повинен розраховувати не лише і не стільки прибуток фірми, скільки визначати соціально-економічні наслідки дій адміністрації підприємства.

За останні півстоліття вчені наголошували на посиленні важливості обліку в соціально-економічному зростанні розвинутого світу, в забезпеченні через міжнародну стандартизацію процесів глобалізації.

Уперше обґрунтував соціальну значущість бухгалтерського обліку Д. Скотт. Саме він передбачив появу соціальної точки зору, яка визнала науковий метод і об'єктивний аналіз як об'єднану філософію нашої культури [8, с. 2].

Дослідник також є розробником етичного підходу в теорії обліку. У своїй праці «Культурне значення рахунків» (1931 р.) учений вперше підняв етичні проблеми оприлюднення облікової інформації у звітності, визначив вплив культурних особливостей країн на формування етичних аспектів національних систем обліку.

Крім того, Д. Скотт особливу увагу приділяє принципу законності як основному критерію для формулювання бухгалтерських наукових теорій, сутність якого полягала в тому, що процедури, правила і методи бухгалтерського обліку повинні забезпечити рівне ставлення до всіх фактично і потенційно зацікавлених у бухгалтерській звітності сторін [10, с. 342].

Науковці Е. Хоупвуд та П. Міллер зауважують, що бухгалтерський облік є системою фундаментальних відносин між економічними та політичними силами суспільства [7, с. 9]. Тобто він є продуктом політичної боротьби, що дає змогу відображати в бухгалтерській звітності результати конструювання господарської дійсності, формалізуючи у вигляді фінансових і нефінансових показників конкретні соціальні та економічні інтереси різних членів суспільства, зацікавлених у зміні результатів діяльності підприємства на свою користь.

Зокрема, Е. Хоупвуд закликав до проведення більш інноваційних і прикладних наукових досліджень, що повинні базуватися на основі застосування соціологічної перспективи та якісних методів досліджень.

Дослідники М. Метьюс та Х. Перера зауважують, що «настільки часте згадування про соціальний облік засвідчує зростання його значущості в майбутньому як області бухгалтерського обліку, яка постійно розширюється, охоплюючи нові невивчені проблеми, від розвитку альтернативних напрямів до форм звітності про економічний і соціальний стан суспільства» [3, с. 623].

Викладене вказує на те, що бухгалтерський облік має велике соціальне значення. Відбувається розширення меж бухгалтерського обліку за двома напрямками: збільшення складу показників бухгалтерської звітності та концентрації уваги на обліку соціальних витрат, основна частина яких пов'язана з екологією; формування об'єктів соціально орієнтованого бухгалтерського обліку та розкриття інформації про них у фінансовій та соціальній звітності.

Незважаючи на актуальність процесів соціалізації суспільства в Україні, питанням соціально орієнтованого бухгалтерського обліку вітчизняні науковці приділяють недостатньо уваги.

Характерними рисами підходів соціально орієнтованого обліку є такі: вчені вважали, що кожне теоретичне положення обліку впливає на суспільство і кожне положення має сприйматися або відкидатися залежно від його соціального ефекту; введення категорій соціальних витрат і доходів; надання значення соціальній відповідальності корпорації (зокрема, за екологічні наслідки випуску продукції) [6].

Дослідник В. Жук розглядає бухгалтерський облік як «інститут із соціально-економічного середовища, котрий забезпечує порозуміння та керованість у цьому середовищі, опрацьовуючи та інтерпретуючи для користувачів інформацію про факти та явища життєдіяльності організацій (підприємств). Трансформація фактів і явищ життєдіяльності підприємств здійснюється за допомогою специфічних правових норм, методів, принципів і професійних суджень бухгалтерів» [1, с. 18]. Власне визначення соціально орієнтованого бухгалтерського обліку пропонує С. Петренко: «процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі користувачам достовірної і неупередженої інформації про стан та результати фінансування соціальних програм (заходів)» [4, с. 24].

Вважаємо, що соціально орієнтований бухгалтерський облік – це такий інструмент обліку, який дає змогу комплексно розглядати економічні, екологічні та соціальні результати діяльності підприємства і тим самим створювати основу для розробки стратегії його розвитку.

Спірним питанням соціально орієнтованого обліку є склад елементів соціальних витрат: екологічні витрати; витрати на охорону праці; витрати, спрямовані на захист прав споживачів; витрати на покращання соціальних умов проживання працівника і його сім'ї. Важливим є аналіз того, які показники можна використовувати на основі даних фінансового обліку і які перетворення варто провести, щоб отримувати необхідні показники.

Об'єкти соціально орієнтованого обліку невизначені чинним законодавством щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Можна вважати, що такими об'єктами передусім є інтелектуальний капітал, оцінка людської діяльності, екологічні витрати та інші витрати, які пов'язані зі соціальною активністю підприємства.

Висновки. Досліджуючи еволюцію розвитку бухгалтерського обліку, ми з'ясували, що він постійно змінюється відповідно до вимог суспільства. Розвиток суспільства вимагає нових підходів до обліку, які б якнайточніше відповідали тогочасному розвитку як наукових знань, так і суспільства загалом. Виникає необхідність у дослідженні основних аспектів розвитку бухгалтерського обліку через взаємодію соціуму та систематизованого наукового знання, тобто з позиції соціологічного підходу. Суть його полягає у дослідженні соціального чинника – потребі окремих груп соціуму у відображенні та певній оцінці результатів діяльності.

Аналіз поглядів науковців щодо соціальної значущості бухгалтерського обліку показав, що соціально орієнтований бухгалтерський облік дає змогу комплексно розглядати економічні, екологічні та соціальні результати діяльності підприємства і тим самим створювати основу для розробки стратегії його розвитку.

Бібліографічний список

1. Жук В. М. Наукова гіпотеза трактування бухгалтерського обліку як соціально-економічного інституту / В. М. Жук // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 2. – С. 14–22.
2. Легенчук С. Ф. Метатеорія бухгалтерського обліку: сутність та шляхи побудови / С. Ф. Легенчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. пр. – 2010. – № 1(16). – С. 124–137.
3. Мэтьюс М. Р. Теория бухгалтерского учета : учебник / М. Р. Мэтьюс, М. Х. Б. Перера ; [перевод с англ. под ред. Я. В. Соколова, И. А. Смирновой]. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1999. – 663 с.
4. Петренко С. Розвиток бухгалтерського обліку у сфері соціальних відносин / С. Петренко // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів, 2014. – № 44. – С. 21–25.
5. Соколов Я. В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней / Я. В. Соколов. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
6. Чижевська Л.В. Поява та розвиток соціально-орієнтованого обліку / Л. В. Чижевська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/spisok0507_.php.
7. Hopwood A. G. Accounting as social and institutional practice / A. Hopwood, R. Miller. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 340 p.
8. Previts G. J. Frameworks of american financial accounting thought : an historical perspective to 1973 / G. J. Previts // The accounting historians journal. – 1984. – Vol. 11, № 2. – P. 1–19.
9. Riahi-Belkaoui A. Accounting theory / A. Riahi-Belkaoui. – [5th edition]. – London : Thowson, 2004. – 598 p.
10. Scott Dr. The Basis for Accounting Principles / Dr. Scott // The Accounting Review. – 1941. – Vol. 16. – № 4. – P. 341–349.

Сиротюк Г. Становлення і розвиток соціально орієнтованого бухгалтерського обліку

Розглянуто підходи до бухгалтерського обліку. Особливу увагу приділено соціологічному підходу. Досліджено суть та об'єкти соціально орієнтованого бухгалтерського обліку. Доведено, що соціально орієнтований бухгалтерський облік дає змогу комплексно розглядати економічні, екологічні та соціальні результати діяльності підприємства.

Ключові слова: методологічні підходи, соціологічний підхід, соціалізація суспільства, соціально орієнтований бухгалтерський облік.

Syrotyuk H. Establishment and development of socially focused accounting

The article considers approaches to accounting and special attention is paid to the sociological approach. It studies essence and objects of socially focused accounting. The author proves that socially focused accounting helps complex consideration of economic, ecological and social results of an enterprise performance.

Key words: methodological approaches, sociological approach, socialization of society, socially oriented accounting.

Сиротюк А. Становление и развитие социально ориентированного бухгалтерского учета

Рассмотрены подходы к бухгалтерскому учету. Особое внимание уделено социологическому подходу. Исследована сущность и объекты социально ориенти-

рованого бухгалтерського учета. Обосновано, что социально ориентированный бухгалтерский учет позволяет комплексно рассматривать экономические, экологические и социальные результаты деятельности предприятия.

Ключевые слова: методологические подходы, социологический подход, социализация общества, социально ориентированный бухгалтерский учет.

УДК 65.011.8

ОПТИМІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ПОТОЧНИХ БІОЛОГІЧНИХ АКТИВІВ У НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИХ ДОСЛІДНИХ ГОСПОДАРСТВАХ

*Л. Петришин, к. е. н., Р. Андрушко, к. е. н., В. Хомка, к. е. н., О. Лиса, к.
т. н.*

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Залучення України до світового економічного співробітництва зумовило необхідність вирішення питань, пов'язаних з адаптацією вітчизняного бухгалтерського обліку та фінансової звітності до положень міжнародних стандартів. Процес впровадження бухгалтерського обліку в державному секторі економіки за новими стандартами започатковано 1 січня 2015 р., коли набрали чинності 19 національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та новий план рахунків. Проте досі відсутнє методологічне забезпечення обліку біологічних активів у навчально-наукових дослідних господарствах, які є складовою підприємств державного сектору.

Питанню реформування бухгалтерського обліку в держсекторі присвячена низка рішень уряду, якими затверджені Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34), Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 р. № 911–р) та Стратегія модернізації системи управління державними фінансами (розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р.

№ 888–р). Основні завдання реформи системи бухгалтерського обліку в державному секторі знайшли своє відображення у Програмі економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Метою реформи є удосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі з урахуванням вимог міжнародних стандартів обліку для державного сектору (МСБОДС) – International Public Sector Accounting Standards (IPSAS), які розробляє Рада з питань державного сектору Міжнародної федерації бухгалтерів [8]. Для досягнення поставленої мети передбачалося: розробити і запровадити національні стандарти бухгалтерського обліку в державному секторі з урахуванням вимог міжнародних стандартів (IPSAS); створити єдиний план рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, гармонізований із бюджетною класифікацією, яка відповідає статистиці державних фінансів 2001 р. (GFS 2001). Протягом останніх років внесено зміни до Положень (стандартів) бухгалтерського

рованого бухгалтерського учета. Обосновано, что социально ориентированный бухгалтерский учет позволяет комплексно рассматривать экономические, экологические и социальные результаты деятельности предприятия.

Ключевые слова: методологические подходы, социологический подход, социализация общества, социально ориентированный бухгалтерский учет.

УДК 65.011.8

ОПТИМІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ПОТОЧНИХ БІОЛОГІЧНИХ АКТИВІВ У НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИХ ДОСЛІДНИХ ГОСПОДАРСТВАХ

*Л. Петришин, к. е. н., Р. Андрушко, к. е. н., В. Хомка, к. е. н.,
О. Лиса, к. т. н.*

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Залучення України до світового економічного співробітництва зумовило необхідність вирішення питань, пов'язаних з адаптацією вітчизняного бухгалтерського обліку та фінансової звітності до положень міжнародних стандартів. Процес впровадження бухгалтерського обліку в державному секторі економіки за новими стандартами започатковано 1 січня 2015 р., коли набрали чинності 19 національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та новий план рахунків. Проте досі відсутнє методологічне забезпечення обліку біологічних активів у навчально-наукових дослідних господарствах, які є складовою підприємств державного сектору.

Питанню реформування бухгалтерського обліку в держсекторі присвячена низка рішень уряду, якими затверджені Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34), Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 р. № 911–р) та Стратегія модернізації системи управління державними фінансами (розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р. № 888-р). Основні завдання реформи системи бухгалтерського обліку в державному секторі знайшли своє відображення у Програмі економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Метою реформи є удосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі з урахуванням вимог міжнародних стандартів обліку для державного сектору (МСБОДС) – International Public Sector Accounting Standards (IPSAS), які розробляє Рада з питань державного сектору Міжнародної федерації бухгалтерів [8]. Для досягнення поставленої мети передбачалося: розробити і запровадити національні стандарти бухгалтерського обліку в державному секторі з урахуванням вимог міжнародних стандартів (IPSAS); створити єдиний план рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, гармонізований із бюджетною класифікацією, яка відповідає статистиці державних фінансів 2001 р. (GFS 2001). Протягом останніх років внесено зміни до Положень (стандартів) бухгалтерського

обліку, які поєднують у собі особливості національної системи бухгалтерського обліку з положеннями міжнародних стандартів. Із прийняттям 1 січня 2003 р. Міжнародного стандарту з бухгалтерського обліку 41 «Сільське господарство» [12] Міністерством фінансів України 18 листопада 2005 р. було затверджено Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» [11], яке є обов'язковим до застосування підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ) щодо сільськогосподарської діяльності. На основі МСБО 41 (IAS) «Сільське господарство» розроблений МСБОДС 27 (IPSAS) «Сільське господарство» з певними змінами для підприємств громадського сектору. Проте в Україні досі не прийнято національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку, яке регламентувало б сільськогосподарську діяльність для підприємств державного сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування бухгалтерського обліку й становлення нової системи обліку біологічних активів, адаптованої до міжнародних стандартів, постійно перебувають у центрі наукових дискусій. Зокрема, їм присвячені праці Ф. Бутинця [1], Н. Вдовенко [2], Н. Гончаренко [3], С. Дерев'яненко [4], Н. Кирнаківської [6], В. Моссаковського [9], П. Саблука, Л. Сука [13] та ін. У публікаціях цих авторів висвітлено питання особливостей обліку біологічних активів, формування доходів і витрат, визначення фінансових результатів у сільськогосподарських підприємствах, формування інформації у статистичній і фінансовій звітності. Але проблема обліку біологічних активів у специфічних об'єктах аграрного сектору, які є державними, залишається невирішеною.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – показати організацію та методику обліку біологічних активів у навчально-наукових дослідних господарствах із врахуванням вимог МСБОДС 27 «Сільське господарство» та П(С)БО 30 «Біологічні активи».

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення ефективності ведення бухгалтерського обліку у навчально-наукових дослідних господарствах (ННДГ) необхідно модернізувати нормативно-правову базу, створити методологію галузевого обліку, впровадити спеціалізовані форми первинного обліку та удосконалити реєстри синтетичного й аналітичного обліку, методику обліку витрат і визначення собівартості продукції, робіт і послуг агропромислових підприємств. Розробка національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі з урахуванням відповідних міжнародних стандартів є важливою передумовою ефективного функціонування та визнання бухгалтерського обліку в державному секторі на міжнародному рівні.

Отож, проведемо порівняльний аналіз основних положень МСБОДС 27 «Сільське господарство» та П(С)БО 30 «Біологічні активи».

1. Сфера застосування стандартів: відповідно до П(С)БО 30 – це біологічний актив та сільськогосподарська продукція на час збирання врожаю. Відповідно до МСБОДС 27 [5], крім вказаних об'єктів бухгалтерського обліку, є ще державні гранти, суть яких полягає у наданні державної допомоги підприємствам тих форм власності, які передбачає чинне законодавство; П(С)БО 30, на відміну від МСБОДС 27, не поширюється на сільськогосподарську продукцію, що збереглася

після її первісного визнання; біологічний актив, не пов'язаний зі сільськогосподарською діяльністю; МСБОДС 27 не поширюється на землю, пов'язану зі сільськогосподарською діяльністю, нематеріальні активи, пов'язані зі сільськогосподарською діяльністю. І обидва стандарти не поширюються на продукти переробки сільськогосподарської продукції [10].

2. Термінологія: відповідно до П(С)БО 30 біологічний актив – тварина або рослина, яка в процесі біологічних перетворень дає сільськогосподарську продукцію та/або додатковий біологічний актив, а також приносить в інший спосіб економічну вигоду; відповідно до МСБОДС 27 біологічний актив – це жива тварина або рослина. Як бачимо, визначення, наведене у національному стандарті повніше відображає економічну суть об'єкта. Окрім того, у П(С)БО 30 повніше, ніж у МСБОДС 27, визначено групи біологічних активів – як сукупність подібних за характеристиками, призначенням та умовами вирощування тварин або рослин. Визначення процесу біологічного перетворення повніше у МСБОДС 27 – це процеси росту, дегенерації, продукування та відтворення, які спричинюють якісні і кількісні зміни біологічного активу.

3. Оцінка: за МСБОДС 27 передбачено застосування лише справедливої вартості для оцінки і сільськогосподарської продукції, і біологічного активу за єдиною методикою, оцінка продукції за собівартістю допускається лише в окремих випадках. Згідно з П(С)БО 30 методи оцінки у разі неможливості визначити справедливую вартість залежать від виду активу: для поточних біологічних активів рослинництва – за оцінкою незавершеного виробництва відповідно до П(С)БО 9; для поточних біологічних активів тваринництва – за первісною вартістю відповідно до П(С)БО 9; для довгострокових біологічних активів – за первісною вартістю за вирахуванням амортизації та втрат від зменшення корисності; для сільськогосподарської продукції та інших біологічних активів – за первісною вартістю відповідно до П(С)БО 9.

4. Класифікація: за МСБОДС 27 – споживчі біологічні активи (сільськогосподарська продукція або біологічний актив на продаж – зернові, такі як кукурудза або пшениця; ліс, який вирощують для отримання деревини; худоба, призначена для виробництва м'яса; худоба, яку утримують з метою продажу; риба в рибгоспах) та біологічні активи – носії (самовідтворюваний актив – виноградники, фруктові дерева та ліс, з якого отримують дрова, залишаючи частину дерев, худоба для отримання молока); за П(С)БО 30 залежно від галузі сільськогосподарські біологічні активи поділяють на біологічні активи рослинництва та біологічні активи тваринництва, залежно від періоду участі біологічних активів у господарському обороті підприємства поділяють на поточні біологічні активи, довгострокові біологічні активи, незрілі довгострокові біологічні активи.

5. Фінансовий результат: за МСБОДС 27 – виникає при первісному визнанні за «справедливою вартістю» мінус «витрати на продаж» або зміни справедливої вартості біологічного активу; за П(С)БО 30 – дорівнює «фінансовому результату від первісного визнання» + «фінансовий результат від реалізації запасів» + «фінансовий результат від зміни справедливої вартості» + «дохід від реалізації запасів» +

«збільшення/зменшення балансової вартості» + «сума дооцінки та уцінки балансової вартості» + «цільове фінансування».

Унаслідок запровадження вимог МСБОДС 27 та Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку біологічних активів виникла низка питань, серед яких найбільш актуальними є оцінка біологічних активів і сільськогосподарської продукції за справедливою вартістю та методика їх обліку в системі рахунків.

Сільськогосподарські підрозділи, що є на балансі бюджетної установи, виробляють сільськогосподарську продукцію і частково забезпечують потреби цієї установи в продуктах харчування. Для обліку виробничого процесу призначений рахунок 822 «Витрати підсобних (навчальних) сільських господарств», за дебетом якого обліковують витрати підсобних сільських і навчально-дослідних господарств. Облік витрат ведуть окремо за галузями господарства (тваринництвом, рослинництвом), за їх видами. Об'єктами обліку витрат у рослинництві є окремі культури (групи культур), а у тваринництві – окремі групи тварин.

Прямі витрати відносять безпосередньо на об'єкти обліку за статтями витрат, непрямі – протягом року на рахунок 826 за статтями витрат, а після закінчення року розподіляють між видами продукції пропорційно до її вартості в цінах реалізації чи планової собівартості. Одержана продукція оприбутковується за дебетом субрахунка

251 і кредитом субрахунка 822 протягом року за плановою собівартістю або за реалізаційними цінами чи цінами її використання. Після закінчення року визначають

фактичну собівартість продукції, при цьому спочатку – собівартість продукції рослинництва, а потім тваринництва. Для складання калькуляційних розрахунків з усієї

суми витрат виокремлюють витрати під урожай майбутнього року (сума незавершеного виробництва). Різниця становить собою фактичну собівартість продукції.

Облік продукції підсобних сільських і навчально-дослідних господарств ведуть на субрахунку 251 «Продукція підсобних (навчальних) сільських господарств». Аналітичний облік на субрахунку 251 ведуть за видами одержаної основної та побічної продукції.

Відповідно до МСБОДС 27 бюджетні установи, що мають ННДГ як відокремлені структурні підрозділи, які займаються виробництвом та переробкою сільськогосподарської продукції, повинні уточнювати облікові схеми біологічного перетворення біологічних активів.

Структуру рахунка щодо біологічного перетворення поточних біологічних активів у рослинництві й тваринництві показано на рис. 1 та рис.2.

При первісному визнанні сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів можливі три варіанти:

- 1) справедлива вартість одержаної сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів дорівнює її собівартості;
- 2) справедлива вартість одержаної сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів перевищує її собівартість;
- 3) справедлива вартість одержаної сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів нижча від її собівартості.

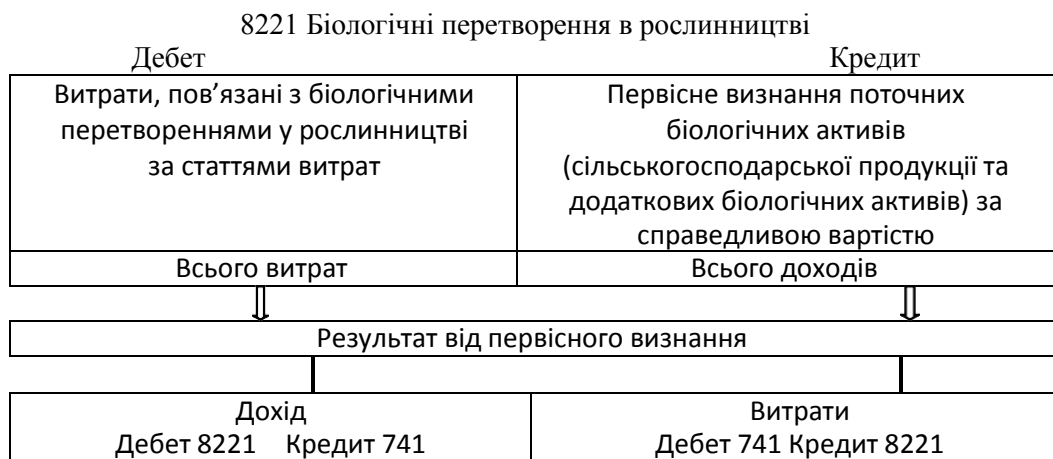

Рис.1. Будова субрахунка 8221.

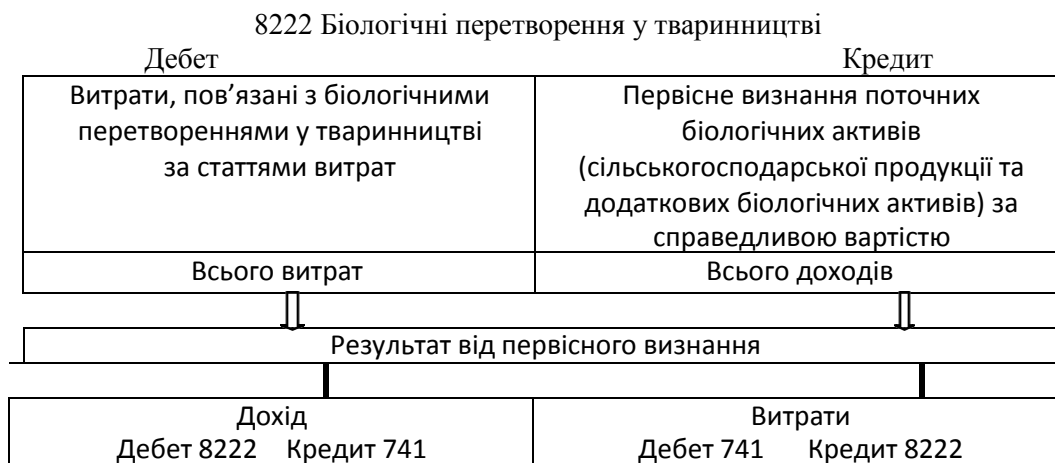

Рис. 2. Будова субрахунка 8222.

У першому варіанті всі виробничі витрати списують як оприбуткування сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів. У другому – дебетовий оборот за субрахунками 8221 та 8222 менший, ніж кредитовий (справедлива вартість продукції більша, ніж її собівартість – витрати за дебетом). У цьому разі підрозділ ННДГ має штучне збільшення витрат. У третьому випадку на різницю між витратами і виходом сільськогосподарської продукції біологічних активів рекомендується здійснювати їх дооцінку.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» підприємствам надано право формувати облікову політику. Тому в обліковій політиці ННДГ як структурні підрозділи бюджетних установ можуть не передбачати штучне збільшення собівартості продукції, а різницю перевищення справедливої вартості продукції над витратами за субрахунками 8221 «Біологічні перетворення в рослинництві» та 8222 «Біологічні перетворення в

тваринництві» і дохід від первісного визнання сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів відносити на збільшення вартості оприбуткованих біологічних активів та сільськогосподарської продукції (рахунки 21 «Тварини на вирощуванні та відгодівлі» та 24 «Готова продукція») і відображати за кредитом рахунка 741 «Інші доходи бюджетних установ».

Для ведення фінансового обліку ННДГ повинні вираховувати справедливую вартість при первісному визнанні сільськогосподарської продукції. Її використання на виробничі потреби також необхідно оцінювати за справедливою вартістю, передбачивши таку оцінку в наказі про облікову політику. Для ведення управлінського обліку витрат виробництва вимагається визначити фактичну собівартість та відхилення від планової собівартості. Одночасно ННДГ в наказі про облікову політику можуть самостійно розробляти методику оцінки сільськогосподарської продукції. Тобто, використовуючи вимоги П(С)БО 30 «Біологічні активи», можна прийняти в ННДГ, що фактично (протягом року) планова собівартість сільськогосподарської продукції і є її справедливою вартістю. Тоді облік витрат основного виробництва ведеться в ННДГ практично без змін за чітко відпрацьованою та перевіреною практикою методикою, тобто продукцію із виробництва оприбутковуємо за її плановою собівартістю з коригуванням в кінці року до фактичної собівартості. У цьому разі ННДГ здійснюють облік витрат на рахунок 822 за схемою, показано на рис. 3.

822 Витрати навчальних господарств	
Дебет	Кредит
Сальдо на початок року – витрати за незавершеним виробництвом Витрати на виробництво протягом року	Вихід продукції – кількість, планова собівартість одиниці продукції, планова собівартість усієї продукції
Оборот – фактичні витрати на виробництво	Оборот – планова собівартість виробленої продукції
Визначення фактичної собівартості одиниці продукції	
Незавершене виробництво на кінець року	Коригування планової собівартості до фактичної собівартості
	Оборот – вартість продукції після її коригування дорівнює фактичним витратам на виробництво

Рис. 3. Будова рахунка 822 для ННДГ бюджетних установ з урахуванням вимог нормативно-правової бази.

Інформація з обліку витрат та виходу продукції основного виробництва протягом місяця на основі первинних документів за статтями витрат накопичується за кореспондуючими рахунками у звіті про витрати та вихід продукції основного виробництва [7]. Звіти складаються за кожною галуззю основного виробництва окремо.

Крім того, поточні біологічні активи в обліку і звітності тепер розглядають як незавершене виробництво. Це суперечить вимогам МСБОДС 41 та П(С)БО 30 «Біологічні активи», де вказано, що незавершене виробництво є окремим об'єктом обліку для відображення витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. Крім наявності біологічних активів (рослинних організмів), що є характерною особливістю рослинництва, важливе значення має виражена сезонність виробництва. Ця специфічна особливість для ННДГ є визначальною для організації бухгалтерського обліку в рослинництві, оскільки процес виробництва залежить від низки чинників, чільне місце серед яких посідають природні умови. Особливості галузі належить враховувати для організації обліку виробництва продукції рослинництва.

Корінні зміни стосуються організації обліку витрат і доходів від сільськогосподарської діяльності, які також створюють низку неузгодженостей. Передусім потребує уточнення методика визначення витрат.

Отже, для одержання об'єктивної інформації про витрати та вартість продукції на підприємстві потрібно організувати облік прямих і непрямих витрат так, щоб формувати фактичні витрати не наприкінці року, а в коротші строки (щомісячно чи щоквартально). А якщо врахувати, що в сільському господарстві виробництво має сезонний характер і продукція надходить нерівномірно та періодично (особливо в рослинництві), то є складність в обліковому процесі. Це саме стосується обліку в ННДГ.

Враховуючи зазначене, пропонуємо в організацію обліку біологічних активів рослинництва внести низку змін, а саме: справедливую вартість усієї номенклатури біологічних активів рослинництва та сільськогосподарської продукції, які є на підприємстві, потрібно визначати щомісяця станом на перше число кожного наступного місяця, і для цього розробити відповідні первинні документи щодо підтвердження інформації про справедливую вартість біологічних активів і сільськогосподарської продукції, здійснювати в обов'язковому порядку переоцінку біологічних активів рослинництва за перший квартал, півріччя, 9 місяців, рік.

Висновки. Прийняття П(С)БО 30 «Біологічні активи» зумовило зміни в обліковому процесі сільськогосподарських підприємств в частині методу оцінки одержаної продукції, біологічних активів, формування доходів та витрат і визначення фінансових результатів діяльності. Однак застосування його в практичній діяльності виявило широкий спектр питань, які доцільно врахувати і вносити зміни та доповнення до стандартів і методичних рекомендацій.

Доцільно запровадити НП(С)БОДС 136 «Сільське господарство», враховуючи основні положення МСБОДС 27 «Сільське господарство» та П(С)БО 30 «Біологічні активи». Нормативно-правове забезпечення вітчизняного бухгалтерського обліку потребує розширення, зокрема стосовно бухгалтерського обліку у сфері державної допомоги та введення поняття «державні гранти». Застосування нових методичних підходів, передбачених П(С)БО 30 «Біологічні активи» та МСБОДС 27, реально відобразить стан активів аграрного виробництва, посилить інформаційне забезпечення інвестора та підвищить інвестиційну привабливість навчально-наукових дослідних господарств.

Бібліографічний список

1. Бутинець Ф. Ф. Організація бухгалтерського обліку : підручник / В. Ф. Бутинець, О. П. Войналович, І. Л. Томашевська ; за ред. д. е. н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Ф. Ф. Бутинця. – [4-те вид., доп. і перероб.]. – Житомир : Рута, 2005. – 528 с.
2. Вдовенко Н. Проблеми застосування методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку біологічних активів у практичній діяльності рибогосподарських підприємств / Н. Вдовенко // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2010. – № 5. – С. 18–19.
3. Гончаренко Н. Удосконалення організації бухгалтерського обліку в сільському господарстві відповідно до П(С)БО № 30 / Н. Гончаренко // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 1. – С. 20–24.
4. Дерев'яненко С. Актуальні питання обліку поточних біологічних активів / С. Дерев'яненко, Т. Олійник // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2010. – № 12. – С. 16–20.
5. Канцуров О.О. Застосування термінології Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку у нормативно-правовій базі України / О. О. Канцуров // Фінанси України. – 2006. – № 8. – С. 51–58.
6. Кирнасівська Н. Проблеми обліку поточних біологічних активів тваринництва / Н. Кирнасівська // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2010. – № 10. – С. 15–20.
7. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів, затвержені наказом Міністерства фінансів від 29.12.2006 р. № 1315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vobu.ua/rus/documents/item/nakaz-ministerstva-finansiv-ukrajini-vid-29-grudnya-2006-r-1315?app_id=23.
8. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / за ред. С. Ф. Голова. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 1998. – 736 с.
9. Моссаковський В. Облік біологічних активів / В. Моссаковський, Т. Кононенко, С. Кучеркова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 6. – С. 17–24.
10. Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу : МСБО 20 // Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2004 : у 2 т. / за ред. С. Ф. Голова. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2004. – 1223 с.
11. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» : наказ Міністерства фінансів України від 18 листопада 2005 р. № 790 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1456-05>.
12. Сільське господарство: МСБО 41 // Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2004 : у 2 т. / за ред. С.Ф. Голова. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2004. – 1223 [9] с.
13. Сук Л.К. Облік біологічних активів / Л. К. Сук // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2007. – № 4. – С. 47–52.

Петришин Л., Андрушко Р., Хомка В., Лиса О. Оптимізація обліку поточних біологічних активів у навчально-наукових дослідних господарствах

Проведено порівняльний аналіз основних положень МСБОДС 27 «Сільське господарство» та П(С)БО 30 «Біологічні активи», розглянуто особливості оцінки біологічних активів і сільськогосподарської продукції за справедливою вартістю та методику їх обліку в системі рахунків бюджетної установи. Запропоновано внести зміни в організацію обліку біологічних активів рослинництва у навчально-наукових дослідних господарствах відповідно до МСБОДС 27, зокрема: справедливую вартість біологічних активів рослинництва та сільськогосподарської продукції визначати щомісяця, здійснювати переоцінку біологічних активів.

Ключові слова: міжнародний стандарт, державний сектор, біологічний актив, справедлива вартість, первісне визнання, витрати.

Petryshyn L., Andrushko R., Khomka B., Lysa O. Optimization of current biological assets accounting in teaching and scientific research farms

This article provides a comparative analysis of the main provisions of IPSAS 27 «Agriculture» and P(S)FA 30 «Biological assets», the peculiarities of assessment of biological assets and agricultural produce at fair value and method of accounting in the system of accounts budgetary institutions. Proposed the organization of accounting of biological assets of crop in teaching and scientific research farms to introduce changes in accordance with IPSAS 27, including: the fair value of biological assets of crops and agricultural products to determine the monthly, perform revaluation of biological assets.

Key words: international standard, the public sector, the biological asset fair value, the initial recognition costs.

Петришин Л., Андрушко Р., Хомка В., Лыса О. Оптимизация учета текущих биологических активов в учебно-научных исследовательских хозяйствах

Проведен сравнительный анализ основных положений МСБОДС 27 «Сельское хозяйство» и П(С)БУ 30 «Биологические активы», рассмотрены особенности оценки биологических активов и сельскохозяйственной продукции по справедливой стоимости и методика их учета в системе счетов бюджетного учреждения. Предложено при организации учета биологических активов растениеводства в учебно-научных исследовательских хозяйствах ввести изменения в соответствии с МСБОДС 27, в частности: справедливую стоимость биологических активов растениеводства и сельскохозяйственной продукции определять ежемесячно, осуществлять переоценку биологических активов.

Ключевые слова: международный стандарт, государственный сектор, биологический актив, справедливая стоимость, первоначальное признание, расходы.

УДК 657.39

ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

О. Прокопишин, к. е. н., Н. Жидовська, к. е. н. Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економічних відносин, які передбачають інтеграцію вітчизняного виробника у світову економіку, мають змінитися склад і структура фінансової звітності. Фінансові і нефінансові звіти, об'єднані в єдину модель, сприятимуть підвищенню якості взаємодії зацікавлених сторін. Однак інтегрована звітність ще не набула широкого розповсюдження через

Ключові слова: міжнародний стандарт, державний сектор, біологічний актив, справедлива вартість, первісне визнання, витрати.

Petryshyn L., Andrushko R., Khomka B., Lysa O. Optimization of current biological assets accounting in teaching and scientific research farms

This article provides a comparative analysis of the main provisions of IPSAS 27 «Agriculture» and P(S)FA 30 «Biological assets», the peculiarities of assessment of biological assets and agricultural produce at fair value and method of accounting in the system of accounts budgetary institutions. Proposed the organization of accounting of biological assets of crop in teaching and scientific research farms to introduce changes in accordance with IPSAS 27, including: the fair value of biological assets of crops and agricultural products to determine the monthly, perform revaluation of biological assets.

Key words: international standard, the public sector, the biological asset fair value, the initial recognition costs.

Петришин Л., Андрушко Р., Хомка В., Лыса О. Оптимизация учета текущих биологических активов в учебно-научных исследовательских хозяйствах

Проведен сравнительный анализ основных положений МСБОДС 27 «Сельское хозяйство» и П(С)БУ 30 «Биологические активы», рассмотрены особенности оценки биологических активов и сельскохозяйственной продукции по справедливой стоимости и методика их учета в системе счетов бюджетного учреждения. Предложено при организации учета биологических активов растениеводства в учебно-научных исследовательских хозяйствах ввести изменения в соответствии с МСБОДС 27, в частности: справедливую стоимость биологических активов растениеводства и сельскохозяйственной продукции определять ежемесячно, осуществлять переоценку биологических активов.

Ключевые слова: международный стандарт, государственный сектор, биологический актив, справедливая стоимость, первоначальное признание, расходы.

УДК 657.39

**ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ**

*О. Прокопишин, к. е. н., Н. Жидовська, к. е. н.
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економічних відносин, які передбачають інтеграцію вітчизняного виробника у світову економіку, мають змінитися склад і структура фінансової звітності. Фінансові і нефінансові звіти, об'єднані в єдину модель, сприятимуть підвищенню якості взаємодії зацікавлених сторін. Однак інтегрована звітність ще не набула широкого розповсюдження через

інноваційність моделі та відсутність нормативно-правової основи, а отже, й досвіду її складання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування інтегрованої звітності, окремим її складовим і показникам у процесі управління підприємством присвятили свої праці вітчизняні і зарубіжні дослідники: Т. Давидюк [2], І. Замула [3], Р. Костирко [4], О. Лаговська [6], Н. Лоханова [7], М. Сидорова [9], К. Сорокіна [10], Т. Шимоханська [11], Д. Акерлоф [1]. Проте зауважимо, що сьогодні інтегрована звітність з економічною, екологічною і соціальною складовими – одна з найперспективніших сфер, яка динамічно розвивається, а отже, потребує додаткових досліджень і чекає на розробку відповідних методологічних засад.

Постановка завдання. У нашому дослідженні ставилося завдання окреслити основні проблеми формування інтегрованої звітності підприємства, окремих її елементів та показників в умовах інституційних перетворень.

Виклад основного матеріалу. Інтегрований звіт становить собою стислий виклад інформації про те, як стратегії організації, управління нею, її діяльність та перспективи в контексті зовнішнього середовища допомогли створити цінність у коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі [8].

Інтегрована звітність зводить воедино всі істотні дані про стратегію організації, корпоративне управління, показники її діяльності та перспективи таким чином, щоб вони відображали її економічне, соціальне та екологічне оточення. Посилюючи ці зв'язки, інтегрована звітність дає змогу менеджерам приймати рішення щодо стійкого розвитку, а інвесторам і зацікавленим сторонам – краще зрозуміти діяльність компанії (рис. 1) [4].

Такий звіт має містити поряд із фінансовою також нефінансову інформацію. Тобто розширюються межі звітності і постають нові завдання перед обліково-аналітичною системою. Інтегрована звітність передбачає розкриття у взаємозв'язку цілої низки показників, які стосуються огляду організації, і бізнес-моделі опису середовища, в якому працює організація, у тому числі ризиків і можливостей, стратегічних цілей, стратегії їх досягнення, корпоративного управління, і виробничих показників, у тому числі фінансових і нефінансових, прогнозу на майбутнє [5].

В інтегрованому звіті зі шести наведених інформаційних блоків лише один безпосередньо формується бухгалтерським обліком в його нині чинному вигляді, все інше – це управлінська інформація нефінансового характеру.

Важливим є те, що вся інформація, яка подається в інтегрованому звіті, має мати взаємопов'язаний характер, тобто йдеться не про простий набір розрізнених показників, які взагалі і зараз формуються компаніями, а про цілісне та узгоджене подання інформації про стратегію підприємства на шляху створення ним вартості із розкриттям забезпечення цієї стратегії всіма необхідними ресурсами з описом можливостей, загроз і ризиків, які можуть виникнути на шляху її реалізації.

Рис. 1. Взаємозв'язок зацікавлених сторін в інтегрованій звітності і переваг її застосування.

Міжнародний комітет з інтегрованої звітності підготував модель інтегрованої звітності, в основі якої лежать п'ять основних принципів і сім змістовних елементів. До основних принципів належать [4]: 1) стратегічна спрямованість;

2) пов'язаність інформації; 3) орієнтація на майбутнє; 4) реагування і залучення зацікавлених сторін; 5) стислість, надійність і суттєвість. Ці принципи є методологічним базисом визначення змісту інтегрованого звіту за ключовими елементами, наведеними в таблиці.

Таблиця

Елементи інтегрованої звітності

Елемент	Опис елемента
Опис діяльності організації та бізнес-моделі	Опис сегментів, пов'язані сторони, статут, операційні та звітні напрями, опис спеціалізації
Середовище, в якому працює організація, зокрема ризику і можливості	Інтегрована звітність сприяє зниженню ризику репутації (розкриття негативних і позитивних результатів діяльності, умов і заходів покращання ситуації)
Стратегічні цілі й стратегія досягнення цих цілей	На основі інтегрованої звітності приймають рішення про подальшу стратегію, способи мінімізації ризиків, виявляють привабливі можливості
Корпоративне управління та винагороди	Організація внутрішнього і зовнішнього аудиту нефінансової інформації для запобігання помилкам у звіті (для поліпшення системи корпоративного й операційного управління)
Система виробничих показників і показників стійкого розвитку	Собівартість, групування витрат за «характером» і «функціями», методи обліку витрат
Прогноз на майбутнє	Планування, бюджетування, експертні та аналітичні звіти
Аналіз нефінансових результатів	Розроблення метричних систем і методик оцінки нефінансових показників (соціальні, екологічні)
Механізм створення доданої вартості продукту	Попроцесний, попередільний, інноваційний

Інтегрований звіт визначає [8]:

- коротко-, середньо- й довгострокові стратегічні цілі організації;
- стратегії, що були запроваджені або плануються до запровадження для досягнення цих стратегічних цілей;
- як оцінюватимуть досягнення та цільові результати в коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі.

Якість облікової інформації значною мірою впливає на обґрунтованість прийняття управлінських рішень суб'єктами та учасниками підприємницької діяльності, є підставою для формування економічного мислення та свідомості суспіль-

ства, сприяє довірі до бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Показники якості інформації дають змогу її користувачам зрозуміти переваги та обмеження щодо використання інтегрованої звітності, а також здійснювати правильну інтерпретацію й підвищувати надійність аналітичних досліджень.

Для визначення якості інформації, що відображається в інтегрованій звітності підприємства, пропонуємо керуватися принципами складання інтегрованої звітності та інтересами користувачів (рис. 2).

Рис. 2. Якість інформації, наведеної в інтегрованій звітності.

У свою чергу якість визначається рівнем зменшення інформаційної асиметрії, невизначеності в її одержувача. Як справедливо довів у своїй праці Дж. Акерлоф [1, с. 91], якість та невизначеність є взаємопов'язаними. Отже, метою управлінського обліку є зменшення інформаційної ентропії (невизначеності або непередбачуваності інформації). Зменшення рівня невизначеності у користувача інформацією визначає рівень інформаційної насиченості повідомлення [12].

Звідси ефективність інтегрованої управлінської звітності визначається досягнутим рівнем забезпечення нею інформаційної спроможності користувачів. Проведене попереднє дослідження дало змогу виокремити сім базових критеріїв, за якими слід оцінювати ефективність кожного звіту та звітності загалом (рис. 3).

Враховуючи характер питань, які повинні розглядатися в інтегрованій звітності, майбутній часовий проміжок, розглянутий при підготовці інтегрованої звітності, зазвичай є тривалішим, ніж це може бути застосовано до деяких інших

форм звітності. Тривалість кожного звітного періоду для коротко-, середньо- та довгострокового періоду визначається підприємством на підставі комерційного та інвестиційного циклу, її стратегії і законних потреб, інтересів та очікувань зацікавлених сторін.

Рис. 3. Ієрархія критеріїв оцінки ефективності інтегрованої звітності.

Висновки. Інтегрований звіт подає ширше пояснення продуктивності, ніж традиційна звітність, завдяки опису та вимірюванню, де це можливо, суттєвих компонентів створення цінності і відносин між ними. Зокрема, такий звіт виявляє всі капітали, від яких залежить створення цінності (в минулому, теперішньому і майбутньому часі), як організація використовує ці капітали і який вплив вона на них справляє.

У перспективі після прийняття офіційної міжнародної структури інтегрованої звітності кількість інтегрованих звітів повинна значно збільшитися, хоча підприємства можуть зіштовхнутися з проблемою слабого розвитку внутрішньо-корпоративних систем обліку даних. Це вимагатиме законодавчого забезпечення на вітчизняному рівні змісту, порядку складання, строків подання інтегрованої звітності, яка забезпечить не тільки оцінку поточного стану діяльності підприємства, а й можливість прогнозування його роботи в майбутньому.

Бібліографічний список

1. Акерлоф Д. Рынок «лимонов» : неопределенность качества и рыночный механизм / Д. Акерлоф // THESIS. – 1994. – № 5. – С. 91–104.

2. Давидюк Т. В. Конвергенція бухгалтерської та соціальної звітності в частині людського капіталу: розвиток існуючих підходів [Електронний ресурс] / Т. В. Давидюк // Економіка : реалії часу. – 2012. – № 2(3). – С. 123–129. – Режим доступу : <http://www.economics.opu.ua/files/archive/2012/No2/123-129.pdf>.
3. Замула І. В. Бухгалтерський облік екологічної діяльності у забезпеченні стійкого розвитку економіки : [монографія] / І. В. Замула. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – 440 с.
4. Костирко Р.О. Інтегрована модель звітності компанії: передумови, принципи, складові / Р. О. Костирко // Економіка України. – 2013. – № 2. – С. 18–28.
5. Кузнецова С. А. Інтегрована управлінська звітність: глобальні виклики та локальні рішення в епоху ноосфери / С. А. Кузнецова // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1(7). – С. 270–279.
6. Лаговская Е. А. Интегрированная модель отчетности: преимущества и недостатки применения / Е. А. Лаговская // Вестник Брестского государственного технического университета. – 2012. – № 3. – С. 33–36.
7. Лоханова Н. О. Інтегрована звітність як продукт цілісної обліково-аналітичної системи / Н. О. Лоханова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 4(47). – С. 50–56.
8. Международный комитет по интегрированной отчетности (IIRC) публикует для обсуждения проект концепции интегрированной отчетности [Электронный ресурс] // Вестник МСФО. – 2013. – Режим доступа : www.pwc.ru/ru/ifrs/express/may-2013.html.
9. Сидорова М. И. Развитие моделей бухгалтерского учета в условиях современных информационных технологий : автореф. дис. на соискание ученой степени д. э. н : спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / М. И. Сидорова. – М., 2013. – 44 с.
10. Сорокина Е В. Принципы формирования отчетных показателей в области устойчивого развития / Е. В. Сорокина // Известия ИГЭА. – 2012. – № 3(83). – С. 19–25.
11. Шимоханская Т. В. Совершенствование методологии учетно-аналитического обеспечения устойчивого развития организаций : автореф. дис. на соискание ученой степени д. э. н : спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Т. В. Шимоханская. – М., 2011. – 51 с.
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VNULPM_2014_794_27.pdf.

Прокопишин О., Жидовська Н. Формування інтегрованої звітності підприємства в умовах інституційних перетворень

Визначено основні проблеми формування інтегрованої звітності підприємства в умовах інституційних перетворень. Встановлено взаємозв'язок зацікавлених сторін в інтегрованій звітності та переваг її застосування. Обґрунтовано доцільність застосування моделі інтегрованої звітності, в основі якої лежать п'ять основних принципів та сім змістовних елементів. Запропоновано показники якості інформації, що відображаються в інтегрованій звітності. Виокремлено основні базові критерії та їх ієрархію, за якими слід оцінювати ефективність інтегрованого звіту загалом.

Ключові слова: інтегрована звітність, підприємство, елементи, принципи, модель, показники якості, ефективність.

Prokopyshyn O., Zhydovska N. The formation of the integrated reporting of the company in terms of institutional transformations

The main problems of formation of integrated reporting of the company in terms of institutional change were defined. The relationship of stakeholders in integrated reporting and the benefits of its application were installed. Reasonably the feasibility of applying the model of integrated reporting, which is based on five basic principles and seven content elements. The indicators of the quality of information reflected in integrated reporting were offered. The main underlying criteria and their hierarchy by which to evaluate the effectiveness of an integrated report as a whole were selected.

Key words: integrated reporting, enterprise, elements, principles, model, quality indicators, efficiency.

Прокопышин О., Жидовская Н. Формирование интегрированной отчетности предприятия в условиях институциональных преобразований

Определены основные проблемы формирования интегрированной отчетности предприятия в условиях институциональных преобразований. Установлена взаимосвязь заинтересованных сторон в интегрированной отчетности и преимуществ ее применения. Обоснована целесообразность применения модели интегрированной отчетности, в основе которой лежат пять основных принципов и семь содержательных элементов. Предложены показатели качества информации, которые отражаются в интегрированной отчетности. Выделены основные базовые критерии и их иерархия, по которым следует оценивать эффективность интегрированного отчета в целом.

Ключевые слова: интегрированная отчетность, предприятие, элементы, принципы, модель, показатели качества, эффективность.

УДК339.745

**СУЧАСНИЙ СТАН ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ**

О. Агрес, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Одним із найскладніших дослідницьких і практичних завдань щодо центральних банків є аналіз сучасного стану грошово-кредитної політики. З одного боку, це пов'язано з відсутністю єдності в теорії фінансів щодо критеріїв та показників оцінки ефективності грошово-кредитної політики, з іншого складно забезпечити її на практиці, що пов'язано з розширенням основних функцій центральних банків та зміщенням пріоритетів цінової стабільності. Найважливішою проблемою є те, що у багатьох центральних банках має місце невідповідність проголошених офіційних пріоритетів (щодо забезпечення цінової стабільності) фактичним (кількісним пом'якшенням з метою забезпечення фінансової стабільності та стимулювання економічного зростання). Провідні країни викорис-

Prokopyshyn O., Zhydovska N. The formation of the integrated reporting of the company in terms of institutional transformations

The main problems of formation of integrated reporting of the company in terms of institutional change were defined. The relationship of stakeholders in integrated reporting and the benefits of its application were installed. Reasonably the feasibility of applying the model of integrated reporting, which is based on five basic principles and seven content elements. The indicators of the quality of information reflected in integrated reporting were offered. The main underlying criteria and their hierarchy by which to evaluate the effectiveness of an integrated report as a whole were selected.

Key words: integrated reporting, enterprise, elements, principles, model, quality indicators, efficiency.

Прокопышин О., Жидовская Н. Формирование интегрированной отчетности предприятия в условиях институциональных преобразований

Определены основные проблемы формирования интегрированной отчетности предприятия в условиях институциональных преобразований. Установлена взаимосвязь заинтересованных сторон в интегрированной отчетности и преимуществ ее применения. Обоснована целесообразность применения модели интегрированной отчетности, в основе которой лежат пять основных принципов и семь содержательных элементов. Предложены показатели качества информации, которые отражаются в интегрированной отчетности. Выделены основные базовые критерии и их иерархия, по которым следует оценивать эффективность интегрированного отчета в целом.

Ключевые слова: интегрированная отчетность, предприятие, элементы, принципы, модель, показатели качества, эффективность.

УДК339.745

**СУЧАСНИЙ СТАН ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ**

О. Агрес, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Одним із найскладніших дослідницьких і практичних завдань щодо центральних банків є аналіз сучасного стану грошово-кредитної політики. З одного боку, це пов'язано з відсутністю єдності в теорії фінансів щодо критеріїв та показників оцінки ефективності грошово-кредитної політики, з іншого складно забезпечити її на практиці, що пов'язано з розширенням основних функцій центральних банків та зміщенням пріоритетів цінової стабільності. Найважливішою проблемою є те, що у багатьох центральних банках має місце невідповідність проголошених офіційних пріоритетів (щодо забезпечення цінової стабільності) фактичним (кількісним пом'якшенням з метою забезпечення фінансової стабільності та стимулювання економічного зростання). Провідні країни викорис-

товують гнучкіший підхід до монетарної політики, ніж це дозволяє традиційний мандат цінової стабільності. Крім того, складність чинників, які впливають на ефективність грошово-кредитної політики в умовах глобалізації та світових кризових процесів, знижує регуляторні можливості національних центральних банків у її забезпеченні з огляду на ускладнення зв'язків у каналах монетарного трансмісійного механізму та значний вплив зовнішнього середовища, яке не залежить від центральних банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й методичні питання аналізу стану та ефективності грошово-кредитної політики знайшли своє відображення в працях О. Беспалова, Т. Ільїна, С. Кузнецова, Л. Примостка [5], М. Савлука, А. Сомика [7; 8], А. Мороза [2]. Значну увагу практичним аспектам оцінки грошово-кредитної політики приділяють самі центральні банки, публікуючи відповідні матеріали власних досліджень у своїх науково-практичних виданнях [6]. Для Національного банку України питання оцінки грошово-кредитної політики є також вельми актуальним у зв'язку з переходом до режиму таргетування інфляції, за якого зростає роль каналу довіри (очікувань) суб'єктів ринку у забезпеченні досягнення намічених цілей, насамперед цінової стабільності. Проте деякі аспекти сучасного стану грошово-кредитної політики НБУ не до кінця вивчені.

Постановка завдання. Основним завданням, яке стояло перед нами, було вивчення особливостей грошово-кредитної політики НБУ на теперішньому етапі.

Виклад основного матеріалу. Банки та інші кредитні організації діють у певному секторі ринку – в системі грошово-кредитних і фінансових відносин. Це визначає предмет їхньої діяльності: гроші, валютні цінності, інші фінансові інструменти.

Стан і рівень розвитку банків досить серйозно впливає на всю суспільно-економічну формацію. Тому, аналізуючи діяльність банківської системи, можна зрозуміти ситуацію в державі, а також дійти правильних висновків про роль Національного банку України у виконанні своєї основної функції – забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Грошово-кредитна політика Національного банку України ґрунтується на основних критеріях і макроекономічних показниках загальнодержавної програми економічного і соціального розвитку на певний період. До таких макроекономічних показників належать: обсяг валового внутрішнього продукту, прогнозований рівень інфляції, розмір дефіциту державного бюджету та джерела його покриття, платіжний і торговельний баланси.

У процесі реалізації грошово-кредитної політики НБУ використовує певний інструментарій. Переважно всі інструменти НБУ спрямовані на стабілізацію банківських установ, тому пріоритетними інструментами його грошово-кредитної політики можна вважати відсоткову політику; політику обов'язкових резервів, операції на відкритому ринку, політику рефінансування, курсову політику, які безпосередньо впливають на грошову масу, мають свою мету й регулювальні функції.

Економіка у 2015 р. входить у фазу стагфляції, коли скорочення виробництва та зайнятості відбувається в умовах зростання цін. Різне знецінення гривні на тлі

макроекономічної дестабілізації, а також неефективне здійснення монетарної і комунікаційної політики, відсутність системних заходів Національного банку України із забезпечення фінансової стабільності сформували зростаючі девальваційні очікування і спровокували зниження довіри до банківської системи, що призвело до значного скорочення обсягу депозитів. Вкладення у національній валюті зменшилися на 56,5 млрд грн (на 13,4 %), в іноземній – на 11,4 млрд дол. США (на 36,9 %).

У квітні-травні 2015 р. спостерігалось суттєве обмеження поведінкової складової у валютно-курсовій динаміці, що супроводжувалося поступовим укріпленням гривні. З'явилися ознаки поступового відновлення довіри населення до банківської системи. У квітні 2015 р. обсяг депозитів фізичних осіб у національній валюті збільшився на 4,2 млрд гривень. Водночас суттєво прискорилося споживча інфляція (у квітні – до 60,9 % в річному вимірі). Значним чинником такого прискорення у квітні стало підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги та на природний газ, а також методологічні особливості фіксації такого підвищення Державною службою статистики України [3]. Зауважимо, що під час втілення монетарної політики НБУ наявні інструменти належить застосовувати не у відповідь на поточну інфляцію, а з огляду на її прогнозу динаміку, враховуючи інфляційні очікування населення та бізнесу. Наразі очікується, що після досягнення інфляцією пікових значень вона достатньо суттєво уповільнюватиметься протягом наступних дванадцяти місяців.

У липні-серпні 2015 р. була зафіксована дефляція. Правління Національного банку України вирішило знизити облікову ставку до 22 % річних. Це рішення закріплене у постанові правління Національного банку України від 24 вересня 2015 року № 627 «Про регулювання грошово-кредитного ринку» [4].

Національний банк України продовжує пом'якшення грошово-кредитної політики. Поступовий відхід від політики «дорогих грошей» стає можливим завдяки стійкому зниженню ризиків для цінової стабільності в Україні. Проведення виваженої монетарної та фіскальної політики дало змогу зменшити інфляцію попиту, стабілізувати валютний ринок і знизити інфляційні очікування.

Грошово-кредитна політика у 2014–2015 рр. втілювалася в умовах стрімких змін в економіці України, передусім зумовлених реалізацією макроекономічних дисбалансів, накопичених у попередні роки з огляду на проведення економічної політики, орієнтованої на споживання. Розвиток негативних процесів в економіці посилювався внаслідок зростання суспільно-політичного напруження й втрати частини економічного потенціалу через економічну та воєнну агресію з боку Російської Федерації. Скорочення експорту супроводжувалося відпливом капіталу й падінням інвестиційної привабливості країни в умовах зростаючої невизначеності та високих політико-економічних ризиків (див. табл.).

Як бачимо, основні показники, які характеризують стан грошово-кредитної політики НБУ протягом досліджуваного періоду, зростають. Монетарна база в Україні у 2015 р. зросла на 0,8 %. У Мінекономрозвитку зазначили, що така жорстка монетарна політика разом із жорсткою фінансовою політикою стали стримуваль-

ними факторами зростання цін у грудні та вплинули на уповільнення інфляції до 0,7 % із 2 % у листопаді [1].

Таблиця

Основні показники, що характеризують стан грошово-кредитного ринку
(2013 – 2015 рр.), млн грн*

Показник	01.01.2013 р.	01.01.2014 р.	01.01.2015 р.	01.12.2015 р.
Монетарна база	255283	307139	3331194	336327
Грошова база	773199	908994	956728	988910
Коррахунки	24691	33041	27224	27788
Депозити	567881	668460	672402	681892
Кредити	809339	904874	1015741	1042843
Заборгованість за кредитними сертифікатами Національного банку	334	3126	19594	40333
Заборгованість за кредитами Національного банку, наданими банками та ФГВФО	75098	76122	119144	128187

*За [6].

Відповідно до Основних засад грошово-кредитної політики на 2014 та 2015 рр. Національний банк брав на себе зобов'язання щодо додержання стійких темпів економічного зростання та підтримання економічної політики Кабінету Міністрів України. Це відбувалося через сприяння активізації кредитної підтримки банками реального сектору економіки та зниження відсоткових ставок (у 2014 р.), створення умов для активізації кредитної підтримки банками реального сектору економіки, а також в напрямі сприяння за потреби у виконанні Урядом України окремих зобов'язань в рамках програми «Стенд-бай» (у 2015 р.). Водночас темпи зростання кредитного портфеля банківської системи характеризуються нестабільністю: за 2014 р. кредити банків зросли на 11,8 %, у 2015 р. – на 12,2 %, за 11 міс. 2015 року – на 2,6 % (переважно за рахунок девальваційного чинника).

У нинішніх умовах без кредитної підтримки розвитку національної економіки на інноваційно-інвестиційній основі з боку центрального банку економіка України й надалі розвиватиметься по колу. Без стимулювання Національним банком України відновлення кредитування економіки неможливим буде закладання підґрунтя економічного зростання, фінансової стабільності та ефективності монетарної політики у довгостроковій перспективі.

Висновки. Отже, основним внеском монетарної політики у відновлення економіки має стати нормалізація функціонування грошово-кредитного ринку, зокрема

його валютного сегмента. Макрофінансова стабілізація сприятиме відновленню ефективної монетарної трансмісії та уможливить кредитну підтримку процесів зростання банківською системою у разі пом'якшення монетарної політики надалі. Такий рівень облікової ставки сприятиме формуванню низхідного тренду інфляції й стимулюватиме подальше повернення депозитів у банківську систему. Водночас зниження ризиків для стабільності гривні дає підстави очікувати пом'якшення грошово-кредитної політики в найближчій перспективі.

Дослідивши грошово-кредитну політику НБУ, можна стверджувати, що як на макро-, так і на мікрорівнях основними завданнями індикаторів кредитного й депозитного ринку є: захист інтересів вкладників та інших кредиторів банку; збільшення ефективності здійснюваної політики банку щодо акумулювання грошових коштів та їх розміщення в кредити й інвестиції; підвищення конкурентоспроможності банку; зростання довіри до банків з боку інвесторів, кредиторів та вкладників. Застосування грошово-кредитних індикаторів до депозитного й кредитного ринків дає змогу зберегти ринкові механізми і мотивацію економічних агентів, а саме: допомагає вчасно та оперативно відреагувати на зміни в процесі банківської діяльності, виявляє недоліки управління кредитним і депозитним ринком; сприяє обґрунтованому плануванню й прогнозуванню ліквідності банку; надає комплексну інформацію про обсяги активів та зобов'язань. Тому, враховуючи труднощі економічної ситуації, НБУ проводить грошово-кредитну політику, основним завданням якої є стабілізація грошового та кредитного ринків, підвищення конкурентоспроможності банків та використання їхнього стабілізуючого впливу на реальний сектор економіки.

Основним напрямом подальшого дослідження стане визначення ефективності грошово-кредитної політики НБУ щодо розвитку економіки країни загалом.

Бібліографічний список

1. Монетарна база в Україні за рік зросла на 2,8 мільярда [Електронний ресурс] // Економічна правда. – Режим доступу : www.epravda.com.ua/news/2016/01/14/576543/.
2. Мороз А. М. Національний банк і грошово-кредитна політика [Електронний ресурс] // А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна. – Режим доступу : ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/18/9/.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/.
4. Постанова Правління Національного банку України «Про схвалення Методичних рекомендацій з питань розроблення банками України програм з метою протидії легалізації (відмиванню) грошей, отриманих злочинним шляхом» від 30.04.02 № 164 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0164500-02>.
5. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі : монографія / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2002. – 316 с.
6. Сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123614.
7. Сомик А. В. Підходи та проблеми оцінки ефективності грошово-кредитної політики НБУ [Електронний ресурс] / А. В. Сомик. – Режим доступу : www.economy.nauka.com.ua/.
8. Сомик А. В. Ефективність грошово-кредитної політики: чинники, критерії оцінки та рекомендації для Національного банку України / А. В. Сомик, В. В. Плачинда, А. П. Петріна. – К., 2014. – 88 с.

Агрес О. Сучасний стан грошово-кредитної політики Національного банку України

Здійснено аналіз сучасного стану грошово-кредитної політики НБУ. Виділено основні критерії і макроекономічні показники загальнодержавної програми економічного і соціального розвитку, на яких ґрунтується грошово-кредитна політика НБУ. Згруповано інструментарій стабілізації банківських установ. Відзначено закріплення позитивних тенденцій на грошово-кредитному ринку. Виявлено, що без стимулювання Національним банком України відновлення кредитування економіки неможливим буде закладення засад економічного зростання, фінансової стабільності та ефективності монетарної політики у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: національний банк, грошова база, депозит, кредит, грошово-кредитна політика.

Agres O. Modern state of monetary policy of National bank of Ukraine

The analysis of the modern state of monetary policy of NB of Ukraine is carried out in the article. Basic criteria and macroeconomic indexes of the national program of economic and social development are distinguished on that the monetary policy of NB of Ukraine is founded. The tool of stabilizing of bank institutions is grouped. Fixing of positive tendencies is marked at the money-and-credit market. It is educed that without stimulation of proceeding in crediting of economy the National bank impossible will be a book-mark of principles of the economy growing, financial stability and efficiency of monetary politics in a long-term prospect.

Key words: national bank, monetary base, deposit, credit, monetary policy.

Агрес О. Современное состояние денежно-кредитной политики НБУ

Осуществлен анализ современного состояния денежно-кредитной политики НБУ. Выделены основные критерии и макроекономические показатели общегосударственной программы экономического и социального развития, на которых базируется денежно-кредитная политика НБУ. Сгруппирован инструментарий стабилизации банковских учреждений. Отмечено закрепление позитивных тенденций на денежно-кредитном рынке. Виявлено, что без стимулирования Национальным банком Украины возобновления кредитования экономики невозможной будет закладка принципов экономического роста, финансовой стабильности и эффективности монетарной политики в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: национальный банк, денежная база, депозит, кредит, денежно-кредитная политика.

САНАЦІЙНА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

*М. Богач, к. е. н., О. Садура, к. е. н.
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічної та фінансової кризи значна частина сільськогосподарських підприємств перебуває у нестійкому фінансовому стані, що загрожує банкрутством, а отже, потребує економічних перетворень та фінансового оздоровлення. Одним зі шляхів виходу з нього є реструктуризація. Враховуючи ситуацію в агропромисловому комплексі держави, дослідження організаційних засад санаційної реструктуризації стає актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням відновлення платоспроможності та виходу з кризи сільськогосподарських підприємств, а також санаційної реструктуризації присвячені праці таких науковців, як О. Терещенко [3], В. Андрійчук [1], К. Васьківська [2], А. Череп, А. Штангрет [5] та ін. Проблема окреслення основних етапів та порядку проведення реструктуризації виникла у зв'язку з поглибленням кризових явищ у сільськогосподарських підприємствах, потребує конкретизації й узагальнення напрацювань у цьому напрямі.

Постановка завдання. Нашим завданням було визначення організаційно-економічних засад проведення санаційної реструктуризації та порядку її здійснення в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Санація підприємства через реструктуризацію винесла на поверхню питання різнозмістовості понять «реструктуризація» та «реорганізація». Зустрічаємо чимало трактувань реструктуризації, в тому числі і як реорганізації підприємств. Наголошується, зокрема, що це: комплексні зміни з антикризовими заходами; комплексні та взаємопов'язані зміни структур, що забезпечують функціонування підприємства загалом; створення на базі підприємства кількох менших економічних одиниць; комплекс реорганізаційних заходів, які мають на меті вихід підприємств із кризи і забезпечення його подальшого розвитку; кардинальні зміни організаційно-правової структури суб'єкта господарювання; комплекс заходів, пов'язаних із перетворенням усіх сфер діяльності підприємства, – від структури фінансів до технічного переозброєння і пошуку нових ніш на ринку.

Отже, реструктуризація підприємства – це вживання організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, його управління, форм власності, оздоровлення, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва і задоволення вимог кредиторів [3].

Реструктуризація починається з ідеї, має свою мету, що передбачає адаптацію до змін зовнішнього середовища, підвищення вартості бізнесу, конкурентоспроможності та ефективності, створення умов для активного розвитку підприємства. Під мету виробляються завдання і у такий спосіб утворюється ланцюг цільової реструктуризації (рис. 1).

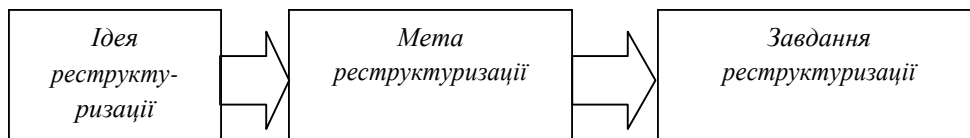

Рис. 1. Цільова орієнтація реструктуризації.

Завданнями реструктуризації є: відновлення конкурентоспроможності і платоспроможності підприємств; сприяння у виживанні та повноцінному функціонуванні суб'єктів господарювання; управління змінами.

Необхідність проведення реструктуризації визначається широким спектром чинників зовнішнього і внутрішнього характеру.

До зовнішніх чинників реструктуризації належать такі: глобалізація світового розвитку; інтеграційні економічні процеси; поступальний і випереджальний розвиток науково-технічного фактору в структурі економіки; комп'ютеризація і віртуальна орієнтація; докорінні зміни на ринках розвинутих країн (уповільнення темпів розвитку цих країн; агресивізація експорту і пошуку додаткових ринків збуту; зменшення ступеня державного регулювання економіки); зміни соціально-економічних систем (трансформація економічних систем країн Центральної та Східної Європи і Азії; зростання частки приватного сектору).

До внутрішніх чинників реструктуризації належать: незадовільний рівень загального менеджменту (слабка орієнтація на ринок, відсутність стратегії, некомпетентність кадрів); слабкий фінансовий менеджмент з питань: управління грошовими потоками, прийняття інвестиційних рішень, управління затратами тощо; високі затрати і низький операційний важіль; застаріла техніка і матеріальна база; низька конкурентоспроможність продукції; незадовільна робота служби маркетингу; конфлікт інтересів (власників, працівників, клієнтів, партнерів); стереотипи мислення керівництва, що не відповідають новітнім процесам соціально-економічного розвитку тощо.

Реструктуризаційний процес призводить до змін, які охоплюють: модернізацію (оновлення устаткування, продукції, технології); реорганізацію (зміни методів і розподілу праці, а також інформаційних потоків); адаптацію (приспособлення елементів підприємства до змінного середовища); інновацію (продуктові і процесні нововведення).

Отже, можна стверджувати, що реструктуризація має широке тлумачення, вона передбачає комплексність і системність змін, постійність, безперервність та інші *принципи* (правила) її здійснення.

Основні види і форми реструктуризації суб'єктів господарювання показано на рис. 2.

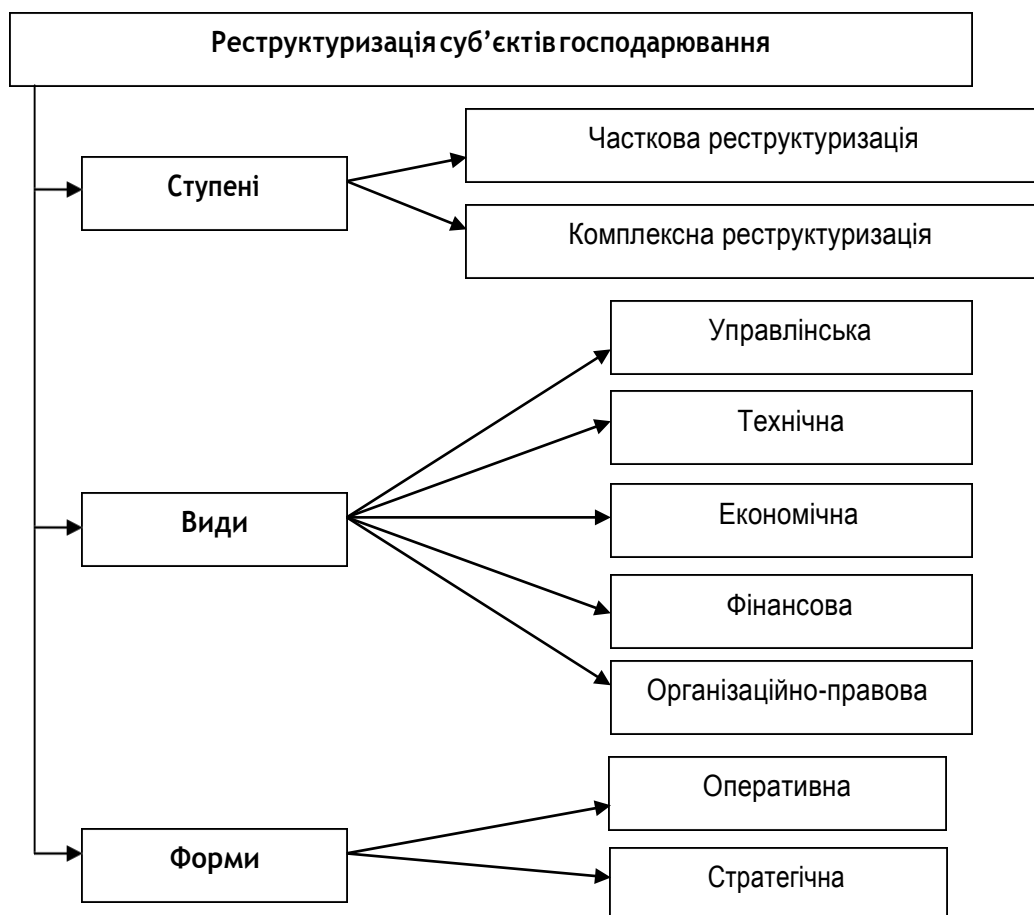

Рис. 2. Основні види і форми реструктуризації.

Залежно від масштабу проведення реструктуризація може бути частковою чи комплексною. Часткова реструктуризація спрямована на перетворення окремого підрозділу підприємства. Комплексна реструктуризація вносить зміни в усі сфери діяльності підприємства і потребує принципових змін у системі планування, аналізу, обліку, звітності та ін.

Управлінська реструктуризація пов'язана з підготовкою та перепідготовкою персоналу з орієнтацією на конкурентоспроможне функціонування суб'єкта господарювання, зміну його організаційної структури, менеджменту, технологічної, інноваційної та маркетингової політики.

Технічна реструктуризація пов'язана із забезпеченням такого стану суб'єкта господарювання, за якого досягають відповідного рівня виробничого потенціалу, технології, «ноу-хау», управлінських навичок, кваліфікації персоналу, ефективних систем постачання й логістики, тобто всього того, що дає суб'єкту господарювання змогу виходити на ринок з ефективною та конкурентоспроможною продукцією.

Економічної життєздатності досягають, коли продукція суб'єкта господарювання, його капітальні та поточні витрати, рівень продажу й цінова політика забезпечують такий рівень економічної рентабельності підприємства, що відповідає сучасним умовам господарювання.

Після досягнення фінансової життєздатності суб'єкт господарювання матиме таку структуру балансу, за якої показники ліквідності і платоспроможності задовольняють вимоги ринку, а також позбудеться проблем із виплатою кредитів, відсотків за них чи з погашенням інших боргових зобов'язань тощо.

Організаційно-правовий вид реструктуризації характеризується процесами комерціалізації, корпоратизації, зміни організаційної структури та власника державних суб'єктів господарювання.

Залежно від поставлених цілей і завдань реструктуризації виділяють дві її форми – оперативну й стратегічну.

Оперативна реструктуризація – це захід, що забезпечує виживання підприємства. Її проводять збиткові господарства, що перебувають у стані кризи. У ході цієї реструктуризації виконують два основні завдання: забезпечення міні-мальної ліквідності та істотне поліпшення результатів діяльності підприємства. Здійснюють її в короткостроковому періоді, коли підприємство не може розраховувати на зовнішні джерела фінансової допомоги і вирішує питання забезпечення ліквідності за рахунок внутрішніх резервів. Полягає така реструктуризація у визначенні основних видів діяльності і ринків збуту, виявленні слабких сторін у здійсненні основних функцій і розробці конкретних пропозицій щодо їх ліквідації з мінімальними витратами і вивільненням зайвих ресурсів [5].

Стратегічна реструктуризація передбачає аналіз причин, що призвели до втрати конкурентних позицій підприємства. Після цього визначають перспективні напрями діяльності, для кожного з яких формулюється стратегія.

Стратегічна реструктуризація системи управління неможлива без залучення як внутрішніх, так і зовнішніх джерел фінансування. Вона може передбачати такі дії: диверсифікацію виробництва; завоювання нових ринків збуту; придбання нового обладнання; введення новітніх технологій; сертифікацію виробництва; реорганізацію структури управління підприємством; підвищення кваліфікації персоналу; реструктуризацію власності; купівлю-продаж бізнесу.

Найскладнішим видом реструктуризації є санаційна реорганізація, яка передбачає реорганізацію підприємства, що має на меті змінити власника статутного фонду, створення нових юридичних осіб і (або) нову організаційно-правову форму діяльності.

За формальними ознаками виокремлюють три види реорганізації: спрямовану на укрупнення підприємства (злиття, приєднання, поглинання); спрямовану на подрібнення підприємства (поділ, виділення); без змін розмірів підприємства (перетворення). Розрізняють горизонтальне (приєднання, поглинання) та вертикальне злиття. Горизонтальне злиття – це об'єднання двох підприємств, які виробляють однаковий тип товару чи надають однакові послуги. Вертикальне злиття – злиття одного підприємства з його постачальником сировини чи споживачем продукції.

Злиття означає об'єднання підприємства (або кількох підприємств), яке зіштовхнулося з фінансовою кризою, з іншим фінансово стійким підприємством (кількома підприємствами). У разі злиття всі майнові права та обов'язки кожного з підприємств переходять до новоствореного суб'єкта господарювання.

Приєднання – це спосіб корпоративної реструктуризації, який передбачає приєднання всіх прав та обов'язків однієї або кількох юридичних осіб (правопопередників) до іншої юридичної особи (правонаступника).

Різниця між злиттям та приєднанням полягає в тому, що в першому випадку всі майнові права та обов'язки кількох юридичних осіб концентруються на балансі новоствореного підприємства, а у другому – на балансі підприємства, що вже функціонує на момент прийняття рішення про приєднання.

Реорганізація підприємств, спрямована на їх розукрупнення (поділ, виділення) здійснюється, якщо у підприємства є збиткові підрозділи або у разі високого рівня диверсифікації сфер діяльності підприємств, які підлягають санації (якщо до таких підприємств виявляють інтерес кілька інвесторів (санаторів), котрі цікавляться різними ділянками виробництва).

Основною метою розукрупнення підприємств, які перебувають у фінансовій кризі, є виокремлення санаційно спроможних виробничих підрозділів (виробництв) для проведення їх оздоровлення й оформлення як самостійних юридичних осіб.

Поділ – це спосіб реорганізації, який полягає в тому, що юридична особа припиняє свою діяльність, а на її базі створюється кілька нових підприємств, оформлених у вигляді самостійних юридичних осіб.

Виокремлення полягає в тому, що нова юридична особа (особи) створюються з використанням лише частини належного реорганізованому підприємству майна. Залишкова частина є базою для продовження господарської діяльності.

Перетворення передбачає зміну форми власності або організаційно-правової форми юридичної особи без припинення господарської діяльності підприємства. Коли одне підприємство перетворюється на інше, до підприємства, яке щойно виникло, переходять усі майнові права та обов'язки колишнього підприємства.

Отже, реструктуризація – багатоаспектне поняття. Їй властиві свої цілі, основна мета, форми, етапи, принципи, види, свій спектр об'єктів, охоплених змінами як її наслідків, своя процедура здійснення.

Основними етапами реструктуризації є:

- аналіз зовнішнього середовища і діагностування стану підприємства та його потенціалу;
- обґрунтування необхідності змін, розробка стратегії, формування ідеї цілі реструктуризації;
- вибір видів і методів реструктуризації;
- розроблення комплексної програми реструктуризації;
- розроблення бізнес-плану реструктуризації;
- вибір критеріїв і визначення економічної ефективності реструктуризації;
- відстежування і керування процесом реструктуризації.

Аналіз зовнішнього середовища і діагностування стану підприємства та його потенціалу дають змогу адаптувати до цього середовища його діяльність з

урахуванням властивої йому специфіки. Такий аналіз припускає оцінку впливу на підприємства низки чинників: економічних, ринкових, технологічних, соціально-демографічних *і навіть* політичних.

Вивчення зовнішнього середовища й діагностування підприємства мають бути взаємозалежні. Інакше кажучи, необхідний аналіз поведінки підприємства у зовнішньому середовищі.

Обстеження (діагностування) стану підприємства передбачає: оцінку фінансового стану; аналіз виробничої діяльності; вивчення рівня техніки і технології і його відповідності сучасним стандартам; аналіз трудових ресурсів і ступеня зацікавленості працівників у результатах діяльності.

Одержана на першому етапі інформація є основою обґрунтування необхідності змін розробки концепції і формування ідеї-цілі реструктуризації. У межах другого етапу обґрунтовується необхідність змін, розробляється стратегія і формується ідея-ціль реструктуризації;

Стратегія реструктуризації – це напрями діяльності, що мають забезпечити оптимальне функціонування підприємства у тривалій перспективі з урахуванням стану зовнішнього середовища і прогнозу її зміни, тобто це комплекс конкретних стратегій стосовно різних аспектів діяльності підприємства.

На основі обраних стратегій формується система фінансово-економічних, техніко-технологічних, маркетингових, виробничих і соціальних цілей підприємства. Для забезпечення дієвості встановлювані цілі і показники мають відповідати таким вимогам: конкретність і вимірність, тобто можливість кількісної оцінки; досяжність за визначеної напруженості; значущість для підприємства; терміновість, тобто встановлення терміну досягнення мети (показника).

Отже, у результаті реалізації цього етапу формується система цілей реструктуризації. Таку систему доцільно розробляти у вигляді «дерева цілей», що забезпечить повноту представлення і взаємозв'язок цілей різних рівнів.

Вибір видів і методів реструктуризації – це центральний етап, що зумовлює ефективність реструктуризації. До факторів, що впливають на вибір видів і методів санаційної реструктуризації, належать: стратегії і цілі реструктуризації; особливості конкурентного підприємства; наявність фінансових та інших ресурсів; досвід і знання власників і вищих менеджерів; гострота проблеми.

Комплексна програма реструктуризації повинна бути такою, щоб не дублювала зміст окремих розділів бізнес-плану, а деталізувала їх. Її розробка доцільна, коли реструктуризація є комплексною, стратегічною, розрахованою на тривалу перспективу. Якщо ж реструктуризація є оперативною або фінансовою, найчастіше достатньо розробити один із документів: бізнес-план або комплексну програму.

Ефективною та успішною є реструктуризація, завдяки якій досягається її мета, завдання-ціль. Для оцінки ефективності реструктуризації важливо: виділити заходи, які вживають у процесі реструктуризації і провести оцінку їх можливих наслідків; порівняти затрати на проведення реструктуризації з її результатами; проаналізувати системність змін елементів виробничої системи, адже реструктуризація має охоплювати всі об'єкти: структуру, фінанси, маркетинг, логістику, економіку підприємства, його кадровий потенціал.

Наслідки реструктуризації можуть не піддаватися кількісному виміру, тобто їхні результати не можна підрахувати, додавати, віднімати, ділити, оскільки вони не мають відверто матеріалізованої форми. У цьому разі звертають увагу на якісні параметри наслідків реструктуризації, які є невидимими на перший погляд.

Основним змістом відстежування і керування процесом реструктуризації є організація виконання її програми, тобто здійснення контролю за ходом реалізації наміченої програми.

Висновки. Одним із найбільш радикальних способів оздоровлення сільськогосподарських підприємств є санаційна реструктуризація. Саме за її допомогою можна відновити стійкий фінансовий стан. Використання описаної послідовності етапів санаційної реструктуризації разом зі стратегічним і оперативним фінансовим плануванням дасть змогу досягти поставленої мети реструктуризації – оздоровлення сільськогосподарського підприємства.

Бібліографічний список

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2013. – 779 с.
2. Васьківська К. В. Управління фінансовою санацією підприємств : навч. посіб. / К. В. Васьківська, О. А. Сич, В. Б. Прокопишак. - Львів, 2011. – 204 с.
3. Терещенко О. О. Управління фінансовою санацією підприємств : підручник / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2006. – 552 с.
4. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання / А. В. Череп. – К. : Кондор, 2006. – 380 с.
5. Штангрет А. М. Фінансова санація та банкрутство підприємств / [Штангрет А. М., Шляхтенко В. В, Волович О. Б., Зубрей І. В.]. – Львів : Українська академія друкарства, 2010. – 338 с.

Богач М., Садура О. Санаційна реструктуризація сільськогосподарських підприємств

Визначено поняття реструктуризації. Описано її мету та завдання. Досліджено основні аспекти організаційного забезпечення санаційної реструктуризації. Запропоновано порядок проведення фінансової реструктуризації.

Ключові слова: неплатоспроможність, санація, реструктуризація.

Bogach M., Sadura O. Sanation restructuring of agricultural enterprises

At the article authors described concept of restructuring, goals and objectives, examined the main aspects of organizational support sanation restructuring. Authors proposed procedure of financial restructuring.

Key words: insolvency, reorganization, restructuring.

Богач М., Садура О. Санационная реструктуризация сельскохозяйственных предприятий

Определено понятие реструктуризации. Описаны ее цели и задачи. Исследованы основные аспекты организационного обеспечения санационной реструктуризации. Предложен порядок проведения финансовой реструктуризации.

Ключевые слова: неплатежеспособность, санация, реструктуризация.